Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER FORTÆLLER

REDAKTION: E. FRANDSEN, POUL BENNEDSEN, A. RECHTER, V. ARNTH NIELSEN,
KR. KRISTIANSEN, B. BORRE OG H. PEDERSEN
OMSLAGSTEGNING: OLAF RAK
HELE OVERSKUDDET
VED SALG AF BOGEN
GÅR TIL LIONS HJÆLPEARBEJDE
TRYK: SKOVS TRYKKERI, VARDE

ISBN 87980498-3-6

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG —VARDE
1981

FORORD

ER VESTJYDER af sind, før og nu, som beskrevet i A.Otterstrøms sang om vestjyder, gengivet på denne bogs første side? Er vestjydens egenart og andre egenskaber så udprægede, også idag, at det er korrekt at anvende så stærke udtryk, som at han

— nu bedst trives i blæst
— ej dukker nakken for en storm fra vest
— aldrig går på akkord mod uretten
— altid taler, som han vil
— er, hvad han er, og det bliver han ved med

og — hvis han nogen tid skifter sit sind, må blæsten drive havet over agrene ind.

Vore fortællere er for de flestes vedkommende født med dette sind, mens andre har stiftet bekendtskab med det under kortere eller længere tids ophold blandt vestjyder.

Vi vil overlade det til vore læsere at finde og nikke genkendende til dette vestjyske stærke sind i både tidligere årgange og i den nu foreliggende 17. årgang og gør samtidig opmærksom på, at bevarelsen og udbredelsen af kendskabet til vestjydens liv og virke og hans plads i vor kulturhistorie, altid har været og vil være rettesnoren ved udgivelsen af »Vestjyder fortæller«.

Bogens overskud anvendes ubeskåret i Lion Club, Vardes hjælpearbejde.

Varde i november 1981. LIONS CLUB VARDE

VI VESTJYDER

AF AHRENT OTTERSTRØM.

Vi Vestjyder trives nu bedst i Blæst,
vi dukker ej Nakken for en Storm fra Vest,
den hærder vor hu, og den bruner vor Kind,
den passer saa godt til vort stridige Sind.

Vi klared os i mangen en Storm fra Syd
saa længe, til Piben fik en anden Lyd;
med Uretten aldrig vi gik paa Akkord,
det bruger vi ikke herhjemme til vort.

Lad dem kun snakke Tysk, som er født dertil,
vi Vestjyder altid har talt, som vi vil;
vi er, hvad vi er, og det bliver vi ved
i Medgang og Modgang, i Krig og i Fred.

Vi hilser dig, du friske, du farende Blæst
derude fra det fribaarne Hav i Vest;
hvis Vestjyden nogen Tid skifter sit Sind,
maa du drive Havet over Agrene ind.

Ahrent Otterstrøm (1870-1957).

Født i Uth Præstegaard. Uddannet som forstkandidat. Siden redaktør i København, lærer ved Latinskolen i Kolding, Blindeinstituttet og Tønder Statsseminarium.

Sangen gengivet med velvillig tilladelse af forfatterens datter, fru Eli Horsbøl Petersen, Engen 27, Tønder.

ERINDRINGSGLIMT

AF HANS HAARDER.

JEG ER født den 3. maj 1905. Jeg havde den lykke at vokse op på en gård. Den lå lige ved landsbyen Krusbjerg i Ølgod sogn. Gården var blevet købt af mine forældre i 1889. Da var de nygifte, og ved siden af betalingen for gården måtte de svare aftægt til den foregående ejers mor, gamle Kåren blev hun kaldt. Gården var ikke særlig veldrevet. Der var også et par stykker hede af de 38 tdr. land, der hørte til gården. Ganske vist små stykker. Længere tilbage havde det altsammen været hede. Min far og mor gik modigt i gang med at forbedre jorden og anskaffe mere besætning. Efter min morfars død købte vi et stykke god eng fra hans gård.

Der hentede vi nogle store læs hø hver sommer. Det var dejligt at være med til arbejdet i engen og ikke mindst at køre med læssene de par kilometer fra engen til vores gård. Vi brækkede store grene af de træer, vi kørte forbi eller rettere ind under på hjemturen. Men høbjergningen var i det hele taget herlig. Det kunne være anstrengende at vende (hverre) de fire tønder land med nyslået hø, men ind imellem kunne der leges ved bækken. Det var engang ved at blive farligt. Min far forkede hø op til min mor, der stod på læsset. Pludselig savnede hun mig og råbte: »Hvor er Hans?« Da så hun to drengeben rage op af bækken. Min far for hen og rev mig op. Der var ikke sket noget. Jeg husker ikke selv hændelsen, men har fået den fortalt et par gange. Det allerdejligste ved at være i engen var måltiderne, hvor vi spiste de medbragte mellemmadder, som altid havde lækkert pålæg. Der blev også tid til spøg og skæmt efter mellemmadderne. Vi slog kolbøtter og kraftspring og løb om kap, mens engen duftede, og skærsommeren over os. Det var herlige stunder.

Som sagt var gården på 38 tdr. land (med engstykket 42). Det var god jord, men noget lavt. Omkring ved første verdenskrig købte min far List hede, en hedestrækning på 7 tdr. land. Siden købte han også Bejsnap hede på 23 tdr. land. Dermed fik vi den høje jord, vi havde savnet. Min bror Peder pløjede de to hedestykker. Han pløjede uden om de store arealer, og jeg husker, at List hede gav en sådan havreafgrøde det første år, at een høst betalte de 1000 kr., heden kostede.

Inden heden kom under plov, havde vi børn haft alle tiders oplevelse. Vi skulle brænde lyngen af, for at ploven kunne komme til. Det var vel nok herligt at stikke ild på alle mulige steder i det vældige lyngtæppe og se det flamme op. Det undrer mig i grunden, at min far og mor ikke var bange for, at der kunne ske ulykker ved disse vældige bål. Jeg mindes ikke engang formaninger i den retning. Sikkert er det, at det var et skuespil uden lige. Men dengang kunne man ret ofte se store røgskyer og kraftig ild rundt omkring. Der lå endnu hede både her og der, og fremgangsmåden var overalt den samme. Asken gødede jorden.

Jeg husker fra min barndom officielle breve, hvor min far blev tituleret husmand. Da vi havde øget jordarealet fra 42 til 72 tdr. land, holdt denne betegnelse op. Havde man under en tønde hartkorn, var man husmand. Det var ikke lige arealets størrelse, men jordens bonitet, der var afgørende for, om man hørte til den ene eller anden gruppe. I øvrigt betød det ikke noget i praksis. »I Vestjylland har man løst det sociale problem«, sagde den socialdemokratiske indenrigsminister C. Hauge. Det er rigtigt. Der var ingen forskel på husmænd, gårdejere, proprietærer, tjenestekarle etc. De var alle velkomne, når de kiggede ind, og fik altid en kop kaffe.

Landbruget blev drevet godt. Mine forældre var flittige og nøjsomme. Vi børn havde det godt på alle måder, men der var ingen flotheder. Økonomien kom efterhånden i god orden. I 1909 fik vi bygget ny stald og lade. Vi fik efterhånden 15-20 køer. Det var min hovedopgave at passe dem. Jeg styrede dem som en general og kendte hvert enkelt dyr. Ikke blot deres ydre, men også deres sind. Køer er omtrent ligeså forskellige som mennesker. Nogle er medgørlige og rare, andre ondskabsfulde. Som førerko skulle man have en af de mest pålidelige. Den kunne i nogen grad holde styr på de andre. Til at begynde med stod køerne tøjrede og skulle flyttes nogle gange i løbet af dagen. Når de skulle hjem, blev de koblede. Siden fik vi store

indhegninger, hvor køerne gik løse omkring. Det gjorde det hele betydeligt lettere.

Det var ikke svært at jage køerne ud. De vidste, de skulle ud til dejlige græsgange, så det gjaldt om at komme af sted. Det kunne ske, at de masede så stærkt på, at de kom i klemme i yderdøren, men hvis de ikke lige skulle kælve, skete der ingen skade ved det. Det krævede betydeligt mere at holde styr på køerne, når de skulle ind om aftenen. Jeg fik efterhånden et godt tag på dem. Jeg stod med en lille pisk med lang snor oppe i fodergangen og dirigerede mine undersåtter. De skulle jo op i de rigtige båse. Jeg råbte og smeldede med pisken, og da køerne udmærket vidste, hvilke båse der var deres, gik det som regel fint. Men engang kom min far pludselig ud i stalden, mens jeg var ved at få køerne i bås. Han ville hjælpe mig og gav sig til at jage køerne op i de forkerte båse. Han vidste jo ikke, hvor de skulle stå. Det gjorde til gengæld køerne. Men de var vældig villige til at gå i de forkerte. Køerne syntes at more sig. Ja, det var nu ikke deres bås, men når min far gerne ville have det, kunne de da godt gå derop. De gav et lille spjæt med benene for at vise, at de var med på spøgen. Imens stod jeg oppe i fodergangen og rasede. Min far tog stadig fejl af båsene. Jeg skældte ud, men det hjalp ikke på forvirringen. Det var jo tydeligt nok min far, der forstyrrede hele tegningen på grund af sin uvidenhed om, hvor køerne skulle placeres. Jeg råbte til sidst til ham: »Ka du et go indad, din gamle tåskhue«. Min far hørte det. Han blev hvid i ansigtet og begyndte at løbe hen imod mig. Jeg for af sted og min far bagefter. Vi lod køer være køer. Jeg for ud af den nærmeste dør og min far i hælene på mig. Jeg undrede mig over, at min far kunne løbe så hurtigt. Det gik tværs over gårdspladsen, hen til havelågen, som jeg ikke kunne få op i farten. Min far nåede mig og langede ud efter mig. Jeg lod mig falde »besvimet« om. Min far troede, at han havde slået mig for hårdt. Han samlede mig op og bar mig ind i sengen, kyssede mig og bad mig om forladelse. Det generede mig mere end det tjat, han havde givet mig. Han skråede nemlig, så jeg tilgav ham hurtigst muligt for at få det overstået. I øvrigt var jeg da helt klar over, at skylden var på min side.

Det er den eneste gang, jeg kan huske en legemlig afstraffelse. Det skete, at min søster og jeg blev afstraffet kollektivt. Når vi havde lavet et eller andet, og mine forældre ikke kunne finde ud af, hvem der var den egentlig skyldige, blev vi legemligt afstraffet begge to. Jeg

syntes, det var helt i orden. Vi var som regel hinandens medskyldige, så straffen var i regelen ikke uretfærdig.

Naturligvis hjalp jeg til i høsten. Især med høet. Det var hårdt arbejde, men det var dejligt at se lade og loft blive fyldt. Og hvilken herlig duft! Især når det var enghø.

Jeg hjalp også til med kartoflerne. Jeg slæbte spande hen til vognen og hældte kartoflerne i. Vi havde to eller tre karle og en pige. De hjalp alle til med kartoffelhøsten. Også min mor var med. Efter en lang dag i kartoffelageren var det dejligt at komme hjem til aftensmaden. Vi fik gerne noget i panden med dejlig sovs og flæsketerninger. Ellers spiste vi om sommeren mellemmad kl. 17 og byggrød ved 21-tiden. I kartoffeltiden skulle vi have det særligt godt.

Om efteråret gik jeg selv og tog gulerødder op. Det kunne blive lidt kedeligt, men når jeg virkelig anstrengte mig, fik jeg ros. Det gav lyst til at nå en god indsats. Jeg var også med til at grave tørv i en mose ved gården. Vi var to om det. Karlen Poul Poulsen og jeg sled nu ikke særligt i det. Men far syntes, at vi havde nået meget, og vi fik ros for det. Poul var 17 år, og jeg fik del i hans livsfilosofi, der bl. a. gik ud på, at det eneste, det var værd at blive, var landmand. Der kunne man virkelig se resultater af sit arbejde.

Jeg gik i den vestjyske skole, så der var tid til alt det praktiske arbejde. Fra november til maj gik vi hver dag i skole hele dagen (fra ca. 8.30 til 16). Om sommeren gik vi, der var under 10 år, kun to halve dage om ugen. Når vi var over 10 år endda kun een halv dag om ugen. Men det var en god skole. Der var tid til meningsfyldt arbejde om sommeren, og om vinteren var der tid til at lære noget i det boglige. Vi havde i min tid en meget dygtig lærerinde, Sørine Mogensen. Hun havde i et år været på et slags højskoleseminarium (kvindehøjskolen i Hoven). Hun var helt enestående til at fortælle. Hvad hun fortalte os i bibelhistorie, husker jeg endnu.

Engang havde nogle andre drenge og jeg været til Skt. Hansfest på Skivild høj i udkanten af Krusbjerg (højen er der desværre ikke længere). Da deltagerne gik hjem, fandt vi drenge fornøjelse i at genere koner og piger ved at trække dem i frakker og kraver, bånd og pelshaler, og hvad der ellers hang ned. Det syntes vi var vældigt sjovt. Næste dag fortalte lærerinden os om folkene i Sodoma og Gomorra, der på det skammeligste havde generet Herren og hans engle. Hun havde, sagde hun, hørt om nogle drenge, der havde optrådt på lignende vis efter

Skt. Hansfesten i går aftes. De havde trukket i ældres tøj, havde råbt og skreget, havde i det hele lignet beboerne i Sodoma og Gomorra. Vi blev meget overraskede og glemte nok aldrig denne sammenligning og vor fordømmelige optræden.

Da jeg var blevet ti år, kom jeg op i ældste klasse, hvor jeg gik i fire år. Også der havde jeg en dygtig lærer, Marius Rasmussen. Han havde udgivet en bog om provisorietiden (1885-1894). Den og Estrup havde vi endnu ikke glemt på den tid. Arbejderne på Esbjerg havn råbte: »Nier mæ æ strop!«, når de arbejdede med deres tovværk. I skolen sang vi om Alberti:

»Alberti, Alberti, du må jo være skør.
Du solgte jo din kone for en femogtyve ør'.
Du tabte den på gaden og tog den op igen,
og gav den til din bedste ven, hr. I. C. Christensen«.

For resten mærkeligt, at vi sang disse linjer her i Vestjylland, hvor næsten alle værdsatte og beundrede I. C. Christensen.

Læreren var efter sigende radikal, men det mærkede vi ikke noget til. Så meget forstod vi os ikke på politik. Men vi lærte dansk, skrivning og regning. I regning så meget, at læreren måtte tænke sig godt om for at kunne hjælpe os. Vi havde også bibelhistorie, danmarkshistorie og geografi. Vi var i alt 70 børn fordelt på to klasser. I laveste klasse var der tre årgange sammen, i øverste klasse var vi fire årgange i klassen. Det gik udmærket. Jeg tror aldrig, vi skænkede det en tanke, at der var aldersforskel. Naturligvis underviste læreren de forskellige årgange, så de fik forskellige opgaver. Regning var frit. Det gjaldt om at nå længst muligt. Nogle nåede virkelig langt. Der var nogenlunde lige mange elever i hver klasse, altså ca. 35. I begge klasser blev der givet legemlig afstraffelse, men det blev på ingen måde overdrevet. Jeg husker kun een gang, da læreren gav mig et rap med pegepinden. Tilfældigvis opdagede han, at han havde straffet mig uretfærdigt. Han forsøgte da på alle måder at gøre det godt igen. Det var mere generende end straffen.

Vi lærte godt i den lille skole. Det konstaterede jeg siden, da jeg kom på realskole. Lærerne kendte hjemmene og havde deres tillid. Til gengæld stod lærerne helt frit i deres undervisning. Alle børnene kendte hinanden.Vi lærte, hvad vi havde brug for og glæde af. Når min tid i den lille skole alligevel ikke var god, skyldes det, at en af de andre drenge forfulgte mig. Det kunne føre til at jeg løj mig syg,

fordi jeg var så ked af at blive drillet af min plageånd. Det var først da jeg kom i den private realskole i Grindsted, at jeg blev virkelig glad for at gå i skole. Men det er en anden historie.

Grøn var min barndoms dal. Tiden gik med skole, arbejde og leg. Min bedste legekammerat var min søster Kristiane. Vi havde bl. a. den opgave at vaske op efter middagen. Det var, mens de andre sov middagssøvn. Opvasken gik overordentlig hurtigt fra hånden. Når vi endelig var færdige, legede vi resten af middagssøvnstiden på en god time. Vi blev meget dygtige til at vaske op, og det gik hurtigt. Jeg har opdaget, at jeg stadig har færdigheden. Det praktiske arbejde gav mig i det hele taget håndelag, og man blev dejlig træt. Jeg kom igennem hele min barndom i seng samtidig med de voksne. Ofte faldt jeg i søvn på bænken bag de voksnes ryg. I hvert fald op til 7-8 års alderen. Så blev jeg båret i seng, hvad jeg bagefter ikke huskede noget om. Indtil jeg blev syv år, sov jeg i seng med min mor. Derefter sov jeg indtil mit 14. år i seng med min far. Det var trygt at ligge op til min fars brede ryg, hvis et eller andet gjorde mig urolig.

En nat drømte jeg, at jeg havde rigtig travlt. Jeg høstede, jeg forkede hø op. Og pludselig fik jeg så besked om at skulle køre ajletønden ud. Det måtte jeg så gøre. Jeg fik hestene spændt for vognen, kørte ad markvejen ud til stedet, hvor ajlen skulle spredes. Jeg stod ud af vognen, gik om til ajlehanen og lukkede op. Da blev jeg vækket ved et råb af min far: »Hva æ det hæer, æ dreng pisser i æ seng.« Jeg lukkede omgående for hanen. Min mor sagde: »Det kan da et pass.« Jeg lå ganske stille. Snart efter sov vi alle tre.

Det skete også temmelig ofte, at jeg sov hos en af vore to karle i karlekammeret. Jeg havde altid det bedste forhold til vore karle. De har aldrig lært mig noget dårligt. Men det, at jeg gjorde det, at hverken karlene eller mine forældre havde noget imod det, det fortæller også noget om de trygge forhold, der rådede på gården.

Mine forældre var glade for sang og musik. Min bedstefar og min oldefar på mødrene side havde begge været landsbymusikere. Betydeligst på det felt var nok min oldefar, Peder Helt Haahr. Han oplevede eftervirkningerne af den store landbrugskrise 1818-1828. Hans kone lavede jydepotter, og han selv spillede ved markeder og gilder for at hjælpe på økonomien. Han har efterladt sig et regnskab, der viser, at det gav en god hjælp til gårdens sparsomme indtægter. Min oldefar komponerede også. Vi har bevaret en af hans valsemelodier.

Jeg havde selv arvet en violin fra min bedstefar. Den syntes mine forældre, at jeg skulle lære at spille på. Jeg kom så i spillelære hos lærer Ølgård i Hejbøl, to kilometer fra mit hjem. Det havde jeg en del glæde af. Jeg blev da så dygtig, at jeg nogle gange spillede til bal og fik en 10-15 kr. for præstationen. Den var bestemt ikke mere værd.

Min mors to yngre søskende var læreruddannede. De var stærkt optaget af højskolebevægelsen og af Grundtvigs tanker. Det smittede også af på mit hjem. Mine tre ældre søskende kom på højskole, og det havde været den helt store oplevelse. I mit hjem sang vi meget. Min bror Peder spillede violin, min søster Kristiane orgel. Det var mine forældres store glæde, når de sang og spillede sammen. Det kunne være sange af højskolesangbogen eller viser som »Ak, kæreste hr. guldsmed« og mange flere.

Det var således højskoleånden, der rådede i mit hjem. Vi snakkede måske egentlig ikke så meget om det, men levede i det. Hver aften, når vi var kommet i seng, bad min far med høj stemme fadervor. Da min far, 86 år gammel, lå på sit dødsleje, sagde han til mig: »Jeg har bedt for dig hver eneste dag, siden du blev født.« Der blev ikke talt så meget om kristendom i mit hjem. Men vi følte alle, hvad der lå bag vore forældres liv og syn. Vi gik i kirke som noget, der hørte sig til. Vi kendte ikke anden livsforklaring end den, kristendommen gav os. Jeg kender stadig ikke andre.

Når jeg mange år senere kom på ferie i mit hjem som student, lå jeg oppe ovenpå i det hus, mine forældre havde købt, efter at de havde solgt gården. Der kunne jeg så om aftenen høre min far bede højt nedenunder for os alle og sluttende med fadervor. Det gav mig påny en vældig følelse af tryghed. Jeg forstod endnu en gang, at jeg havde et godt hjem.

Jeg blev konfirmeret, da jeg var kun knap 14 år gammel.

Konfirmandundervisningen gjorde ikke noget særligt indtryk på mig. Det var ellers en dygtig og tiltalende præst, Poul Øllgård. Det er måske karakteristisk for min umodenhed, at det eneste, jeg husker fra min konfirmandundervisning, er hans formaning om, at man ikke måtte spise for meget. Jeg tror, at alle 65 konfirmander uvilkårligt kom til at kigge hen på præstens egen lille topmave. Han følte det åbenbart, for han sagde: »Ja, jeg fylder selv lidt for meget, men jeg kan ikke gøre for det.« Pastor Øllgård var elskværdigheden selv. Vi syntes alle godt om ham. Vi lærte også

salmevers udenad. Det voldte os ikke større besvær. Men også her stod vores umodenhed i vejen for, at vi kunne få det rigtige udbytte af de gode salmer. Jeg er modstander af, at man lærer salmerne udenad som en lektie. Jeg kan i dag masser af salmer og sange udenad, men dem har jeg lært ved at synge dem. Det er på den måde, man skal lære salmer. Men præsten var grundtvigianer, så han gik meget lempeligt frem, når han hørte os i salmevers. Jeg tror ikke, vi tog nogen skade af det. På den anden side har salmerne mange dunkle udtryk. Det havde været bedre, om præsten havde nøjedes med at forklare salmerne for os. Selv om vi var 65 konfirmander, var der absolut ingen disciplinære problemer. I virkeligheden holdt vi meget af vores præst.

Så kom konfirmationsdagen, og vi holdt fest. Mine to lærerslægtninge, min morbror P. Helt Haahr, Tistrup, og Niels Kristian Hansen, Horne, holdt tale. Jeg fik gaver. Fra min morbror Vilhelm Høm: Solskinsbørn. Foran i bogen havde han skrevet med sin smukke skrift:

Men end er der sang i skoven,
højt bølger det røde flag,
end er der en Gud foroven,
der råder for Danmarks sag.

Det blev hverdag igen. Jeg arbejdede i roerne sammen med min storebror Peder, som jeg beundrede (han var 13 år ældre end jeg) og min søster Kristiane. Jeg havde fået en verdenshistorie af en kusine i Vejle. Der læste jeg om det gamle Grækenland og det gamle Rom og fortalte bagefter min bror og søster om det, jeg havde læst. De var gode tilhørere, mens roehakkerne blev flittigt brugt til udtynding af roerne. Jeg havde naturligvis regnet med, at jeg skulle være landmand. Det havde jeg ikke noget imod. Mine søskende havde tit fortalt mig, at der i min tidlige drengetid af og til blev talt om, hvad der skulle ske med gården, når min far ikke kunne mere. Jeg plejede da altid at sige: »A tår æ gor.« (Jeg ta'r gården). Det var stadig den fremtid, jeg regnede med. Midt under roehakningen fik jeg at vide, at mine forældre og min lærer fra folkeskolen havde bestemt, jeg skulle gå på realskole. De mente åbentbart, at det var noget for mig. Jeg spurgte min bror, hvad han mente om det. Han sagde: »Det er dejligt at gå i skole.« Det beroligede mig.

Da sommerferien var forbi, kom jeg på Grindsted realskole som kostelev. Skolebestyreren hed Kjældgård. Jeg fik et spartansk værelse på skolen. Den første nat græd jeg mig i søvn. Nu først følte jeg, at min barndom var forbi. Det var den eneste gang jeg græd på Grindsted realskole, ellers var det idel glæde. Jeg nød at lære de nye fag, botanik, naturhistorie, matematik, sprog. Det var nyt og herligt. Jeg havde gået i landsbyskolen, var på ingen måde skoletræt. Det var morsomt at få noget nyt at vide hver dag, at lære et pensum, læse bøger, lege med de nye kammerater. Der var ca. 150 elever, så det var en lille skole. Det, jeg manglede i fagene, fik jeg hurtigt lært. Vi fik karakterer og karakterbøger, men det var også morsomt. Lærerne var alle flinke og til at tale med. De tre år, jeg gik på Grindsted realskole, var herlige. Jeg har siden dengang haft den opfattelse, at den private realskole er en ideel skoleform. Der gør man virkelig noget for eleverne og er nødt til det, fordi man skal have nye elever til at melde sig, så skolen kan gå.

Skolebestyrer Kjældgård var en udmærket skoleleder. Vi havde stor respekt for ham. Han blev året efter afløst af morsingboen Jens Futtrup, der havde været ansat på skolen før, men var på årskursus. Han kom med sin søde kone Ellen (kaldet Muk). Hun var ganske ung og værdsatte de store drenges ridderlighed. Vi var vel en snes kostskoleeleveer, der levede som en stor familie.

Jens Futtrup fik stor betydning for mig. Han var den dygtige lærer. Jeg havde ham til dansk. Han læste Oehlenschlægers skuespil for os. Vi skulle lige følge med i indholdet, men ellers lukke bøgerne og høre hans oplæsning af Hakon Jarl, Axel og Valborg, Sankt Hansaften-spil etc. Det var vidunderlige stunder. Vi glædede os til hver time. Jens Futtrup åbnede vore øjne for litteraturens storhed. Og han behandlede os som voksne. Fra at være hans elever gik vi over til at blive hans kammerater og venner. Vi tog også på udlandsture med ham. Således til et stort ungdomsstævne i Dresden. I øvrigt midt under den tyske inflation i 1923. Vi nåede at blive millionærer i tyske mark, men lagde nok for lidt mærke til de mange tragedier, inflationen førte med sig for det tyske folk. Vi var jo pludselig blevet »rige«. Det var en morsom fornemmelse, selv om den var kortvarig. Vi hørte heller ikke, at en mand, der hed Adolf Hitler, netop dette år råbte som indledning

til sin første aktion: »Morgendagen finder enten en national (socialistisk) regering i Tyskland eller mig død.« Aktionen blev let slået ned. Hitler fik et års fæstningsarrest og skrev i det år »Mein Kampf«. Ingen anede, at det var indledningen til den store katastrofe, det nazistiske Tyskland og 2. verdenskrig.

Jeg tog min eksamen fra Grindsted realskole i 1922 og kom derefter på studenterkursus i København.

Men jeg vedblev at have forbindelse med Jens Futtrup. Han blev en af mine bedste venner, og han blev mit forbillede som lærer og som skoleleder. Også mange af hans synspunkter smittede af på mig. Fx. hans vurdering af grænselandet. Han og Muk var med til alle de store fester, jeg holdt. De var også med til mit bryllup. Han havde en leders naturlige myndighed, og han var en trofast ven, som fyldte, hvor han kom. Han døde i 1961. Jeg havde indtryk af, at det var ham en glæde, jeg gik ind i højskolen.

»Statens og hovedstadkommunernes kursus til studentereksamen« var unægtelig noget helt andet end Grindsted realskole. Jeg måtte vænne mig til storbyen, og det var ikke så ligetil for en bondedreng. Det hjalp ikke så lidt, at jeg kom til at bo sammen med en tidligere Grindsted-elev, Erik M. Thulesen. Han tjente til studierne ved at være kirkebetjent (graver) ved Sct. Lukas kirke på Frederiksberg. Vi boede i et ret stort værelse lige over for kirken. Thulesen skulle bl.a. ringe solen op og ned. Jeg var af og til hans afløser. Thulesen hørte i regelen efter, om jeg nu klarede bedeslagene, så de lød, som de skulle. Vi vidste begge, at kordegnen også hørte efter, så det gjaldt om at være omhyggelig. Jeg blev aldrig helt sikker i disse slag.

Thulesen var naturligvis meget mere erfaren end jeg. Han var da i øvrigt også 7 år ældre. Selv om han selv måtte tjene til livets ophold, havde han dog købt mange bøger. Bl.a. Grundtvigs samlede værker. En dag snakkede vi om at læse bøger. Om han nu læste alle disse bind, han havde stående. Ja, han vidste i hvert fald, hvad der stod i dem. Jeg tog en tilfældig bog ud af hans reoler. Han stod med ryggen til. Jeg læste:

»Er alt, som rører sig og lever her på jord,
fremstået af et goldt, et gustent intet.
Er stenen hist min kødelige bror
og er af ét i fordums tid vi splintret?

Thulesen sagde, inden jeg var færdig: »Du behøver ikke at læse mere. Det er Grundtvig.« Jeg måtte bedrøve ham med, at det var mig, der var digteren. Han blev en lille smule fornærmet.

Men vi havde det ellers godt sammen på alle måder. Jeg nød godt af hans store erfaring og menneskekundskab. Han havde en sød kæreste, som ofte besøgte os. Jeg fik en masse at vide om både det ene og det andet. Vi spillede skak og havde det hyggeligt. Da jeg kom tilbage efter juleferien, havde Thulesen pantsat mit ret smarte lyse sommertøj. Han skulle nok indløse det, når jeg fik brug for det. I øvrigt hang det, sagde han, bedre hos pantelåneren end i mit ikke særligt gode skab. Hvad skulle man desuden med sommertøj om vinteren. Det var jo alt sammen rigtigt, Thulesen holdt ord. Jeg fik tøjet, da jeg fik brug for det.

Fra foråret 1923 har jeg en uudslettelig erindring. Min ældste søster Marie døde. Hun havde efter spansk syge 1919 fået tuberkulose. Hun havde prøvet alt muligt for at blive rask. Men intet hjalp. Nu døde hun fra mand og to små piger. Hun havde altid taget sig meget af mig som sin lillebror. Jeg var hjemme til hendes begravelse. Det var altsammen sørgeligt. For første gang følte jeg, at jeg stod over for det uigenkaldelige. På hendes gravsten står:

Mild som få
og god som færre
gik hun tidligt
til Vorherre.

Det var citeret af min morbror P. Helt Haahr ved begravelsen. Vi syntes alle, det passede godt på Marie.

På studenterkursus havde jeg dygtige lærere. I dansk havde jeg Smukke Olsen. Han var i sin tid dumpet til cand.mag. eksamen, men det var alligevel lykkedes ham at blive ansat ved studenterkursus. Han blev adjunkt og lektor og var enestående dygtig. At høre ham genfortælle det ene drama af Henrik Ibsen efter det andet var den helt store oplevelse. Han kunne simpelthen skuespillene udenad. Derimod hørte vi ikke noget om Grundtvig. Det var tydeligt ikke lektor Olsens livret. Om Søren Kierkegård hørte vi kun ganske lidt. De to største danske kulturpersonligheder fik vi således meget lidt at vide om. Det måtte vente til senere. I latin havde vi selvste rektor F. Kindt-Jensen, en lille trivelig, venlig og hjælpsom mand, som forstod at åbne faget for os. Hans lige så

trivelige kone havde os i engelsk. Det gjaldt for alle lærerne, at de var godt hjemme i deres fag og forstod at lære os det, vi havde brug for til eksamen. Vi tog eksamen på universitetet, altså i universitetets lokaler, og det gik godt. Der dumpede ganske vist nogle stykker, men det var ikke lærernes skyld. Thulesen, der gik på det samme studenterkursus, dumpede tre gange, men han skulle jo også tjene til sine fornødenheder. Det var lettere for mig, der hver måned fik penge hjemmefra. Det blev betragtet som min arvepart. Jeg tror ikke, gårdens gæld forøgedes af den grund, men jeg var meget sparsommelig. Jeg vidste jo, at mine forældre gik og sled pengene sammen. Jeg fik et ret stort legat, der kunne dække undervisningskontoen. Resten dækkede mine forældre. Jeg har siden ærgret mig lidt over, at jeg ikke brugte lidt flere penge. Så kunne jeg have fået lidt mere ud af fritiden. Nu besøgte jeg som regel mine kammerater fra realskolen. En del af dem læste videre ligesom jeg selv. Vi spillede ofte kort. Thulesen deltog også i kortspillet. Vi spillede lavt, så det var der ikke noget ondt i. Det var store ting, hvis vi vandt eller tabte en krone. Det må alligevel have generet ham lidt. Jeg husker en gang, hans foresatte, pastor Borresen, kom på besøg. Da anbragte Thulesen i hast en lysedug over kortene. Måske kunne man forarges lidt over, at vi spillede kort en hel pinseferie. Da boet blev gjort op, havde jeg vundet 37 øre.

Jeg tog studentereksamen i 1924. Det var dejligt at komme hjem med studenterhuen. Dengang var det ikke så almindeligt, man tog studentereksamen, som det senere blev. Jeg havde indtryk af, mine forældre også var lidt stolte af det. Sommerferien, som nu var blevet forlænget, brugte jeg til besøg hos mine slægtninge i Horne og Tistrup skole. Mine kusiner tog mig med til bal i hotel og forsamlingshus. Det var fornøjeligt, selv om jeg ikke var god til at danse. Mine kusiner gjorde, hvad de kunne for at lære mig det. I øvrigt morede de sig over mig. Jeg var skiftevis forelsket i den ene og den anden af dem. Det gjaldt især de herlige Hornepiger. I Tistrup fik jeg lange samtaler med min morbror, førstelærer og degn Peder Helt Haahr. Jeg følte mig altid meget velkommen både i Horne og Tistrup og befandt mig inderligt vel begge steder. Ellers blev mine ferier brugt til at deltage i høsten. Jeg holdt i regelen 3 måneders sommerferie. Det dækkede nogenlunde høsttiden. Engang jeg forkede vældige bunker hø op på læs-

set, sagde min far til en nabo, der kiggede over til os: »Er det ikke synd, han skal 'løes'. Se hvor han har håndelag til arbejdet.« Jeg fik det fortalt og følte det som en stor anerkendelse. Jeg kunne godt være blevet en dygtig landmand. Nu kom det til at gå anderledes.

Jeg læste til læge i 8 dage. Det kedede mig. Så gav jeg mig til at læse til cand.mag. i de to fag, jeg havde været gladest for i min skoletid: historie og tysk. Jeg skulle måske have valgt dansk, men det blev sagt, at dansk var et stort fag ligesom historie. I tysk havde jeg også haft en meget dygtig lærer. Jeg fortrød sådan set ikke mit valg. Der var meget af interesse inden for begge fag. I min fritid kom jeg stadig meget sammen med mine tidligere Grindstedkammerater. Vi havde en klub, hvor vi skiftedes til at holde foredrag for hinanden og diskuterede. Det var meget udbytterigt. Foredragsholderen lærte meget af det. Jeg holdt nok de fleste foredrag, men mine kammerater var særdeles interesserede. Ham, jeg beundrede mest, var Sigurd Nielsen, der læste til læge. Han fik en fin eksamen, blev læge i Laurbjerg og siden på Grønland, men han mistede livet ved skibet Hans Hedtofts forlis i det nordlige Ishav. Jeg var altid ivrig til at diskutere, og mine kammerater var interesserede og velbegavede. Jeg var den yngste af deltagerne og blev af og til lidt til grin. Jeg husker, jeg havde hørt et afholdsforedrag af Harald Bergstedt i Studenterforeningen. Jeg var efter dette overbevidst afholdsmand. Jeg gik lige hen i vores klub og gentog en hel del af Harald Bergstedts argumenter. Men nu blev jeg mødt af en mængde indsigelser og hånlige vitser om min tilstand etc. Jeg endte med at opgive mit standpunkt, hvilket naturligvis igen morede mine kammerater. Siden har jeg ikke agiteret for afholdsbevægelsen. Så grundigt kan man blive kureret, selv i en god sags tjeneste. Min aldrig svækkede diskuterelyst gav mine kammerater en hel del morskab i det hele taget. Futtrup besøgte af og til vor klub, og da var det ham, der holdt det indledende foredrag, og diskussionen bagefter blev lidt mere poleret. Jeg tror nok, Futtrup var lidt stolt af sine tidligere elever. Vi var i hvert fald vågne og interesserede. Jeg føler mig i stor gæld til mine Grindsted-kammerater.

Så skete der det St. Bededagsaften 1926, at jeg var på langelinie sammen med flere hundrede andre huebærende studenter. Vi

samledes til sidst i lange kæder. Jeg kom tilfældigt til at gå med en pige. Hun kiggede op på mig, og jeg så det dejligste ansigt, jeg nogen sinde havde set. Det var mit første møde med Agnete. Hun var medlem af den grundtvigste studenterkreds. Der gik vi hen sammen med mange andre og fik te og boller. Jeg blev omgående medlem. Agnete og studenterkredsen betød et nyt afsnit i min tilværelse.

Hans Haarder.

EN DOM FRA HO SOGN AF 27. APRIL 1616

AF GERT RAVN NØRGAARD, OKSBØL

OVERALT i landet interesserer vor befolkning sig for Danmarks historie, som der fortsat vil være meget nyt at øse af, både på landsplan og lokalt. De sidste ti års udgivelse af egns- og personalhistorie, har således vendt op og ned på mange tidligere historiske antagelser.

Lokalt er vi således nu i stand til at sammenfatte egnens historie tilbage til reformationen på sikkert grundlag. Gård- og bygningshistorien ligeledes tilbage til slutningen af det fjortende århundrede. Kun personalhistorien set i et bredt perspektiv, kan føres bagud til omkring det femtende århundrede begyndelse.

Af personalhistoriske kilder har vi således til vores disposition: kirkebøgerne, matriklerne, skatteregnskaberne, tingprotokollerne, fæsteprotokollerne, panteprotokollerne og folketællingslisterne. En del af disse ligger rundt om i de lokalhistoriske arkiver, til rådighed for den interesserede.

Således har Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg igennem en årrække formået, at renskrive flere vigtige lokal- og personalhistoriske kilder, som nu er mangfoldiggjorte og kan købes eller lånes af den interesserede, hvad enten det er med privat eller offentlig forskning for øje.

Kilden til nedennævnte beretning, stammer således fra »Viborg Landstings Dombøger 1616«, udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg 1965. Denne dom fortæller om befolknings kår, deres økonomi, topografien i form af stednavne og endelig om enkelte personer eller slægters tilstedeværelse i området. Her følger så et stykke Danmarks- og lokalhistorie, i form af et uddrag fra dombogen.

»27. april 1616: *Bakken Terkildssøn* i Huos kreditorer mod hans enke *Gertrud Bakkens* angående gæld. Hendes broder *Peder Jensen* ved Sønderside havde ved *Niels Nielsen* i Obeling krævet et tingsvidne af Kjærgaard Birketing af 8. December 1615 kendt magtesløst.

Ifølge tingsvidnet skulle Gertrud Bakkens og hendes søn have taget mod bod af *Jens Lassøn* i Huoe, der havde dræbt hendes mand. Dette var uforeneligt med, at hun og arvingerne havde fragået arv og gæld efter Bakken Terkildssøn. Ved tingsvidnet blev det desuden dokumenteret, at der i den bolig, Bakken Terkildssøn fradøde, såvel før som efter hans død fandtes en kvie og nogle får, som havde tilhørt *Bodil Jenskone* i Huoe, før hendes datter blev gift med Bakken Terkildssøn. Om kvien og fårene havde været Bakken Terkildssøns ejendom, vidste vidnerne ikke.

Dom: Efterdi samme vidne ikke på fersk fod eller på nogen enkende vis dag og tid er vundet, tilmed samme vidne om forne kvie og får at være lagt udi tvivl, og Gertrud Bakkens det straks for tingdom har benægtet, da finder vi samme vidne magtesløst at være.«

EN VESTJYDE BESØGER AMERIKA

AF GERDA SCHERFIG-JENSEN, FASANHAVEN 17, GENTOFTE.

SOM ET apropos til de seneste års TV-udsendelser om nybyggerskæbner i USA, f. eks. filmatiseringen af Laura Ingalls bog »Det lille hus på prærien« og Jan Troells to spillefilm bygget over Vilhelm Mobergs emigrantcyklus, skal her fortælles om et besøg i Amerika af en familie med bred tilknytning til mit barndomshjem og -sogn.

Janderup sogn var i slutningen af forrige århundrede ude for en kraftig åreladning for unge mennesker med social opdrift. De rejste til Amerika for at søge en ny og bedre tilværelse. Treårskrigen, nedslagningen af de elendigt bevæbnede soldater ved Dybbøl i 1864, Bismarcks besættelse af Jylland, tabet af Sønderjylland og de skyhøje priser på landbrugsjord var altsammen medvirkende til, at de af højskolen bevidstgjorte bønderkarle foretrak at prøve lykken i »Det forjættede land — Amerika«. Misvækst, krise og befolkningseksplosion skubbede også på, og fra Amerika lokkede løftet om »home-stead« — gratis jord op til 600 tdr. land langs jernbanen. Og pigerne fulgte med eller efter, befriet for de ydmygende skudsmålsbøger. Denne masseudvandring er udførligt beskrevet bl. a. af Kristian Hvidt i doktorafhandlingen fra 1971 »Flugten til Amerika«. De første udvandrere, som det gik godt for, trak nye generationer over. Man havde noget at rejse over til.

De fleste faldt godt til i det nye land, men opgav derfor ikke forbindelsen med slægten i det gamle land. Mange breve krydsede Atlanterhavet, og efterhånden som kårene bedredes, fik adskillige af udvandrerne tid og råd til at gennemføre den lange sørejse til Rebildfest eller julebesøg, hvorimod besøg fra det gamle land hørte til sjældenhederne. I vore dage er derimod besøgene herfra kommet i gang i

Niels Bondesen f. 1857 i Janderup og Karen Mikkelsen f. samme sted i 1863. Gift i 1884. Ejede og drev gården på matr. nr. 22 i V. Janderup. Niels Bondesen var sognerådsformand for Janderup-Billum kommune 1907-1913. Billedet er taget ved afrejsen til Amerika.

større stil. Rejselivet er blevet lettere, og det er ganske almindeligt at rejse til Amerika at besøge slægtningene ved juletid, hvilket fremgår af luftfartselskabernes annoncer.

Men det familiebesøg, der her skal fortælles om, fandt sted i 1922, hvor det var en anderledes bedrift at rejse til Amerika. Det var ikke gjort med 8 timer i en flyvemaskine. Man rejste med skib og tog i dage og nætter i træk. En sådan rejse var en oplevelse, og der var god tid til at se sig om undervejs. Til gengæld måtte et besøg jo så blive af længere varighed, end vi nu er vant til. Heldigvis var de rejsende gode iagttagere og flittige dagbogs- og brevskrivere. Vi får et ganske godt billede af rejselivet og tilværelsen blandt de danske i Amerika i en fortid, der ikke er fjern, men hvor dagliglivet alligevel var meget forskelligt.

Af præstegårdsforpagter i Janderup Ole Møller Mikkelsens 9 børn emigrerede de 4 før århundredskiftet. Den ældste af børnene, Karen,

Gårde i V. Janderup 1922-25.
Længst til venstre den gård, matr. nr. 22, som Niels Bondesen rejste fra.

blev herhjemme gift med gårdejer og sognerådsformand Niels Bondesen, V. Janderup. I dette ægteskab var der 7 børn. De fire ældste døtre rejste successive til Amerika; en søn sejlede som maskinmester på Østen, og en anden søn fiskede fra Esbjerg. Tilbage på gården sad i 1922 forældrene med den yngste datter, Ella, på 19 år. Da var Karen Bondesen 59 år og Niels 65 år. Fra Amerika blev der rykket kraftigt for et besøg. Døtrene var kommet godt i vej på Vestkysten. Den sejlende søn kom af og til i havn her, og klimaet var vidunderligt, langt bedre for Niels' bronkitis end det sure danske vintervejr. Karen og Niels besluttede at tage på et længere besøg i Seattle, og Ella ville med. Et stykke jord blev solgt fra, gården med det resterende jordtilliggende blev solgt, møbler og husgeråd blev opmagasineret hos familie og venner, til man kom hjem igen.

Den 4. april 1922 om morgenen fandt afrejsen sted fra Janderup st., hvor familie, venner og naboer var mødt op til et vemodigt »Farvel og på Gensyn«. Navnlig var det hårdt at tage afsked med Bedstefar Ole på 81 år. Toget var i København kl. 21.10, og de følgende to nætter tilbragte de hos familie på Alhambravej. Den 6. april tog de taxa til frihavnen, hvorfra »Hellig Olav« afgik kl. 12. Vejret var godt, men koldt. En deputation af gamle Janderuppere, bosat i København, var mødt op ved båden for at tage afsked. Familien blev indkvarteret i en 3-mands kahyt og befandt sig godt ombord.

Næste morgen anløb skibet Kristiania, hvor formiddagen blev brugt til en rundtur i byen med besøg på universitetet, kongeslottet og nationalteatret. Niels skriver: »Byen ligger på kuperet klippeterræn, hvor klippen sine steder er sprængt lodret ned. På toppen ligger husene, og havnebanerne kører forneden. De gamle fæstninger må i gammel tid have været meget modstandsdygtige«. Skibet gik mod Newcastle kl. 13 for at indtage kul, idet lock-out i København forhindrede kullempning. Det gav en forsinkelse på nogle dage. Niels fik ordnet sig med hovmesteren, så familien kom til at sidde tilbords med 5 nye bekendte. Alle passagerer kom til lægeeftersyn den første dag. Den følgende nat rullede skibet noget, og Ella blev lidt søsyg, men det klaredes med hofmannsdråber. Karen og Niels sov ikke den første nat ombord, men så vænnede de sig til skibets rullen. Dagene føltes lange, når man ikke kunne se land. Tiden gik med at vinke til forbipasserende dampere, spille whist og passe måltiderne. Man levede godt ombord.

Søndag den 9. april anløb skibet Newcastle. Havnen var imponerende stor, fyldt med store dampere og uhyre apparater til at læsse kul ombord. Nogle kraner var dobbelt så høje som skibet. Om morgenen havde skibsorkestret spillet »I Østen stiger solen op«, det havde lydt så smukt i stilheden, og mange var bevægede. Næste dag tog man 1100 tons kul ind. Det gik rask fra hånden. Kl. 13 sejlede skibet igen, hjulpet af 3 bugserbåde, 2 foran til at slæbe og 1 bagtil for at styre. Da skibet var kommet lidt ud fra havnen, gik lodsen fra borde ad faldrebet ned i en lille bitte båd med 2 mand til at ro båden i land. På begge sider af floden Tyne var der kolossale pakhuse og fabrikker, men de var svære at se for kulrøg og damp. Det vrimlede med ud- og indgående dampere, og små motorbåde pilede helt forstyrret omkring. Flere steder var der dampfærger over floden.

Ude i Nordsøen blev skibet igen spulet ren for kulstøv. Om tirsdagen var vejret sjældent fint, så alle passagerer stod tidligt op for at nyde synet af Skotland til den ene side og Orkneyøerne til den anden. Niels syntes, det så noget øde ud, men de høje fjelde var smukke — mange belagt med is og sne. Nu blev kursen sat mod sydvest, og man fik Hebriderne til bagbord. Til styrbord lå 3 damptrawlere, og i horisonten øjnedes røg fra flere andre. Niels kom i snak med en ældre matros, en rigtig søulk, man kunne få besked hos. Nogle musikere blandt passagererne afløste skibsorkestret, så der var musik

næsten døgnet rundt. En dame havde en lille bulldog med; den havde en lille trøje på, når hun gik tur med den. I reglen bar hun den, men hun førte den også i snor. En dag trak hun trøjen af den, det så så morsomt ud, næsten som når et barn får trukket en trøje over hovedet. Der var 6 andre hunde med. De 2 var politihunde, en slags ulvespidser, de 4 andre var Gordon settere. De var alle solgt til Amerika. Der blev gjort bekendtskaber. Et pensionistpar fra Århus skulle besøge deres børn, først en søn i New York, siden en datter i Seattle. Der sad småfugle rundt om på skibet, og en del måger fløj i kølvandet. De levede af affaldet fra måltiderne, som blev skyllet udenbords. Niels fulgte med på skibskortet, hvor der hver dag markeredes med et Dannebrogsflag. Det første døgn tilbagelagde skibet 288 sømil, andet døgn 242 sømil osv., afhængigt af vind og strøm. Skærtorsdag den 13. april spillede orkestret påskesalmer rundt på gangene. Vejret var stadig fint, det blæste lidt, og skibet huggede og gyngede lidt i søen. Karen var ikke så rask. Lægen kunne trøste med, at det blot var søsyge. I dagens løb blæste det op til storm. Vandet sprøjtede ind over 3'de dæk, hvor familien havde kahyt. Havet så storslået ud, der var kun vand at se til alle sider. Skibet rullede en del, det sitrede og knagede i skroget, som rystede ikke så lidt, når det var på toppen af en bølge, og skruen gik af vandet. »Jeg kan ikke lade være med at tænke på Ole i den lille fiskekutter, men han har jo sådan en lyst til fiskeriet, og han er ung, vi ældre landkrabber kan ikke forstå det. Bonde er jo også på søen altid, det vil nok vare en tid, før vi kommer til at tale med de to, men vi håber, det må ske en dag«, skrev Niels i dagbogen. Mange blev søsyge den nat, men ikke Niels, han befandt sig godt på søen. Damerne måtte holde sengen nogle dage, og Niels havde travlt med at forsyne dem med frugt o. lign. Han gik til koncert. Det 8-mands store skibsorkester spillede så smukt. Der var 2 violiner, 1 horn, 1 tromme, 1 fløjte, 1 bas, 1 klaver og dirigentens klarinet. Niels snakkede med musikerne og med besætningen. 5. styrmand inviterede på rundtur på skibet, og Niels fik ordentlig besked. Han var på kommandobroen, ved redningsbådene og i køkkenet, hvor fødevarerne blev opbevaret i frossen stand. Skibet var på 9.939 tons, 515 fod langt. Der var 2 maskiner på hver 4000 hk og 2 skruer. Der brugtes 120 tons kul i døgnet, og farten var 15½ knob. Det var bygget i Glasgow i 1903 og det første danske skib med radiotelegrafi. På 1. kl. var der 211 køjepladser, på turistklasse 733. I ma-

skinen var der ikke så varmt, idet ventilationen var god. 120 tons kul i døgnet gav en masse aske og affald, som blev kastet op i en tragt, hvorigennem en pumpe sendte en stærk vandstrøm. En mand stod med en hammer og knuste de sammenbrændte stykker, ilden slukkedes af vandet, og det hele skylledes med stor kraft ud i havet.

Men dagene blev alligevel lange og ensformige. Niels tænkte på sine børn i Amerika, på det gamle hjem, på hesten Lise og hunden Sjanco, som han elskede, på familien derhjemme, på bedstefar, på venner og bekendte. Påskelørdag efter en nat med meget hårdt vejr sad Niels alene i spisesalen. Påskedag kom hans damer igen på højkant. Der var gudstjeneste ombord med tale af en passager. Næste dag blev vejret igen slemt. Skibet knagede og sitrede, alt løst inventar rullede omkring, man trimlede rundt i køjerne, det var uhyggeligt. Hen under morgen løjede vinden af. Niels stod op til frokost og serverede på sengen for damerne, som igen var ved at få appetit. Tirsdag arrangerede passagererne tovtrækning, løb og anden underholdning på dækket. Om aftenen trak man el-ledninger med pærer tværs over skibet, og dansen gik trods det hårde vejr. Folk havde vænnet sig til det. Onsdag den 19. april kom der pæny måger til skibet, de kom fra et modgående skib. Det var amerikanske måger! De danske penge blev vekslet til dollars. Torsdagen gik med at skrive breve og kort. Lodsen kom ombord kl. 15.30 fra en lille damper. Begge skibe lå stille, mens lodsen og 2 mand gik i en lille båd, som firedes ned fra lodsbåden og roedes over til »Hellig Olav«, hvor lodsen entrede op ad skibets faldreb, og båden roedes tilbage. Nu kunne man tydeligt se land. En anden båd kom ud til skibet, og 10-12 mand kom ombord. Passagererne skulle lægeundersøges, og deres pas efterses. Skibet var nu ved land, Hoboken, New York. Landgangsbroen blev lagt ud, passagererne kunne gå i land. Kl. var da 21, og der var ikke blevet serveret middag kl. 19 som sædvanlig, så man gjorde sin entre i USA på tom mave.

Toldeftersynet foregik i en vældig, uhyre stor hal, men alt klaredes med rejsekammeraters hjælp. Da man havde fået noget at spise, tog alle på hotel.

Fredag den 21. april om morgenen var man for første gang på landjorden i Amerika. En agent i toldeftersynet havde solgt familien togbilletter til Seattle til en pris af 330 dollars. Kl. 14 kørte de med P.R.R. (Pennsylvania Rail Road), via Cleveland til Chicago, hvortil

ankomsten fandt sted dagen efter kl. 5. Samme aften kl. 22.15 tog de med C.M.C. P&P (Chicago, Milwaukee, St. Paul and Pacific Rail Road) til Seattle, hvortil man ankom den 25. april kl. 0.30. Da var det 22 dage siden, familien havde sagt farvel i Janderup.

Nu begyndte en strøm af breve at gå fra og til Janderup og fra og til Seattle. Mange af brevene fra Seattle blev pietetsfuldt gemt af min mor, Pernille Mikkelsen. I disse velskrevne breve fortalte Karen og Niels livligt om togrejsen over kontinentet, om deres nye tilværelse, om vanskeligheder med sproget og om deres børn og børnebørn, som var dem til stor hjælp og glæde.

Fra New York omtaltes kun Frihedsstøtten og skyskraberne. Fra Chicago berettedes om de enorme slagtestalde og om de kæmpestore fabrikker med hundredvis af skorstene. Togrejsen gik gennem lange strækninger med agerland, skov og bjerge. »Et sted så vi en kalkunfarm. Det var i Wisconsin. Der var tusinder og atter tusinder af dem. Det var som et levende tæppe, der bølgede frem og tilbage. De ildrøde hoveder poppede op og ned, mens de flygtede for toget, frem og tilbage«.

»Landet stiger gradvist gennem Montana, til vi kommer til den store bjergkæde. Høje klipper rejste sig med trægrupper undervejs op til den evige sne på toppen, der skinner så smukt i solen. Knapt så rart er det at se ned i afgrunden. Toget kører mange steder på en ganske smal hylde, og man bliver ganske svimmel af at kigge ned i dybet med floder og krat. Gennem de mange tunneler, een var 8000 fod lang, er der el-drift for røgens skyld. Vi ser mange sjældne dyr, men også hjorte og elge«. »I Washington ser vi mod nord igen meget høje bjerge med kæmpekalotter af sne. Det er kystbjergene ved Stillehavet. Luften føles så mild og god, når vi strækker benene på stationerne«.

Den 5-dages togrejse førte dem gennem 12 stater: New York, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Illinois, Wisconsin, Minnesota, South Dakota, North Dakota, Montana, Idaho og Washington. De sad på hårde træsæder, dag og nat, men der lød ingen beklagelser. Efter den lange rejse hyggede de sig hos familien i Seattle. Det kunne jo ikke nytte at tænke på at vende hjem lige med det samme. Klimaet betog dem ganske. »Vejret er ikke for varmt og aldrig for koldt«, skrev Karen til sin far.

I 1923 besluttede de at købe et hus. »Vi kan jo altid sælge det igen,

Karen og Niels Bondesen med familiemedlemmer foran deres hus i Emunclaw, Washington

hvis vi rejser hjem«, skrev Karen. Huset lå lidt udenfor Seattle på Bacon Hill. Fra højens top var der udsigt over en sø til den ene side og til sundet til den anden. Huset lå i læ for alle vinde. Med huset fulgte en bjørn af en hund på 2 år. Den blev de glade for. Flere dyr kom til. Niels byggede et hønsehus på 22x12x6 fod, og de anskaffede 11 høns, 59 kyllinger, 4 gæslinger samt 1 kat med 2 killinger. En ged stod højt på ønskesedlen, men den var for dyr. Der forlangtes 25-35 dollars, det samme kunne man købe en ko for, men skønt de havde brugsretten til en nabogrund, kunne det ikke give græs nok til en ko. De solgte æg for 50 c pr. dusin, en god pris. Et år havde Karen uheld med sine kyllinger. »De blev til haner næsten allesammen, det formerer jo ikke hønseflokken, men giver da en dejlig middag«. I haven dyrkede de grønsager: jordbær, hindbær, asier og græskar af frø som var sendt over fra Janderup. Disse græskar groede i Seattle til en vægt af 25-30 kg, hvor de hjemme højest vejede 10 kg, når de var størst. De nød tilværelsen, det gode klima og besøgene hos og af deres børn og børnebørn. 2 døtre havde gode pladser til en høj løn, de fik 60 dollars

om måneden. På grund af uro og strejker gik mange breve tabt i 1925.

Det fremgår af svarbrevene fra Seattle, at sommeren i Danmark i 1923 var ualmindelig kold og regnfuld, men avlen blev god, selvom det kneb med at få den bjerget godt i hus.

I 1923 optog familien den amerikanske skik med at spise kalkunsteg på Thanksgiving Day, den 4. torsdag i oktober. Juledag spiste de gåsesteg. Juleaften var der dansk prædiken i kirken. Ved juletid opførte dilettanter »Rasmines bryllup« på dansk for 600 danske i den danske hal. Her traf man bekendte og bekendtes familie og bekendte. De var på landbrugsudstilling. Her udstilledes de bedste produkter fra staten Washington. Det gjaldt også heste og kvæg. En hingst blev solgt for 106.000 dollars. Niels fortæller om det kønne røde kvæg med de hvide hoveder, som Bedstefar havde fortalt 'dem om fra sit besøg i USA lige før krigen. 6 store tyre af denne race, Hereford, bliver trukket frem og fotograferet til aviserne. Den forreste tyr var det største og smukkeste dyr, Niels nogensinde havde set.

De kom i cirkus. Verdens største teltcirkus med plads til 20.000 tilskuere og et personale på 1500 gæstede Seattle. Der var optræden i 3 maneger samtidig af klovne, akrobater, elefanter, løver, tigre, bjørne, heste og mange, mange andre dyr. De syntes ikke om det, det var for stort, man kunne ikke følge med på 3 steder på een gang.

De kom i biografen, stumfilm naturligvis, og selv om det kneb med sproget, thi også i stumfilm var der indlagt tekster at læse fra lærredet, havde de meget ud af det. Et stykke betog dem: En dreng spillede på et strengeinstrument og sang: »O, Susanne, jeg rejser til Californien og graver guld til dig«. Den sang var en landeplage, da de rejste hjemmefra, så minderne vældede frem, og det kneb med at holde tårerne tilbage.

De var til frimurerparade. 3-400.000 mennesker stod som sild i tønder i Seattles gader og beundrede frimurernes smukke dragter med en stor hvid strudsfjer i hatten. 110 af de højeste frimurere fra Chicago gav koncert.

En søndag var de til koncert ved Alkai, en lang strand mod sundet, hvor der badedes i stor stil, mens et 30-mands orkester spillede, og en flyvemaskine fløj med passagerer for 5 dollars pr. rundtur. Der var opstillet et komfur, hvor man gratis kunne lave mad og koge kaffe, blot skulle man selv sanke brænde og fyre, men brænde var der

rigeligt af. »Men«, skrev Niels, »ingen steder er der så smukt eller så mange mennesker, som ved den strand ved San Fransisco, hvor Maren tog dig ud, Bedstefar. Vi har været der, nej for et mylder af biler. Og så mange mennesker har jeg aldrig set på eet sted«.

Niels spurgte tit til sin hest på den gamle gård og den elskede hund Sjanco. Bedstefar blev tit bedt lige at gå om og se, hvordan Sjanco havde det. »Du får nok en kop kaffe deromme, og så springer Sjanco nok op på dit skød ligesom i gamle dage og får en bid af din kringle«.

I 1927 købte de et nyt hus i Enumclaw, lidt uden for Seattle. Her var kun 2000 indbyggere, mange af dem danske, folk på deres egen alder. Fra det nye hus var der den skønneste udsigt til skovklædte bjergsider og den evige sne på toppen af bjergene. I julebrevet 1928 skrev Karen: »Julen betyder så meget mere når børnene er små — at se deres glæde — at tale om julen med dem — og forberedelserne — det er noget, der tager deres tanker — og julens mange festligheder. Det er næsten for meget af det gode, thi det er vel sådan endnu, at det er knap, at man kan nå sit arbejde, fordi man skal i byen. Herovre er det kun jul een dag, så er det forbi«. Niels skrev: »I den tid, vi har været herovre, er der død så mange af vore venner og bekendte derhjemme. Herovre dør der selvfølgelig lige så mange forholdsvis som hjemme, men man mærker det knap, da vi ikke kender hverandre som hjemme i landsbyen. Og det går så hurtigt her. Dør et menneske, bliver det begravet senest et par dage efter. Vi har kun været til 2 begravelser i den tid, vi har været her«.

Som 93-årig skrev Karen: »Juleaftensdag om morgenen, da jeg havde fået min kaffe, satte jeg mig til rette med mit strikketøj. Så samlede jeg mine tanker og holdt jul med jer derhjemme (I er jo 9 timer foran os). Ja, der er blevet en tom plads hos jer i år, men, som du skrev, I må tage de gode minder frem. — Jeg blev hjemme juledag og sad og glædede mig over min julepost. Jeg fik 15 breve og 75 kort«.

Det blev et langt besøg. Niels Bondesen genså aldrig det gamle land, skønt besøg ofte var planlagt. Han døde i 1944. Karen var hjemme på besøg i 1946, 83 år gammel. Da var de fleste af de gamle venner døde og borte, og forholdene havde ændret sig. Ugens højdepunkt, snakken udenfor kirkedøren efter søndagens gudstjeneste, var forlængst »afskaffet«, om det så var dialekten, havde den foran-

dret sig. Karens dialekt derimod var ganske upåvirket af de 25 år i Amerika, og ingen amerikanske vendinger forstyrrede den.

Karen Bondesen døde i 1957, 94 år gammel, rask og åndsfrisk, men mæt af dage.

EN INDLEDNING TIL BERETNING FOR LION-ÅRET 80/81

AF GÅRDEJER KRISTEN KRISTENSEN, FRISVAD MØLLEGÅRD.
Præsident for Varde Lions Club 80/81.

SÅ ER der igen gået et år. Hvis nogen sagde, at det er to måneder siden vi sidst havde generalforsamling, kunne flere af os vel finde på at bejae det. Men vi ved bedre. Der er gået et år! Tæller man et Lion-år i måneder, uger og dage, flyver tiden afsted. Da vi var børn, var hvert år ligesom længere. Det skyldes nok, at vi registrerede årstiderne bedre.

Vinteren målte vi i dage med kælkeføre og skiføre, hvor mange dage isen kunne bære og i fødselsdage.

Og foråret kom, når vi i de tidlige forårsdage så kæmpegedderne på 6-7 pund i de stille hjørner af bækken, hvor de gydede deres rogn. Travlheden i marken. Harven, der trak sine spor over agrene. Hestenes skum under seletøjet. Skum, der svider i et sår. Såmaskinens lette gang og rislende lyd. Bondens fugl, lærken, højt under himlen. De første spirer, og køerne, der hoppende og springende nød den første forårsdag på græs.

Sommeren var der, når vi kunne begynde at gå i korte bukser, når vi fik den første sol på vores nøgne overkrop, og dage hvor vi tumlede i solvarmt sand rullende ned ad sandgravens skrænter. Badedage — høhøsten, sveden, der sammen med høstøv lavede svedige rande og striber på vor krop, — og sommertordenen rullende med velsignet regn. Skoleferie, frihed — ferie hos fætre og de igen hos os, pligter i hverdagen, uoverskuelige — i dag glemt i erindringens fortryllende tåger.

Eftersommeren, høsten, travlheden, tunge neg, der skulle løftes. Gloende varmt bliktag, hvorunder neg skulle lægges med roden udad

og opad, toppen indad og nedad, så mus og fugle ikke fik så let adgang til den gode kerne.

Efteråret, klar luft, tørt kartoffelvejr, stubmarkerne, golde — ja, måske, men med harer, der kunne rejse sig som uldkugler og fare afsted, og gyldne kaglende agerhøns. Og ploven efter hestene, langsommeligt vendte furerne. Trofast solidt time efter time, der endte i et dagværk af sort glimtende muldjord overvåget af krager og måger, der mæskede sig med orm og museunger, ploven havde vendt op.

Efterårsregnen, der gennemblødte en, så man kold og frysende og med valne og ru — somme tider af kulde — blødende hænder styrede ploven gennem en dag, der gav plads til fantasien og drømme om stordåd. — Lyttende til nabokarlens sang og fløjten af de sidste slagere og strofer af fædrelandssange. Bækken, hvor nu stimer af hængebugede havørreder og laks kom op for at gyde. Ved passage af de laveste steder kløvede deres rygfinne vandet som en ubåds periskop. Deres elskovsleg over bækkens grusbanker var til tider så voldsom, at de store fisks plasken lød som heste, der travede gennem vandet.

Roerne, der skulle samles, — den sidste del af dette års høst. Vurdering af roekulens længde og drøjde — er der rigeligt foder til vinter, eller skal det strækkes? Et fyldt roekammer. Tærskning så der ikke skulle tærskes i juledagene. Tørt tærskestøv, der brændte i svælget. Kværnens skuren, når kværnstenene lavede de gyldne kerner til mel. Grisene velbehageligt smaskende med surmælk om trynen, hylende, når de ventede eller blev skubbet fra truget. De små kalve, der skulle lære at drikke — vanskeligt, fordi naturen sagde dem, at de, medens de suttede, skulle presse hovedet mod et varmt yver (forresten, hvor mange kalve har frustrationer, fordi de ikke har prøvet at presse hovedet mod dette varme yver?). Her fik de rigelig erstatning. En drengs fingre i munden til at sutte på, og en drengehånd, der strøg over nakkehårene. Køernes gumlen og raslen med bindslerne — den hule rumlen, når de hentede en ny bolle op fra vommen for at tygge den endnu en gang. Mælkens stråler i spanden ved håndmalkningen. Først den klingende lyd, når mælken ramte spandens bund, senere swum - swum, når spanden var ved at være fyldt. Køernes varme, når man lænede sit hoved imod dem under malkningen, — medens man tænkte: mon næste år bliver et »lyksaligt nytår«?

Sådan målte jeg året dengang. Jeg vil nu prøve at måle vores »Lion-år« i ting, der er sket — — —

Et kig fra kvisten gennem Kræmmergade

VI ER FÆSTERE HER FOR EN TID

Træk af et grundtvigianerbarns erindringer.

AF BODIL GUNDERSEN, ORREHØJ RIDESKOLE.

VARDE BY var vel som provinsbyer var dengang i årene inden anden verdenskrig, og når jeg skal beskrive den, vil jeg begynde med os selv i Storegade 24, tidligere kaldet Skovbogade.

Min barndom har været noget af det mest lykkelige, der kan hænde et barn! Mor og far var gode, glade grundtvigianere, jeg var lillesøster med seks års spring op til min bror Thyge, boghandlerdatter født 1928. Storegade gik fra Sønderport og steg opad med brostensbelægning for at ende ved Nørregade. Lige i midten, med front ud mod strøget, også kaldet Kræmmergade, lå min fars forretning. Huset var på tre etager, stuen, første og anden sal. Forretningen havde to store vinduer imod gaden, herefter fulgte et indhak, flankeret af to granitsøjler, og med nistret stengulv. Forretningen på den modsatte side af indgangen har været meget skiftende, længst tilbage var der bank, derefter herrefrisør, grønthandler for slet ikke at tale om vaffelbageri med en for os fastboende hæslig stank af olie og dej; til sidst som is- og slikbutik for Grotteis.

Det forreste hus havde to tilbygninger bagud, bygget som en trelænget gård. Derved opstod der en smal og lang baggård. Ovenover forretningerne fandtes to lejligheder, og på anden sal boede vi selv. Det var en vidunderlig lejlighed med kviste i alle rum, tre stuer på rad og med udsyn over hele byen og til alle verdenshjørner.

I min bevidsthed var dette hjem begrebet af al skønhed og tryghed, stuer med forhøjning ved hvert et vindue, skrå vægge, blomstret tapet og plydses møbler, rundt bord med lysedug samt masser af familiebilleder.

Lejligheden på 2. sal med skråvægge og kakkelovn.

Stuen med rundt bord og lysedug.

Den ene stue hed »Den grønne stue«, i midten spisestuen, og øverst oppe lå »Storstuen«; denne stue var dog lukket af om vinteren, da der skulle spares på varmen. Der kunne kun fyres i spisestuen og når det var rigtigt koldt, trak man portieren for ind til den grønne stue. Storstuen havde røde møbler og var den mest moderne at se på — som barn med mange veninder var det jo vigtigt, at man var med på moden!

Ud mod gården lå soveværelset, køkken og WC plus et ekstra værelse. Fra køkkenet igennem en smal gang kom man ud på altanen, den forbandt forhuset med baghuset, og herfra kunne man til den ene side se ned i gården og til den anden ned i en smal smøge til bagsiden af Østergades huse. Mor havde kasser med Latyrus og Pralbønner, og vi havde borde og stole, for vi lå øverst oppe og var derfor helt ugenert.

Nederst gik fars boghandel langt op i den ene tilbygning, først kom vinduerne, som far altid pyntede med omhu, derefter diske til venstre og udstillingsmontre til højre.

I vinduerne ud mod indgangen var der kunstudstilling. Far forhandlede alt; bøger, papir, lædervarer, kunst, fotoartikler samt meget andet. Længere tilbage gik der to trin op. Her var der børnebøger og borde til indpakning foruden kontor. Op endnu engang af to, tre trapper, og her var lageret med nedgang til kælder. Det bugnede med papkasser og papir, og der var hylder med karton i alle farver og alle størrelser, crepepapir desuden konvolutter i alle formater, kasser med snor, der sirligt var viklet op til genbrug. Bagved igen havde far mørkekammer, hvor han selv fremkaldte film og lavede postkort.

Den store forretning blev opvarmet af to kakkelovne, så hver morgen i den kolde tid, var der en kommen til, med aske, papir og optændingspinde. Der blev skramlet og rystet, og begejstringen hos personalet var stor, når den liflige buldren forkyndte, at nu havde ilden fat i brændet, så larmedes der lidt med koksspanden, der blev fyldt på, for endelig til allersidst at dreje »spjældet« i den nøjagtige position af halvanden omgang. Dagen var rede og varmen fyldte snart butikken.

Bag forretningen i gavlen af den ene tilbygning imod haven boede bogbinder N.C.M. Nielsen. Nederst lå værkstedet med mange sjove og spændende ting. Der herskede en vild uorden, og det er mig ube-

Ejendommen i Storegade med den gamle boghandel.

Et kig ind i boghandelen.

gribeligt, hvordan Nielsen fandt rundt i rodet. På gulvet var der stabler af bøger, både med og uden omslag; der var skolebøger, der skulle hæftes; der var salmebøger, der skulle have guldtryk; der var fine, store værker, der manglede skindryg; alt lå hulter til bulter. Noget der gjorde stort indtryk på mig, var Nielsens negle, de var lange og kraftige, og tommelfingeren var effektiv og god, når siderne til bøgerne skulle falses; normalt brugtes der et redskab af ben, men de kunne blive væk i rodet, hånden vidste han da hvor var.

Jeg hentede de mærkeligste ting, som jeg kunne bruge, når jeg legede. Der var en perforeringsmaskine, som frembragte små nuller. Dem anvendte jeg til at drysse på mudderkager. Desuden var der papirstrimler i alle størrelser, samt andet godt. Det mest spændende var at se Nielsen sætte guldnavn på salmebøger. Man skulle stå ganske stille og vogte sig for at puste på de fine, tynde guldblade, for så kunne det rulle sammen. Nielsen var temmelig skrutrygget, han gik altid med forklæde og svendekasket. På kakkelovnen stod der en spand med lim og småkogte — det frembragte en underlig lugt. På store ruller var der skind til bogrygge i alle farver. Tit fik jeg en stump — det var så godt at tørre penne af i!

Nielsen boede privat ovenpå værkstedet. Her levede hans kone, som vi altid kaldte Mor. Hun var menneskesky, og man så hende næsten aldrig. Var hun en enkelt gang nede i haven, vendte hun ryggen til, når man gik forbi. Nielsen fungerede som en slags vicevært, og som større var jeg ofte oppe at toppes med ham, som regel over mit altid store dyrehold af dværghøns og kaniner.

I bygningen på den anden side af gården var der vaskehus og rum til brændsel, desuden fugtige kældre. Her var mørkt og skummelt, og i min fantasi forbandt jeg det altid med dystre fangekældre, kæderaslen og torturrum!

Kunne man i dag se det hele igen, det hus, som jeg erindrer som det hyggeligste og herligste sted i verden, ville det nok blive erklæret for sundhedsfarligt og utilladeligt til beboelse! Der fandtes ingen form for isolering — vi boede lige under tagspærene, vandrør og afløb frøs hver vinter, koks måtte bæres op på anden sal — for slet ikke at tale om al den aske, der skulle bæres ned. Men idag kender ingen glæden og fryden ved at blive båret i seng, indsvøbt i et varmt tæppe, og blive puttet ned til en varmedunk. Det var saligt! Vi havde

heller ikke varmt vand eller badeværelse. Skulle man vaskes, blev en balje sat ind i stuen, og så foregik det der.

Inden huset i sin tid blev revet ned, lod vi det fotografere fra alle sider og vinkler, men viser man i dag sine børn det, ser de på en, som om de tror, man har levet i den yderste fattigdom! Og dog tror jeg, at det liv, vi levede der, var både rigere og hyggeligere, end det mange parcelhusejere idag kan give deres børn.

Forretningen havde en fantastisk tiltrækning på mig, men det var et sted, man kun kom sammen med mor, når der skulle hentes husholdningspenge — 10 kr. pr. dag! Beløbet blev højtideligt bogført og slået ud af det pompøse National-kasseapparat!

Som ganske lille husker jeg så tydelig mine ture med mor på indkøb rundt i den gamle by. Toppede brosten på fortov og gade, trappetrin op og ned til hvert et hus — sådan kunne man hinke på et ben, et på trappen og et på fortovet! Der var forskel på fliserne: der var de fine, glatte, og der var de ru og de mørke.

Lige ved siden boede »Binkenøje« Blinkenberg. Isenkram med hele to indgange, den første ind til disk med skruer og beslag, med skuffer med dippedutter og tingenoter, skåle med marmorkugler og hønseringe, der fristede en hver gang, man kom. To trin ned, og man var i den anden afdeling: barnevogne, slåmaskiner, men også gryder, spisestel og glas. Under loftet hang der grydeskeer, opvaskebørster og andre ting, der var koblet sammen på en ståltråd og hang på en krog. Huset var gammelt, flere hundrede år, og der var lavt til loftet; gulvet vippede, når man gik, og de store, brede gulvbrædder var helt sorte. Blinkenberg selv var en lille mand, kuglerund, og han mindede mig om en tumling, men jeg husker, at det var een af de forretninger, jeg først turde gå ind og handle i uden voksen ledsagelse. Længere nede ad gaden — jeg ser endnu faconen på både trappetrin og fliser — lå vores købmand. Men det var meget fint, for han var materialhandler! Her var skilt med stor svane, hvid var den og med rødt kors. Selvom han var lidt af det moderne i byen, forefandtes alt: mel, gryn, sukker i skuffer og blev vejet af på vægten — i fjerdingspund og lignende benævnelser. Vægten havde fine, pudsede messingskåle, der hang i kæder, og ved siden af stod kassen med lodderne. Lokkemaden for et lille barn i denne butik var kandis — og helst med snor i, samt blandede bolcher. Der var en ganske bestemt lugt i forretningen af sæbe, spegesild, kaffe, petroleum og krydderier. Her var

festlige reklamer, og sommetider var man heldig og fik nogle Richbilleder!

Overfor lå den store, statelige Kampmannske gård. Det er en fredet købmandsgård, men for et lille barn gjorde den størst indtryk ved at have en stor trappe, hvor man kunne gå op den ene vej og ned den anden; foran var den indhegnet af store jernkæder, der hang i buer fra nogle granitsøjler. Her kunne man sidde og gynge frem og tilbage, mens trafikken gled forbi: Her kommer vognmandshestene, store, dejlige dyr, taktfast travende afsted, klipklap, klipklap! Vognen hopper over brolægningen med en larmen uden lige; man kan tydeligt fornemme, hvordan det snurrer i benene på kusken, som han står der på ladet! Pakker fra banen skal bringes ud til de handlende, kul til Stålværket, renovation, ja, vognmandshestene har skam meget at se til, både som enspændere og tospændere trækker de gennem byen, klipklap, klipklap!

Trommemanden er sandelig også med i det kendte billede. Lille og tyk kommer han på cyklen med trommen liggende foran på et lad. Han stopper på de forskellige gadehjørner, tager stikkerne frem, og så lyder det: Bombommelum bommelumbumbum bommelumbombombombum! Og så forfra. Når han har påkaldt sig en vis opmærksomhed, kommer nyheden: »I dag klokken elleve bliver der lukket for vandet så og så længe«. Han råber det ud med en stemme så kraftig, at man er klar over, at det kun er få beskåret at opnå den særlige stilling at blive trommemand. Samtidig med stemmekraften skal man også helst have rytmesans, for det skal gerne udråbes som en verslinie.

Så var der de dage, da der var marked i byen, og det var der tit. Så var der skam nok at se på. Lige fra man vågnede om morgenen — eller man vågnede vel rettere på grund af den megen brølen, vrinsken, hvinen og snakken, der var på gaden. — Uafbrudt blev kreaturer trukket opad hovedgaden, ja ind fra alle indfaldsveje kom de, hestevogne med grise og høns; køer og kalve, bundtet sammen i store flokke; bagefter kom handelsmanden i hvid kittel og med stok, som han ustandselig lod regne ned over de bageste dyr. Hvor har jeg dog grædt mange tårer over den behandling, dyrene fik! Et tag, der ofte blev brugt, var at man vred halerne rundt, så de næsten brækkede i leddene. Så kom hestene, store, tunge Belgiere, lette og kleine Frederiksborgere med føl i alle størrelser. Efterhånden som

dagen skred frem, ændredes billedet i byen: Gaderne var et ælte af kokager og hestepærer, lugten af land og stald hang overalt; fulde folk ravede afsted, syngende og råbende. Lirekassemændene var der også, og der var karusseller og gøgl. Overalt var der livlig handel i forretningerne. Landmændene skulle benytte dagen til indkøb.

Vi sætter os nu på forhøjningen i spisestuen en hverdags formiddag. Klokken er 10. Det ser man på S. P. Hansens ur. Tilhøjre på hjørnet ligger Flensborg Lager, senere Toft. Går vi så videre, kommer vi til S. P. Hansen, Ure, guld og sølv. Her er urmager Olsen, lille af vækst, faktisk en dværg, i travl virksomhed på høj stol sidder han inde bagved og reparerer urene. Det er sjovt at være inde i forretningen og høre de mange ures tikken. Derefter har vi møbelhandler Justesen. Her er der tre vinduer, og i gården bagved er der værksted. Justesen er tidligt ude at feje, og han er altid den første med flagning, når lejlighed gives. Gaden slår et lille knæk, og her har vi installatør Erichsen. Herefter kommer hattedamen, Albine Nielsen, der begik selvmord. Som efterfølger kom frk. Lübecker, der havde fin forretning og systue i gården. I samme gård, til modsat side, fandtes Rosengaards bonevoxfabrik. Videre nedad Kræmmergade har vi nu guldsmed Hansen, hatteforretningen Liva og farvehandler Jacobsen. Nu kan vi ikke se mere på denne side, så vi må kigge til venstre. Her har vi købmand Niels Erichsen. Der dufter helt herop af nymalet kaffe. Hygebjerg Hansens trikotagehandel med smart laksefarvet trikocharmeuse undertøj, flonelsnatkjoler og andet godt! Den næste butik en tom plet i min erindring. Men se, udfra porten svinger nu vognmand Antonsen (med tryk på o!) med sine lange jernstænger hængende ned fra vognen. Det giver en underlig hvislende lyd, og af og til slår der gnister fra dem; hesten traver henad gaden; Antonsen kommer indefra den Kampmannske gård, hvor Holger Erichsen har sit lager af jern og stål. Efter porten har vi Valdemar Lauth. Han har garnhandel. Nu kniber det igen, gaden krummer sig, og vi kan ikke se mere.

Nå, men der kommer Far med Mr. Eden-hat og Sydvestjylland under armen! Han skal hen og bytte til Vestkysten hos Hygebjerg, og han hilser sirligt med hatten og får en sludder med isenkræmmer Blinkenberg.

Nu kommer fiskemanden med trækvogn syngende: »Her er levende rødspætter og siiild!«

Om sommeren, når vinduerne stod åbne, kunne man rigtig indfange lyde og lugte, men var der ikke noget at se på gaden, kunne man sagtens fordrive tiden: Man kunne sende en spytklat nedad de skrå tagsten — eller rettere to! Og så sidde og se, hvilken spytklat, der først nåede tagrenden! Der var altid en spytklat, man holdt med, og kneb det, så fik den en ekstra klat for at sætte skub i farten!

Fra sydgavlen har man et andet udsyn, ud over åen og over alle tagene. Om sommeren ses storkene kredse rundt over engene, højt mod den blå himmel. Men der er jo også reder, både i Torvegade, Vestergade, Smedegade og hos bager Zeeberg.

Barnesindet er så modtageligt og åbent, og de indtryk, man får, kan være afgørende for hele livet. Det er ofte tilfældigt, hvordan mangt og meget bliver opfattet af et barn. Jeg husker så tydeligt, hvor forfærdeligt det var, når jeg blev sendt hen til »heksen« i Nørregade efter for 10 øre sennep! Det forekom mig, at hun lignede heksen i Hans og Grethe. Man kom ind i en stue, helt uden møbler, men med en vase med tørrede Judaspenge. Jeg stod stiv af skræk, og når hun kom, den gamle morlil, skyndte jeg mig at lægge pengene og afgive min bestilling! Når jeg så havde fået min pose med sennep, fór jeg udad døren og pilede af! Jeg var stakåndet længe efter.

Af og til fik jeg lov til at komme med min storebror til åen for at fiske. Det var med lang bambusstang. I forvejen havde vi gravet orm nede i haven. Thyge gravede, og jeg samlede dem op i en papkasse med huller i låget. Hvor var det forjættende at gå langs åen og se proppen drive afsted med strømmen! Der er godt nede ved slagteriudløbet! sagde de kloge drenge, og alle gik vi til udløbet. Jeg mindes nu mest, at vi fangede skaller. De kunne ikke bruges til noget, men alligevel var det spændende, når de bed på krogen. Storken var en flittig aftager af fisken. »Sofus« gik i ærbødig afstand og ventede på en god bid.

Gik man derimod fra vores hus op gennem haven, kom man til anlægget, nærmere betegnet Arnbjerg. Her legede jeg ofte. Det var ikke et sted med afstukne gange og bede, nej, her stod græsset højt, og træernes kroner flettede sig ind i hinanden. Jeg kan endnu huske de forskellige træers skikkelser og typer: Der var de høje, slanke bøge, der var elm og ahorn og for slet ikke at forglemme kastanien, der var den mest spændende af dem alle, både i blomstringstiden med de hvide kegler, som lyste op i den grønne trækrone; eller om efteråret,

når man gik på jagt efter de blanke, brune kastanier. De var så dejlige at have i hånden, glatte og runde. Dengang var der intet friluftsteater, men en stor bakke ned til andedammene og musiktribunen, et rundt stade med tag og rækværk til musikerne — og foran plads til den lyttende folkemængde. Jeg har ikke set det i anvendelse som sådan, men til gengæld ofte leget i timevis på balustraden. Og i min fantasi forestillet mig mange fantastiske situationer! Så bygningen har absolut haft sin berettigelse, set med mine øjne. Gik man nu videre forbi andedammene og ad en sti forbi lossepladsen langs med Nordentofts have, endte man ude ved åen. Her var der bygget badehus af træ. Jeg må indrømme, at det kun var resten, jeg husker. Men til gengæld var der badning fra jernbanebroen. Det forekom at være et risikabelt foretagende — med livet som indsats!

Engene havde i dette fantastiske område en dragende kraft på mig. Her var et vryller af haletudser, salamandre, hundestejler og andet kryb; her voksede pil og poppel, og her sagde det sjip-sjap i skoene, når man vovede sig for langt ud på tuerne! Engene gik fra åen og op til Arnbjerg, dog med et stort stykke imellem, brugt som losseplads. Også et spændende område for et barn! Dog havde man fået indprentet hjemmefra, at dér måtte man ikke komme. Hvad der straks gjorde tiltrækningen større!

Lossepladsen og Arnbjerg adskiltes af en meget ildelugtende grøft med brunligt pludder. Her var det en stor præstation at kunne sætte over uden at plumpe i! Var man heldig, og springet lykkedes, stod man nu på marken foran Arnbjergpavillonen. Her var der bedre orden med bede, hvide bænke, klippede plæner, springvand og guldfisk, perlegrus og blomster. — Samt det lille hus, som i min fantasi beboedes af nisser og trolde! Ligeledes var der påfugle, som krukket demonstrerede deres pragt på plænerne.

Skoven strakte sig videre ud mellem kirkegården og lossepladsen — og den midterste, der kaldtes kærlighedsstien. Alle tre gik de til »Verdens ende« (nu frihedsmindesmærket), en bakke med bænk og udsyn til åen. På den nederste sti, helt ud mod den ildelugtende grøft, lå også anlæggets offentlige toilet. Det bestod af et træskur med tre latrintønder, plus retirade. Jeg husker, at her vovede man sig sommetider ned med en kammerat, og det var absolut noget af et foretagende! Og jeg følte helt bestemt, at jeg var på forbudt område. Vi skelede til højre og venstre, før vi smuttede af sted. Det vi gik efter, var den

mystiske skrift på væggene, de mærkelige tegninger, som vi kun dårligt forstod, men som vi alligevel opfattede som noget uartigt og spændende! Ak, Herre Gud! Hvad var det vel imod, hvad ethvert barn idag kan se åbent udstillet i enhver pornobutik i landet?

Og Arnbjerg ved vintertid, når man kælkede nedad bakken fra Vallenstein, susede afsted mellem stammerne, ned gennem slugten og videre forbi andedammen og helt ud på engen. Åh, hvilken salig fryd! — Og hvilken ære det var at komme længst. Min bobslæde hed Løven, den var hjemmelavet. Navnetrækket tog sig tragisk ud, idet malingen flød sammen. Men god var den! Ih, hvor den fløj afsted, og ofte var jeg blandt dem, der kom længst! Der var også skøjterne i vintertiden. Det foregik på andedammen eller Frimurerhaven. Det var med fedtlæderstøvler og spændeskøjter. Endnu kan jeg fornemme lyden, når råbene gjaldede i skoven, samt den gungrende lyd af frossen sø, når skøjteløberne susede afsted. Vi legede tagfat eller vi øvede herresving. Vi følte os som den sejrende isdronning, men aldrig nåede vi op på højde med fru Toft og Arne Vind! De står endnu for mig som det fuldendte! Det hændte ofte, at skøjten gik af og man gled på enden henad den nøgne is. Så måtte nøglen frem for at få skøjterne på igen. Ja, jeg har endda skruet så hårdt, at sålen gik af støvlen.

Den første juleferie begyndte med vinter og sne. Det var i 34. Da jeg kom fra skole, var en vognmand ved at køre sne væk fra min fars butik. Jeg spurgte min mor, om jeg måtte give hesten brød. Og alt imens jeg fodrede hesten med brødskorperne, solgte jeg hele mit liv og min sjæl til hesten! Dog, på det tidspunkt vidste jeg ikke, at hesten skulle blive min skæbne. Fra den dag kørte jeg daglig med vognmanden — Larsen i Østergade. Når jeg kom fra skole, benede jeg ud i byen for at finde ham! Han var let at kende på sin enspændervogn med hesten Lotte for. Navnet var lidt malplaceret for en vallak, men det hæftede jeg mig ikke ved dengang. Ja, hvor jeg kørte mange ture med Larsen og Lotte rundt i byen! Der var en vis rytme i kørselen: Hver dag var der kørsel fra slagteriet til banen, der var fragt af jern og stål og skrammel til lodsepladsen. Så var der de daglige ture til møllen. Ak, hvor jeg nød den knirkende lyd i træværket, når møllen arbejdede — og lugten ikke at forglemme!

Det var lidt af et særsyn i trediverne at se en pige køre rundt med hestevogn, og da far var en anset forretningsmand i byen, var der jo flere, der syntes, at det var synd, at jeg sådan fik lov til at te mig! En

dag, da jeg stod på vognen udfor svineslagteriet i Kræmmergade, kom to ældre damer forbi, og jeg hørte dem hviske sammen: »Hvor er det dog synd for boghandler Clausen, at hans datter er lidt til en side!« Der var også enkelte, der spurgte mor: »Jamen fru Clausen, hvor tør De dog lade hende køre omkring?«, hvortil mor svarede: »Åh, lad hende dog! — Når jeg ikke selv ser det, så bliver jeg ikke så bange«.

Jeg elskede gamle Lotte, han var ganske lys brun og ret elegant, men absolut ikke ny. Der var vist ingen, der rigtig kendte hans oprindelse. Hurtigt lærte jeg at strigle og fodre og spænde ham for vognen. Det var ikke Larsens eneste hest — der var 5-6 stykker — men dem tog jeg mig ikke af, og de havde også deres faste kuske. Jeg kom vidt omkring i byen, Lotte travede rask afsted over de toppede brosten, og man måtte give efter i knæene, for at følge vognens rytme.

På sin vis var jeg sikkert vanvittigt forkælet, men jeg mindes det ikke som den helt store eftergivenhed; der var visse ting og regler, man værsgo' havde at overholde: Fars middagssøvn fra to til tre. Ro og ingen smækken med dørene! Stilhed ved bordet og ordentlig opførsel! Jeg talte ikke ret meget med far som barn, jeg havde stor respekt for ham, men det var ikke, fordi han på nogen måde havde givet udtryk for strenghed, tværtimod. Han var ydmyg og blid, men han var så optaget af sin butik og arbejdet der, at han levede i sin egen verden. Som før sagt havde forretningen en dragende tiltrækning på mig, for nok var det en boghandel, men også med papir og kunst, lædervarer, samt en bunke andet.

Far var fantastisk til at pynte vinduer. Han gik næsten hele natten og rodede, men resultatet var som regel også enestående. Mor arbejdede ikke i butikken, men var på sin vis uundværlig for far. Hun hjalp ham meget ved blot at være der, så han havde en at tale med — og med sin kritik af det færdige resultat. Når han gik alene om natten, snakkede far højt med sig selv. Mange gange som større har jeg hørt far pusle omkring, altimens han sludrede løs. Først så jeg mig omkring for at finde den, han talte med, men efterhånden vænnede jeg mig til, at far gik og talte med sig selv. Fars vinduer havde altid det, der satte prikken over i'et. De var varme, talende og kunstneriske. Kunderne kunne lide far, han havde altid tid til en snak, han fulgte med i alt og læste alle de bøger, der kom — og kunne derfor altid finde noget, der passede til folks smag, enten det

var præster, lærere, eller den lille dame fra Pensionistboligen. Far var også lige sød og rar, uanset stilling og rang. Han gav sig tid til hver især; han reparerede lampeskærm for en lille dame; klistrede og malede. Og hvis mor bebrejdede ham det, fordi hun sad så meget alene, sagde han: »Åh, Risse, det er nu så dejligt, når man går forbi, at det stråler med lys i lampen! Og hun var jo så glad for den!« Mange folk fandt vej til ham for at få et godt råd om det ene og det andet. Han tog aktiv del i turistarbejdet, i grundtvigsk Ungdomsforening, han arrangerede teaterbesøg, deltog i Dansk Vandre Laugs udflugter og arrangerede selv ture; han kendte omegnen som ingen anden og havde sans for skønhed og viden om historiske steder. Han var en fortræffelig fortæller, og ture og udflugter blev dobbelt spændende, når han stod for dem. Han kendte fugle, dyr og blomster, alt gjorde han levende og interessant. Far og mor var glade, men meget følelsesbetonede. De sang af højskolesangbogen af karsken bælg, selvom de ikke ejede en tone i livet! Mor var ret svagelig legemligt, og vi havde ung pige i huset hele min barndom. Nu var det ret almindeligt på den tid, havde ikke noget at gøre med, om man var velhavende. Mor var ydmyg overfor livet og taknemlig for mange ting, gæstfri som ingen anden. Men ve den, der gjorde hendes mand og børn uret! Da stred hun som en løve, og ikke mange kunne hamle op med hende, hverken i tale eller skrift!

Sådan var der en tildragelse, der bevirkede at der skete en ændring i mit liv. Timeplanen i min første klasse var sådan, at der skulle mødes fra 11 til 15. Det syntes mor var for dårligt, og hun troppede op på skolen for at beklage det; dog dette kunne ikke ændres, hvorefter mor så spurgte, om der da ikke var børn, der kom så langvejs fra, at de ikke kunne nå frem og tilbage i spisefrikvarteret dengang gik man hjem fra tolv til tretten. Jo, sagde vor frøken, der er en lille dreng, der hedder Villy. Han bor 4 km fra byen, og han sad godt nok alene med sin madpakke i den time. Straks var mor der: Det kunne sandelig lige passe! Kunne hun ikker ændre hele skolen, så skulle hun sandelig nok hjælpe Villy! Hvorefter aftalen blev, at hvis Villy havde lyst, kunne han gå med mig hjem at spise. Og dermed oprandt der en helt ny epoke i mit liv, for se, denne dreng boede ude på landet og havde 14 søskende. Det var et husmandssted på 15 tønder land. Moderen var syg af tuberkulose og faderen arbejdsmand ved siden af landbruget. Da jeg nu var så glad for dyr og friluftsliv, gav det sig

selv, at jeg faldt i trit med familien. Først blev jeg inviteret til at køre hø ind. Tre kilometer på hølæs højt oppe til vejrs var et eventyr for en lille pige på 7 år! Knudsen hed de, og remsen på børn var helt fantastisk, begyndende fra den yngste: Henry, Henny, Emmy, Anny, Villy, Verner, Vagn, Hovard, Hans, Maren, Andrea, Niels — dertil to, som var flyttet hjemmefra. Deres navne kan jeg ikke huske.

De havde tre køer, »Sorte«, »Gamle« og »Bette Ko« og en hest, der hed Peter. Den var meget gammel og skarp i ryggen. Det var herligt for mig sådan at kunne tumle mig mellem alle de mange børn og dyr! Hunden hed »Vagtmand« og var en krydsning af et eller andet, og så var den tilmed en hunhund, så navnet var lidt malplaceret.

Deres mor døde kort efter, at jeg havde lært dem at kende, og derefter blev hele menageriet passet af Maren. Hvor gammel, hun kan have været, ved jeg ikke, ca. 16 vil jeg tro. Mange sommerdage cyklede jeg afsted ud til dem, Vagtmand opdagede mig altid på lang afstand, og så kom den strygende ind over markerne og sprang og dansede foran mig, helt ellevild! Hovard var den af drengene, der tog sig af landbruget. Ham holdt jeg forfærdeligt meget af! Det var ham, der skulle give os lov til de forskellige arbejder, når vi ville hjælpe med. Han bestemte, når køerne skulle hentes eller fårene flyttes på heden. Ja, jeg tog del i al slags gøren og laden: Vi kørte møg på marken, og jeg lugtede langt væk, så mor måtte have tøjet af mig, når jeg kom hjem, og hænge det til udluftning på altanen. Jeg var med til at pløje, harve og så. Og når der skulle høstes, foregik det med le, men så var det far Knudsen selv, der slog, og vi andre rev sammen. Det var kun nogle små agre, de havde, og det var dyrt at leje selvbinder.

For enden af den lille mark løb der en lille bæk. Her vandede vi køerne og fårene, og var det for varmt, tog vi selv en dukkert, kun iført underbukser. Det var nærmest kun et hul, vi kunne plumpe ned i. Men ih, hvor vi plaskede! Igennem alle mine skoleår kom jeg daglig hos Knudsens. Det var en rig tid i min tilværelse!

Alle børn mindes deres jul i barndomshjemmet som et højdepunkt. For os startede julen tidligt, julevarerne kom hjem og skulle mærkes og sættes frem. Ja, hvor var det spændende! Jeg fik lov at hjælpe til efter lukketid. Der kom store kasser med keramik, pakket ind i træuld. Jeg husker tydelig spændingen, når låget blev fjernet med et koben, og man løftede op i træulden. Dernede, indsvøbt i silkepapir, lå

de dejligste ting: Bonbonnierer med roser og hank, skåle med glaserede dingenoter i alle størrelser, glasengle, der sad, lå og dansede; askebægre i alle faconer, bogstøtter med ugler; ja, der var en bunke ting, både godt og skidt, men jeg vil nu nok sige, at far for det meste havde gode ting. Og det, man dengang kaldte »Reservevarer« førte han ikke. Der kom bunkevis af julekort med nisser i sne, med kirker og møller, med fugle i neg, med klokker og grangrene. Alt skulle mærkes og lægges på plads på diske og hylder. Kunstudstillingen blev pillet ned, og der blev vasket og sprittet af, sat lys i stager, og pudset kobbertøj! Så blev hele afdelingen pyntet om, ja, der var travlhed og aktivitet i lange tider før jul! Bestillinger af varer skulle skrives, og posten på banen før sidste tog gik. For slet ikke at tale om julepynten, når det kom! Hvert år var der nye ting: Alle former for nisser, store og små, engle til at folde ud, fugle, guirlander i guld og sølv, bunkevis af knallerter, de største raslede, når man rystede med dem var der små ting. Ofte har jeg i smug pakket en ud for at se, hvad den indeholdt — og atter pakket den ind! Jeg glemmer aldrig, da de første julekalendere kom frem, altså den slags til at folde og klistre! Min far ville, at vi skulle samle nogle stykker af dem, så kunderne kunne se, hvor flotte de var, når de var færdige. Ja, bevar mig vel! Det var helt forfærdeligt, som vi asede og masede! Når de blev samlet i den ene ende, gik de op i den anden! Vi prøvede med klisterpapir og klammemaskine, og efter megen stønnen og efter mange timers slid og mas — ja, nogle tog endda flere dage! — blev vi omsider færdige. Der var store borge, flotte sejlskibe, en stor karusel, der kunne dreje rundt, samt andre mærkværdigheder. Far fortalte siden, at salget var gået strygende, men flere dage senere var der kommet fortvivlede fædre ind — de var simpelthen ved at blive vanvittige over bøvlet med julekalenderen! Og nu spurgte de, om de kunne købe de, der var færdige! Nej, hvor vi frydede os, men vi svor nu, at det var sidste gang, at vi gav os i kast med den opgave!

Rundt omkring på lageret stod der skåle med slik og kager. Det var mor, der stille gik og hyggede om personalet. Efter lukketid skulle der ryddes op, skrives post, ordnes kakkelovn. Snore blev rullet sammen, søm blev rettet ud, papir skulle glattes og lægges væk. Jo, her var sandelig tale om genbrug! Sommetider kom hele personalet op til kaffebord. Nej, hvor snakken gik! Særlig var det far, som fortalte om sin læretid og ungdomstid. Far var mægtig til at fortælle, og der

var en grinen, skønt alle var trætte og udkørte! Ja, de havde helt svært ved at bryde op, og det til trods for, at de arbejdede gratis. Dengang var der skam ikke noget, der hed overarbejde til særlig tarif!

Jeg kan så tydelig huske, hvor alting var i den gamle forretning! Der var skabe med rammer og fotoalbum, frimærkeskuffen, glasdisken med punge og tegnebøger, den smalle skuffe med raderinger og billeder, samt hylden med telegrammer og lykønskninger. De små skuffer under kasseapparatet, hvor der var penne og blyanter, ja, i det hele taget var der et væld af skuffer bag disken, og man kunne så tydelig se, hvilke skuffer, der blev brugt mest, de var slidte og sorte og gled lettere, når man trak i dem! Jeg kunne så let have sprunget til at ekspedere, om forretningen var der idag.

Og ih, hvor var det jul! Glimmer, julelys, silkepapir, glanspapir, fehår og guirlander. Forretningen var fyldt med mennesker, far fløj afsted, ekspederede, snakkede, tørrede støv af med sit lommetørklæde, pakkede ind. Der var også ekstra personale sat på i julen. Vi var sommetider en ti stykker. Kakkelovnen skulle passes, så måtte man afsted i kælderen efter koks, og det skramlede i koksspanden, imens der blev fyldt op. Spændende læsning var også de ny julehefter, når de kom. Thyge og jeg smuglede altid nogle med op i privaten. Jeg tog Fy og Bi og Knold og Tot; Thyge, der var større, skulle have Svikmøllen og Blæksprutten. Når de var læst, listede vi dem ned på plads igen. Hvad angik vor private jul, så var den også i vor særlige stil. Jeg gik på torvet med mor og købte juletræ. Moster Magge var ankommet et par dage i forvejen. Sammen med hende pyntede vi juletræ i storstuen. Det var dejligt at pakke op for julestadsen og nikke genkendende til den gamle pynt, der nu igen så dagens lys efter et år på loftet. Jeg mindes altid, at vort træ var det smukkeste af alle. Mors juledekorationer var også kønne. Hun formåede på en særlig måde at skabe hygge og varme; gran i vaser sammen med blanke, røde pigeoner på pinde, lys og kristtorn; store gulvvaser med fyrregrene. Selv om vi ikke boede i luksus med moderne møbier med, hvad dertil hører, så var vores hjem fyldt med en atmosfære, og alle, der kom på besøg, følte sig velkomne. De slappede af og hyggede sig. Ofte blev vore gæster til langt ud på natten, hvor snakken gik. Mor kræsede op for os børn i julemåneden: Vi fik figner på pind, vendt i karamelstads, eller hun stegte æbler på kakkelovnen.

Juleaftensdag, når forretningen var lukket, gav far hver af personalet en konvolut med en skilling som tak for deres indsats i travlheden, men jeg tror nok, at det brev, der fulgte med pengene, betød mere for den enkelte end selve beløbet! Far forstod på en beskeden måde at give udtryk for sin taknemmelighed.

Efter lukketid samledes nu de sidste julehæfter, spil og lignende, og så gik far og jeg ud på sygehuset og til de Gamles Hjem, hvor vi afleverede det med ønske om en god jul. Så gik vi alle i kirke, Moster Magge, Mor og Far, Thyge og jeg. Efter kirkegangen gik jeg med far efter gåsen. Mor og Magge ilede hjem for at blive færdige og få risengrøden op af høkassen. Ih, hvor det duftede dejligt hos bageren! Og mange stod og ventede på deres steg eller gås, der blev nikket og ønsket god jul! Og da det blev vores tur, tog far den varme bradepande, og jeg fik kanden med sky. Så vandrede vi hjem i kulden. Der var så stille på gaden, de fleste var inde i varmen. Hjemme var bordet dækket med lys og pynt, mor fik skyen jævnet, gåsen fik grangrene om maven og flag i brystet.

Så gik vi til bords.

DESERTØRER

AF LAURITZ U. KRISTIANSEN, BIBLIOTEKAR, JERNE.

DÆ LOE i wo sown o by
en lidt afsides, gammel goerd.
Der gjemt di -sæjjes der da-
i æ sidst besætelsesor
tow tysk, dæ wå desertier
fra djæ værnemagtskompagni.
De gik som en sagn, vi kjæend
o stilfærdig wå indviet i.

Hwodan ku et la sæj gyer?
Wå di mon eth blöwn sawwn?
Wå di mon eth blöwn søgt?
Manglet ingen djæ nummer o nawwn?
Ingen håd nowwe sind sjæt
dem go i mark eller ståld;
men en hwisket fra mand te mand,
di bue i æ foerefold.

Dæ wå eth en mand i æ by,
dæ opsøgt æ kommandant
o ståk æ goerd o dens folk. —
A trowr, vi tøth, de wå glandt,
te bodde æ flugt o æ skjuel
di tysk o djæ vært håd ewwn.
Uden o vied, stöj vi bag,
o ingen vild nowwe stæwwn.

Da æ krig holdt op, wå vi nowwn,
dæ tænt, hwa mon no mæ di tow?
Ku di blyww? Ku di rejjs
fra kwatier i æ goerdmands low?
Kunnd di mon no sto frem?
Kunnd et mon ow go an?
Håed di mon mier en hjem,
en kuen o bøen i djæ land?

Slæth nowwe ting vi ved,
o eth de mindst sku vi høer.
O eth, vil a stadig mien,
nowwe hå turd o spøer. —
Di löwwet da vis dæhenn
o bjærret helsen o lyw
de sæjjer æ sagn i æ sown;
men æ hemmelighied æ dyw.

MARIE HATTING: EN INTRODUKTION

VED EXAM. ART. KRISTIAN KRISTIANSEN, ODENSE.

I DECEMBER 1954 døde malerinden Marie Hatting i København.

Hun var født 1872 på Nørtarp gård i Ølgod som datter af sognerådsformand, gdr. Jørgen Hatting. Hun fik sin kunstneriske uddannelse nogle måneder i vinteren 1890 på professor Harald Foss' tegneskole i København og kom senere til at virke som porcelænsdekoratør på Bing & Grøndahl fra 1903 til 1932.

Hun var ud af en meget kunstinteresseret slægt og har et sted beretet om, hvordan hun selv i sin kunst ubevidst har lagt sig de ord på sinde, som pastor Frede Bojsen Jensen skrev ved hendes afrejse fra Ølgod:

»Tak for den Glæde Deres Kunst har beredt os! Vis Herren Taknemlighed for hans Gave ved at vaage over den og udnytte den til glæde!«

Allerede i sine unge år vandt Marie Hatting sig kunstnerisk berømmelse ved at illustrere tre bøger af Ølgod-præstefruen, Thyra Jensen, nemlig »Blommestenen«, »Store Bror og lille Mej« og »En lille Historie om de fire Smaapiger«, illustrationsopgaver, der beredte hende megen glæde.

Blandt de mest interessante bestillingsopgaver, hun kom til at udføre, henregnede hun selv et portræt af folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (der i dag hænger på Det Kongelige Bibliotek) og et portræt af Jeppe Aakjær (Herning Museum). Efter sigende var hun den eneste kunstner, der kunne male Aakjærs portræt, så han selv fandt tilfredsstillelse heri.

Når Marie Hatting er bedst, spørger man sig selv, om alt andet ikke er et tilbageskridt. Fællesnævneren for al hendes kunst er det

lyse (optimismen) og den dybe indlevelse. Dette træk går også igen i den skriftlige del af hendes produktion, der er beskeden af omfang i forhold til det billedlige.

Hun fik kun udgivet to bøger, og heraf blev den ene, »Digte«, endda udgivet af familien efter hendes død. — I 1911 udkom en lille børne-digtbog, »Aarets tolv maaneder«, som undertitlen nærmere beskrev som »Billeder og Vers af Moster«. Bogen vakte ikke synderlig opmærksomhed, men det skal siges: den havde fortjent at vække opmærksomhed. Så helt afgjort.

Pastor Olfert Ricard skrev i bogens forord:

»Det er ikke Lundby, som har tegnet disse Tegninger, og det er ikke Kaalund eller Christian Richardt, som har skrevet Vers til dem. Den, der tegnede Billederne og digtede Rimene, tænkte ikke på at konkurrere med de Store, men paa at glæde de Smaa. Hun *kan* tegne (Juni og November især!), hun *kan* ogsaa skrive Vers (Juli!), — men hun kan ialtfald altid glæde.

Der er forskel paa Mostre; men denne Moster troer jeg, Margrethe og hendes smaa Søskende vil synes godt om, og deres Forældre vist ogsaa. Med disse Linjer vil jeg da gærne introducere hende i danske Hjem. Hun er en ung Pige, som selv føler sig i Taknemmelighedsgæld til sit gamle Hjem; som tidlig har staaet overfor Livets Alvor, og dog aldrig har tabt det sunde og lyse Syn paa Livet, som i Reglen findes hos dem, der har Kærlighed til Mennesker. Mere skal jeg ikke sige; hun ønsker kun at hedde Moster og taler selv gennem sine Billeder og Vers«.

I »Jul i Vestjylland« for 1952 har hun endvidere skrevet en beretning om sin barndom og senere kunstneriske udvikling. »Med Pensel og Pen« hedder den og dækker på mange måder det samme indhold, som det gamle broderi gør i de følgende optegnelser. Men hvor sidstnævnte er undergået en kunstnerisk bearbejdelse, er »Med Pensel og Pen« udelukkende et erindringsbillede uden ironiske ind- og udfald, men som alligevel virker stærkt ind på læseren i kraft af sin stille og indtrængende sprogtone.

Selv om hun levede en ret beskeden del af sit liv i Ølgod, bevarede hun altid en nær tilknytning til sit fødesogn og besøgte årligt venner og bekendte på egnen. — Ølgod Museum ligger af hendes arbejder inde med over 200 malerier, kultegninger, akvareller og skitser, ligesom man har en permanent udstilling fremme af hendes malerier.

Hvor hun er bedst i sine billeder, minder hun om den svenske maler Carl Larsson: fulde af ynde, poesi og barnets tiltro til tilværelsen og det gode i mennesket. I sine tekster kan hun undertiden nærme sig en næsten H. C. Andersen'sk ironi. — Og i »Det gamle Broderi fortæller sine Erindringer«, der hermed trykkes for første gang (med velvillig tilladelse fra den overlevende familie), smelter det hele sammen til noget, der ikke kan beskrives. Kun *opleves*.

Det gamle broderi, der her fortæller sine erindringer.
(Axel Enghoff).

DET GAMLE BRODERI FORTÆLLER SINE ERINDRINGER

MARIE HATTING (1872-1954).

FORORD.

DET ER efter Opfordring af flere, at jeg vil forsøge at fortælle lidt om min ret omskiftelige Tilværelse.

For skønt min Stilling i Samfundet i bogstaveligste Forstand har

været indenfor Hjemmets fire Vægge, fastgjort til den ene af Væggene, saa har jeg dog været Vidne til mange Omskiftelser og har lyttet til Samtaler, som har givet mig indblik i mange Forhold, som er ukendte for hvem der færdes ude i Livets Storm.

Men da jeg jo nu er saa gammel, mere end 120 Aar, saa er der jo gaaet meget i Glemme, og maaske husker jeg sommetider forkert. Alligevel haaber jeg at mine Erindringer maa kunne have Interesse og være til Opmuntring for en eller anden Læser.

Om min første Tilblivelse har jeg ingen Erindring og forgæves har jeg spekuleret paa hvordan Blomsterbilledet er blevet dannet ved hjælp af Naal og Silketraad — og hvordan Naal og Silketraad bliver til — . Men af mange Udtalelser, jeg har lyttet til, har jeg forstaaet at heller ikke Menneskene kan erindre eller forklare deres første Tilblivelse. Jeg husker derimod tydeligt de mange beundrende Ord, der lød, da jeg laa færdig mellem min Ejerindes Hænder for senere at blive klædt paa i en gylden Ramme, der er blevet baade min første og sidste Dragt gennem alle Omskiftelser. Det var en stiv Klædning med Træ bag og Glas for, men det hørte til for at jeg ikke skulde blive medtaget af Tilværelsens Skub og Stød, Slid og Støv.

Det var en stor Dag hos Tobaksfabrikør Hans Wensel i Ulkegade i København, da den unge Datter Christine, min Ejerinde og Skaber, blev forlovet med den unge Købmandssøn Jørgen Hatting fra Næstved, der havde aabnet sin egen Forretning i Skelskør.

Der var Travlhed med Indkøb af Møbler og Udstyr, altsammen 1ste Klasses. For Tobaksfabrikøren var en holden Mand, det forstod jeg nok, selv om der var sket mange Indskrænkninger i Husholdningen efter Statsbankerotten, som jo var før min Tid, men som jeg hørte megen Tale om.

Ogsaa om Englændernes Bombardement paa Byen hørte jeg sommetider der blev talt, og om hvordan den lille Christine, der den Gang var 2 Aar, af sin ængstelige Mor blev gemt i Kakkelovnen.

Om den unge Bror, der blev saa sjælesyg over al Elendigheden i Verden, at han aldrig kunde komme sig, hørte jeg der blev talt med dæmpede sørgmodige Stemmer. Men den ældre Halvsøster Rasmine, der var saa munter og sang saa smukt, kunde live op i Hjemmet, især naar hun var sammen med sin Kæreste Hans Schøtt med hvem hun senere flyttede til Næstved.

Og min Ejerinde kom altsaa til Skelskør, og det var straalende

glade Dage, da det nye Hjem blev ordnet og indviet. Og aldrig glemmer jeg den Dag, maaske den gladeste Dag i mit liv, da jeg blev anbragt paa den allerfineste Plads i den allerfineste Stue. Der straalede mine friske Farver i Solen — ak altfor megen Sol. Farverne falmede lidt i Blomsterbuketten og i den lyseblaa Silkebund. Men det tænkte ingen paa. Det var en lykkelig Tid.

De glade unge nygifte og Gæsterne der kom, beundrede mig og de andre smukke Ting i Hjemmet. Forretningen gik godt, det hørte jeg tit og jeg var glad, naar jeg hørte Gæsterne indbyrdes tale om den unge Købmand, at han var en Mand man kunde stole paa, han kunde ikke lyve.

Senere kom der nye Glæder til Hjemmet, først en lille Pige, Marie, og to Aar efter en lille Dreng, Jørgen.

Men snart kom der Sorg til Huse, den unge Mand blev syg til Døden og snart sad Madam Hatting alene med sine to smaa Børn og med Forretningen. Hvordan skulde det gaa?

Ja, det gik saadan, at den unge muntre Kommis Johannes Gordon Smith overtog Butikken. Han var flink mod Kunderne og venlig mod Børnene og han blev senere deres Stedfar.

Smith snakkede godt, men handlede galt, jeg hørte noget om det af og til gennem nogle Aar.

Og saa en Dag blev det saadan at jeg blev taget ned af Væggen og pakket ind tilligemed alle de andre Ting i Hjemmet og saa gik Rejsen tilbage til København, men ikke til det smukke Hjem i Ulkegade, men til en trang og snever Gade, hvor den lille Jørgen, 6 Aar, satte sig ved Vinduet og græd af Længsel efter Hjemmet i Skelskør, efter Haven der laa saa dejligt lige ned til Vandet, efter det frie Land lige udenfor Byen.

Marie derimod syntes det var morsomt at se paa de mange Mennesker paa Gaden. Hun blev ogsaa altid i København, tog Lærerindeeksamen, blev gift med Vinhandler Sandberg, arvede nogle Penge, adopterede en lille Pige fra et Børnehjem.

Jeg blev ogsaa her hængt op paa den bedste Væg, men der var ingen Sol, der var Fugt, som skjoldede den lidt falmede lyseblaa Bund.

Og der var ingen Piger, der hjalp Madam Smith, hun måtte tage fat og prøve at tjene Penge. Ved at vaske og stive og stryge hvide Dame-

kapper. Pengene var saa knappe at Jørgen en Gang blev sendt efter for ½ Skilling Stivelse.

Jeg husker saa lidt om den mørke Tid, jeg har bestræbt mig for at glemme det mest sørgelige. Jeg husker jeg blev flyttet flere Gange og det blev ikke bedre af den Grund. —

Begge Bedstemødre var i Slagelse Kloster. Bedstemor Wensel var baade døv og blind, mente selv at hun havde været for glad ved Pynt og Fornøjelse, saa hun nu skulde lære at tænke paa andre Værdier.

Den lille Jørgen, som efterhaanden blev en stor dygtig Dreng, græd lidt i Smug over sine elendige Sko, men der var ikke Raad til at købe andre. Han fremviste glad sine fine Karakterer og pæne Tegninger og han fortalte om Skolekammeraterne, som var hans gode Venner, men de kom ikke i Hjemmet, han generede sig for at de skulde se hvor fattigt der var. Han gik jo i Blegdamsvejens Betalingsskole sammen med velhavende Folks Børn — paa en Friplads som en Slægtning havde skaffet den velbegavede Dreng.

Jeg kender ikke Adressen paa de forskellige Steder i København, hvor vi kom hen. Men jeg ved at Jørgen blev konfirmeret i Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn. Bagefter kom han i lære i et Trykkeri, saadan hørte jeg der blev sagt. Men jeg hørte ogsaa at han klagede over Hovedpine hver Dag naar han kom hjem. Og der blev snakket meget om den Sag og saa en dag rejste han til Jylland for at lære Landvæsen paa en Gaard i Thorsted ved Horsens. —

Og saa en Dag kom den store Omvæltning i mit og Familiens Liv. Der var blevet talt meget om den store Rejse til Vestjylland til den Gaard (1) som Smiths Slægtning kunde skaffe paa særdeles gode Vilkaar.

Men hvordan kunde de klare det med Landsvæsenet. Min Ejerinde var meget betænkelig, men Smith var fra Landet, havde i Hjemmet i Neuling Præstegaard været med til alt Landarbejde, han kunde baade malke og pløje — det skulde nok gaa altsammen, sagde han.

Og saa blev jeg taget ned og pakket omhyggeligt ind sammen med de faa fine Ting, der var tilbage af den fordums Herlighed. Og saa kom den store Rejse over Land og Vand med Vogn og med Skib og med Vogn igen ad lange tunge Veje. Men jeg laa jo pakket ind og saa og hørte grumme lidt på Rejsen. Først ved Vejsende blev jeg pakket ud paa et Sted, der bar det sære Navn Ølgod. Jeg blev hængt op

paa en hvidkalket væg i en lille lavloftet Stue hvor der var Murstensgulv og en Kakkelovn med Kongebilleder paa Siden.

Det var forunderligt at høre Blæsten ruske i Døre og Vinduer og høre Køernes Brølen og Svinenes Skrigen fra Stalden. (2)

Der var nok at gøre for Smith som maatte ud at malke og fodre Dyrene. Og Madam Smith maatte prøve at fyre op paa den aabne Skorsten med store Lyngtørv. Det gav snavsede Hænder og gav Røg i Øjene. Maaske kom der ogsaa Taarer. Jeg saa det ikke, men jeg hørte hvordan hun stille for sig selv hviskede: Befal du dine Veje, og al din Hjertesorg til hans trofaste Pleje, som bor i Himlens Borg. Han som kan Stormen binde og lede Bølgen blaa, han kan og Vejen finde hvorpaa din Fod kan gaa. Siden kom der en rar Nabo med et Maaltid Fisk, det var saa venligt, det glædede mig, skønt jeg selv er hævet over den Slags Fornødenheder.

Der kom ogsaa i de nærmeste andre Dage venlige Naboer paa Besøg, de var vel ogsaa nysgerrige. Svært var det sommetider at forstaa Sproget, som var ret forskelligt fra det københavnske. Men saa meget forstod vi da at der var tre Mil til nærmeste Læge, i Varde, at der ikke var noget Posthus, kun et Brevsamlingssted, og ikke andre Butikker end en lille Bod ved Siden af Skænkestuen i Kroen. Og Kroen laa ved Siden af Kirken og der var kun fem Minutters Gang dertil mod Nord og mod Syd laa Præstegaarden paa samme Afstand. — Der var kun faa Naboer og der var meget der var beklemmende og svært saa langt fra Slægt og gamle Venner.

Men Smith gjorde sig let kendt med Folk, hans lystige Bemærkninger huskedes i mange Aar efter hans Død. Han drak gerne en Dram eller en Kaffepunch i et muntert Lag, og han fortalte Historier fra sin Ungdom, f. eks. om den Gang han som Dreng var til Marked i Holstebro med en kvie og fik for den saa mange Seddelpenge at alle hans Lommer var struttende fulde, men snart efter var de ingenting værd.

— De fremmede kiggede paa mig og kunde ikke forstaa — at jeg virkelig var lavet med Hænderne, men de kunde indse at Madam Smith var dygtig paa sin Maner, selv om hun hverken kunde slagte eller brygge eller støbe Lys. Med at kærne og lave Ost gik det efterhaanden helt godt. Efterhaanden blev der Hjælp at faa til det sværeste, og saa til Gengæld broderede Madam Smith kønne Blomster paa Konernes Sjaler og underviste Pigebørnene i Haandarbejde, men

det var nu først efter at Jørgen var kommet hjem fra Thorsted som udlært Landmand, der hjalp sine forældre. Og folk kunde godt lide den stilfærdige unge Mand, selv om han aldrig vilde drikke Dram eller Punch. Snart skulde han paa Session og var heldig og trak et Frinummer, men saa lod han sig »stille« for en anden for at tjene en Sum Penge, det kunde lade sig gøre, og der var altid Brug for Penge i Hjemmet, og til Forandringer da den unge Kone flyttede ind.

Cecilie Christensen hed hun og var Datter af Degnen i Mejls ved Varde, hun var Kokkepige i Præstegaarden, og jeg saa hende naar hun havde Ærinde fra Præstekonen til Madam Smith. Præsten Pastor Stillings, Børn kaldte hende »den kønne Cecilie«. Det fortalte hun selvfølgelig ikke selv. Men jeg husker nok hvor frisk og fin hun saa ud: lille og spinkel med den kloge Pande, de klare blaa Øjne og de svære brune Fletninger, hvid og rød i Huden og let paa Foden. Men jeg husker ogsaa hvor det strænge Arbejde hurtigt satte sit Præg paa hendes Ydre.

Og jeg hørte de talte om Bryllupet og Vielsen i Varde Kirke hvor Cecilie ogsaa var konfirmeret. — Og saa flyttede jeg med Madam Smith ind i den store Stue, for nu behøvedes der ingen Hjælp i Husholdningen. Cecilie havde baade Kræfter og Haandelag. Men der blev ogsaa Brug for hendes Dygtighed. Jørgen blev indkaldt i Krigen 1863. Der blev talt saa meget om det, det var saa tungt og sørgeligt baade for dem, der drog ud, og for dem der blev hjemme i Angst og Spænding.

Jeg hørte hvordan Brevene derudefra blev læst højt om og om igen, om alle Strabadserne, om Tilbagetoget fra Dannevirke, om Dybbøl-Skansen, om de smaa Fjender (3) der var lige så slemme som de store. Det var nok saadan sagt i Spøg. — Endelig kom der jo Fred og Jørgen kom hjem, det var den 19de August 1864, det blev altid hans største Festdag, saa længe hans Sind var klart. Og den lille Christine Sofie Jørgine, der var opkaldt efter baade Farmor og Far og netop var et halvt Aar den Dag, og som ellers var bange for fremmede, hun rakte Armene op efter sin Far og trak ham i Skægget. Det blev der tit talt om. Det er Blodets Baand sagde Farmor, men det er jo noget jeg ingen forstand har paa. Den lille Christine var og blev Bedstemors Yndling ogsaa efter at der kom flere Børn. Dorothea Marie, Johannes Gordon og Marie Christence Hansine som burde været en Dreng og opkaldt efter Morfar Christen Hansen.

Billede af Marie Hatting.
(Udlånt af Ølgod Museum.)

Det blev tidligt bestemt at jeg skulde tilhøre Christine, naar hun en Gang fik eget Hjem. — Men der gik mange Aar med Travlhed og Syskole og Undervisning, sidst af den lille Marie. Men da hun skulde i Skole flyttede Madam Smith til København til Marie Sandberg, hendes Datter. Det var en gammel Aftale. Og hos de unge var der Travlhed ude og inde. Og Jørgen Hatting blev valgt ind i Sogneraadet tre Gange og var Sogneraadsformand i flere Aar. Men jeg blev i Ølgod indtil jeg kom til Aalborg i Christine og Schoubys Hjem. Schouby var lærer og Christine havde været Lærerinde i flere Aar før hun blev gift. Den 27de Maj 1896 stod Bryllupet i Hjemmet. Frugttræerne blomstrede og det var et herligt Sommervejr.

Deres Hjem var et rart Sted, men lidt stille og trist, da der ingen Børn var, men megen Sygdom. — Der var nu ogsaa blevet stille i Ølgod før jeg kom derfra. Dorothea var rejst, og jeg ved, hun blev gift i København med en Bagermester. Men først var Johannes rejst til København for at studere, han havde så gode Evner og var en ung Mand, som alle ventede sig meget af. Og saa kom Budskabet, at han var druknet paa en Lysttur paa Øresund Christi Himmelfartsdag 1889. — Jeg hørte, da det blev fortalt. Og jeg glemmer aldrig, hvor stille og trist der blev i Hjemmet, hvor hans Forældre og den lille Marie sørgede og savnede, og aldrig blev helt saa glade som før. Den største Oplevelse var, naar Dorothea Enghoff kom i Ferien med sin lille Johannes, og nogle Gange blev han derovre i flere Uger og livede op i det lille Hjem. En Oplivelse var det ogsaa, at Claus Clausen, Cecilies Søstersøn var i Ølgod i sine Barneaar. Han er nu en stor Bagermester, men han husker godt sin lille Tid i Ølgod, og kommer sommetider og ser paa mig og de andre gamle minderige Ting i Stuen.

Men saa blev jeg flyttet til Aalborg i 1896 og hørte og saa ikke, hvad der skete i Ølgod i mange Aar, men jeg hørte af og til lidt om det. Marie flyttede hjemmefra, først kun om Vinteren, senere flyttede hun helt, og der kom andre Folk paa Gaarden, og Jørgen Hatting og Cecilie fik den store Stue, som Madam Smith havde boet i. Men jeg kom aldrig mere til Ølgod. Jeg kom til København og er nu her hos den lille Marie, som nu er den gamle Marie, og lige under mig hænger det fine lille Maleri, som Tobaksfabrikør Wensel malede i sine Hviletimer, og lige overfor staar det gamle Chatol, som jeg først mødte i Skelskør i de lykkelige Dage. Det ser ud som den Gang, er endda blevet pudset op og der staar fine Ting stillet op paa det. Men

det er lige tillukket og gemmer paa de Hemmeligheder, der er blevet det betroet, og vi to kommer aldrig hinanden nærmere, skønt vi nu er i samme Stue gennem mange Aar. Men jeg har hørt sige, at det kan gaa ligesaadan med Mennesker. Vi to kunne ellers nok have noget at tale om, der er meget forandret i Verden siden vores Ungdom. Som nu Paaklædningen. Da jeg var ung, maatte ingen se en Kvindes Ben — og jeg har hørt om en lille Dreng, der blev saa forbauset over, at hans Mor havde Ben, at det gjorde mere Indtryk paa ham end noget andet fra hans Barndom. — Men nu — uha! Man kan blive helt flov. Mange forskellige Moder har der været i min 125 Aars Levetid. Krinoline og Tornurer, lange Kjoler og korte Kjoler, vide Kjoler og snevre Kjoler, højhalsede og nedringede. Og haaret højt sat op og lavt i Nakken, glat og krøllet. — Men der er meget, der er bedre nu, der er mindre Standsforskel. Alle Koner er Fruer, og alle Piger er Frøkner, og saa tjener de store Penge og har mere Fritid, det bliver drøftet her om Tirsdagen, naar her er Gæster. — Men den største forandring det er nu det, at Stuen sommetider bliver fyldt af Musik og Sang skønt der ingen Mennesker er herinde, og der bliver holdt Taler om mange mærkelige Ting. Det kaldes Radio, og alle Gamle forundres stadig over det, men Børnene synes, det er lige saa naturligt som det elektriske Lys og Telefonen, som heller ikke kendtes i mine unge Dage. Og Flyvemaskiner og Automobiler! Ja, hvor er Menneskene dygtige! — men er de lykkeligere? nu end i gamle Dage? Jo, de kunde nok været det, hvis de selv ville og kunde forstaa at alle høre sammen.

Om der skal ske mange mærkelige Ting i Fremtiden, kan jeg ikke vide, men hvis jeg ikke bliver knust ved Bomber eller Ildebrand, saa kan jeg hænge endnu mange Aar i min gamle Ramme og tænke over alt, hvad jeg har hørt og oplevet. Fire Gange har jeg hørt om Krig, og værre blev det for hver Gang. Sidste Gang hørte jeg Luftalarmen om Natten, naar Menneskene skulde gemme sig for Bomberne, og jeg hørte om al Elendigheden i alle Lande. — Men jeg hørte ogsaa om Befrielsen og Jubelen den 4de og 5te Maj 1945.

(Nedskrevet ca. 1948.)

NOTER:

1. Nørtarp.
2. Der findes et Maleri, som Marie Hatting har malet af denne situation. Billedet er i privateje, men trods store anstrengelser er det ikke lykkedes mig at finde frem til, hvor. Er der nogen af læserne, der ved det, hører jeg gerne nærmere.
3. Dvs. lusene.

Gunnar Knudsen.

LANDBRUGET VED ÅRHUNDREDSKIFTET OG FREMOVER

AF GUNNAR KNUDSEN, AGERBÆK.

DEN ØSTLIGE del af Faaborg sogn, med Agerbæk, Debel og Kærbjerge, har fra gammel tid været betragtet som den fattigste og mest tilbagestående del af sognet i udvikling og drift. Ved århundredskiftet bestod byen af fire gårde med nogenlunde god jord og omegnen gav et ret øde indtryk med de tyndt spredte ejendomme og store hedestrækninger. Den nærmeste stationsby var Gørding, hvortil der var to mils vej, og hvortil al transport foregik med hestevogn. En ugentlig vogn med svin, kalve og smør og alt af landbrugets produkter, og så tilbagekørsel af jordbrugsvarer, såsom kolonial, foderstoffer og gødning. Postbesørgelsen foregik over Varde, med daglig postvogn ud til Agerbæk og tilbagekørsel til Varde. Jeg husker en gammel postkører Sørensen, som kørte ruten i flere år. Det kunne jo nok være en kold tur på efterårs- og vinterdage. Ikke sært da, at han undervejs fik stukket nogle kaffepuncher under vesten og derfor ikke altid var helt ædru, når han kom til vejs ende.

For at øge de sparsomme landbrugsarealer, tog man fat på at opdyrke heden. Med de hjælpemidler og redskaber der fandtes dengang, var det en ret langsom og besværlig proces at opdyrke hede. En hedeplov, hjemmesmedet, var foran forsynet med et langjern til at skære gennem lyngskjoldet, efterfulgt af en ret langstrakt muldplade, der kunne lægge en jævn sammenhængende fure uden åbninger. Når lyngen således var vendt, fik den lov at ligge urørt i tre år. Så var den rådnet så meget, at den kunne bearbejdes med plov og harve, som faktisk var de eneste redskaber, der var til rådighed. Den opdyrkede hedejord var meget fattig på råstoffer, og det første der måtte

tilføres, var kalk. Kalken fandtes i form af mergel forskellige steder på egnen. Den måtte jo graves op med spade og skovl, et meget brydsomt og besværligt arbejde, og så måtte den med hestevogn ofte køres langvejs fra lejet til marken. Lettere blev det, da man sluttede sig sammen i et såkaldt mergelselskab og anskaffede materiel med jernspor og tipvogne og et lille lokomotiv, som så kørte mergelen ud på hver mands mark. Den første afgrøde, man såede på den nyopdyrkede hedejord, var rug. Det gav næsten altid et meget kummerligt udbytte, da brugen af kunstgødning ikke var ret slået igennem, og den tilmed skulle hentes med hestevogn så langvejs fra.

Som sagt var jorden meget fattig på råstoffer, og folk stod ret famlende og uvidende overfor brugen af kunstgødning og kemikalier. Det var derfor et stort skridt fremad, da Landboforeningen blev oprettet, og konsulenternes viden og virke efterhånden nåede ud til folk og gjorde sig gældende i forøgede afgrøder. Der blev afholdt møder og kurser, og anlagt forsøg i gødning og sorter. Møderne blev afholdt i den gamle nedlagte skole i Agerbæk. De vandt straks interesse og god tilslutning. Man begyndte at dyrke andre afgrøder. Der fremkom en ny havresort, kaldet grå hvedehavre, med en ret grov og tykskaldet kærne. Roe- og kartoffeldyrkning vandt ligeledes fremgang. Manglen på råstoffer i jorden gav sig udslag som sygdomme i afgrøderne. Angreb af gulspidssyge, især i havre, var meget almindelig, indtil man fandt ud af, at det var kobbermangel, og så blandedes blåsten i gødningen, og på denne måde fik man manglen afhjulpet. Der var også andre vanskeligheder med den meget lette og tørre jord. En slem svøbe var sandflugten om foråret. Den var meget hård og kunne til dels ødelægge de nysåede kornmarker. For at afhjælpe dette, blev der iværksat en ret omfattende læplantning i disse år. Efterhånden som læhegnene voksede til, havde de en meget gavnlig indvirkning og afdæmpede sandflugten ret betydeligt. Det var nåletræer, hvidgran og bjergfyr, der blev plantet. Disse planters levetid er nu tildels udløbet, og bliver i dag afløst af løvtræer. Som regel var det østenstormen, der rejste sandskyerne. Et forår husker jeg, det var særligt slemt med sandflugt fra østen. Nogle dage senere drejede vinden om i nordvest, og så fik vi samme tur fra den kant. En lun bonde bemærkede optimistisk: »De æ båer hvo juer der komme hjem igjen«.

Tiden indtil 1914 var en jævn fremadskridende udvikling. De opdyrkede jorde kom i bedre kultur. Redskaberne blev bedre, og nogle

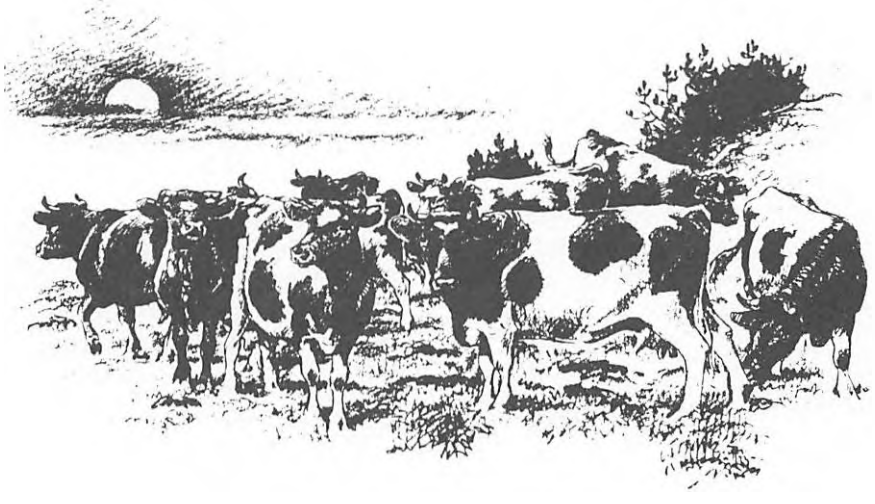
tekniske hjælpemidler, såsom tærskemaskiner, høst og slåmaskiner, kom i brug. Landboungdommen søgte i stort tal til højskoler og landbrugsskoler, og hentede der oplysning og inspiration til at tage kulturelle opgaver op. Gennem andelssammenslutninger og foreninger blev såvel åndelige som materielle opgaver taget op. Det var en periode, hvor foreningslivet blomstrede og bevirkede et betydeligt kulturelt fremstød. Så skete katastrofen.

Kejser Vilhelm i Tyskland startede den krig, som omfattede næsten alle de europæiske lande og Amerika. Det satte alle fremskridt i stå. Al tilførsel udefra stoppede. Ingen gødning, ingen foderstoffer kunne fås, og det hjemmeavlede korn skulle afleveres til staten og derfra fordeles til brød- og levnedsmiddelforsyningen. Derudover blev der kun lidt til den animalske produktion, som så efterhånden blev meget lille. Da så krigen sluttede i 1918, med Tysklands totale nederlag, var de krigshærgede lande og vort land blevet så udmarvede, at det tog åringer at komme på fode og få produktion og samhandel i gang igen. Men situationen bedredes dog efterhånden, og samhandelen kom i gang, og da så den midtjyske længdebane var anlagt, betød det en stor lettelse med transporten. Dette var et stort fremskridt, og så gik det igen fremad, indtil landbrugskrisen i trediverne satte ind og igen gav nogen stagnation.

Tiden og udviklingen er således skredet fremad efter naturens gang og uden større katastrofer. Dog noget i den retning ramte Agerbæk-Debel området den 22. juli 1948. Midt på eftermiddagen trak en sort sky op i sydvest. Den udviklede sig hurtigt og blev til en skypumpe med storm og hagl så voldsomt, at den raserede alt på sin vej. Den strakte sig over en bredde på 3-4 km, og varede ca. 10 minutter, inden den opløste sig. Men virkningen var næsten katastrofal. Alle sydvendte vinduer i huset var knust. I stuerne flød det med glas og isstykker overalt. Træer i haven var knækkede. Den halvt udvoksede frugt lå knust på jorden. Roerne på marken var ribbede for blade. Dog de rettede sig, og satte nye blade og blev ikke så dårlige. Værre var det med kornet. Den modne byg var fuldstændigt ribbet for kærner. Jeg tog dagene derefter slåmaskinen, klippede det hele af, og bjergede det ind som løs halm. En slig ødelæggelse har jeg dog hverken set før eller siden. Landbo- og husmandsforeningerne var indbudte til mark- og havevandring dagen derpå, og det kan siges, der blev god tilslutning, men mødet blev jo af nogen usædvanlig art. Det

var en katastrofe for egnen, og der blev foretaget hjælpeforanstaltninger i form af statslån. De skulle tilbagebetales efter en årrække, og de blev tilbagebetalt, men det var dog en hjælp i den øjeblikkelige situation.

Så nåede vi da frem til den nulevende slægt, og jeg vil slutte min fortidsberetning med ønsket om, at dansk landbrug fremover må få tilgang af ungdom, der kan fortsætte fremgangslinien til gavn for folk og land.

ET TILBAGEBLIK

AF FHV. KIRKEBETJENT WILLIAM CHRISTENSEN, OKSBØL.

PÅ MANGES opfordring og så længe hukommelsen er i behold skal jeg her prøve at fortælle lidt om tiden, der er gået, så langt, som jeg kan huske tilbage.

Min skolegang fik jeg i Vrøgum. Vi gik hver dag i vores jernbeslåede træsko 2½ km til skolen. Vores taske var fyldt med bøger, skiffertavle, griffel og en madpakke der skulle strække til hele dagen. Drikkevarer var der ikke noget, der hed. Skulle vi blive tørstige var der jo vandpumpen i gården. Undervisningstiden fra kl. 8-16 om vinteren, om sommeren gik vi kun i skole onsdag formiddag, når vi kom op i de store klasser. Skoleudflugter var der ikke meget af. I 1920 var vi dog kørende i hestevogn på udflugt til Vejers. Da var der kun enkelte huse i Vejers. Jeg husker endnu, at der stod en dreng i døren ved apoteker Friis's hus, der lå som det yderste på højre hånd i Vejers. Vi var alle glade over, at vi ikke boede så langt ude. I 1922, i fjerde klasse, var vi på udflugt til Fanø med tog fra Vrøgum til Esbjerg og så med færge til Fanø. Det var en tur, der gik ry af.

Om vinteren, når der var hård frost, kunne det ske, at vi fik lov til at komme ned på Filsø for at glide på isen. Jeg skriver glide for vi havde ingen skøjter, men brugte vores jernbeslåede træsko. Først til skole 2½ km, så til Filsø 2½ km, glide på isen og så turen hjem igen. Det var dejlige dage og selv om vi blev trætte var der alligevel tid til at lave unoder ind imellem.

Efter første verdenskrig fik telefonen stor udbredelse her på egnen. Langs med vejene blev der rejst stænger hvorpå der blev sat isolatorer af fajance til at binde telefontrådene på. Disse isolatorer var en yndet sport for os drenge at skyde til måls efter, når vi i flok gik

hjem fra skole. Der var jo sten nok på de grusede veje til formålet, så det var jo om, hvem af os drenge, der kunne skyde flest ned og dermed blive konge for en dag. Det tog dog noget af vores glæde ved den leg, da vi i 1918 fik den første landbetjent til Oksbøl. Betjenten, der hed Hesbøl, indfandt sig på skolen og gav os en tiltrængt irettesættelse og dermed var denne sportsgren ødelagt. Vi var jo alle klar over, at det var billigt sluppet fordi afstraffelse gik ikke så blidt for sig dengang. Det var almindeligt at bruge hånden og spanskrøret samt eftersidning. Hvis man ikke kunne sine lektier eller havde forset sig skulle man blive i skolestuen i frikvarteret og var det i middagspausen blev døren låst. En dag sad en dreng efter middagspaupausen og skulle nødvendigvis ud, men hvordan. Døren var låst, nederste vindue kunne han ikke få op, øverste vindue stod dog åben. Han prøvede på at komme ud gennem dette vindue, men uheldigvis tabte han træskoene, der gik igennem det nederste vindue.

En anden dreng, der havde forset sig særligt meget, fik besked på selv at gå ud og finde en kæp til brug på ham selv. Han gik ud i haven og trak et nyplantet pæretræ op og gik ind til læreren med den og sagde, at nu kunne han selv skære den til. Ja, sådan kan børn også være, tryk avler modtryk.

Under første verdenskrig blev der anlagt en mergelbane med tipvogne ud fra Nr. Nebelbanen, så der kunne komme mergel ud vest på til Børsmose og Grærup. Banen gik gennem Vrøgum plantage og uheldigvis røg der gnister fra taget, så der gik ild i plantagen og en stor del af denne brændte. Jeg husker tydeligt dagen. Der gik bud ud til alle landmænd om at komme med heste og plov, så der kunne blive lavet et brandbælte til at stoppe ilden. Dette lykkedes også, men det havde været et hårdt arbejde både for folk og heste. Efter branden var der meget arbejde med rydning af det brændte og med genplantning.

På den tid var der ikke mange løsarbejdere, så det gav anledning til at skolebørn også kunne komme i arbejde. Når foråret kom tog mange af børnene i skoven for at tjene en skilling ved plantning. I en sådan tid stod skolen halvtom, for vi blev simpelthen bare væk. Når plantningen var overstået og vi igen mødte op i skolen var det ikke altid lige behageligt, men vi var jo mange om det, så vi tog det ikke så tungt.

I 1922 dukkede det første motortog på Nr. Nebel-banen op. Det var et vældigt fremskridt. Den dag toget kørte den første tur fik vi fri fra skolen for at kunne komme hen til stationen i Vrøgum og se vidunderet. Tænk, et tog uden lokomotiv for og sikke en fart. De andre tog var jo damptog og når de kom til stationen skulle der altid rangeres. Der kom mergel med banen, svin blev sendt til slagteriet, kreaturer til marked og kartofler til eksport.

Jeg mindes engang mine forældre skulle med toget til Varde. Min far, der altid var meget præcis, skyndte på mor og sagde, at det var tid at komme afsted. Mor sagde »Gå bare, jeg skal snart være der«. Far gik og nåede toget, men da mor kom til baneoverskæringen kørte toget. Hun skyndte sig ind på en nærliggende ejendom og lånte en cykel og nåede ved hjælp af denne toget i Oksbøl.

Som jeg skrev før var der mange der fik telefon efter første verdenskrig. I den første tid var det sådan, at man ringede centralen op og bestilte et nr., som man så blev sat i forbindelse med. Men skulle man udenbys, f. eks. til Varde, bestilte man nummeret og så blev der ringet, når forbindelsen var klar. Det kunne tage både 1 og 2 timer inden forbindelsen kom, så ventetiden kunne godt blive lang idet man jo skulle opholde sig i nærheden for at kunne høre, når det ringede.

Under første verdenskrig blev næsten alt rationeret, men på landet var folk vant til at fremstille det meste af de daglige fornødenheder selv og det kom også byboere tilgode. De fleste landmænd havde selv en kværn, så der var ingen problemer med at få kornet malet. Efter malingen blev det sigtet og så kunne det bruges til bagning af rugbrød eller sigtebrød afhængig af hvilken kornsort, man havde puttet i kværnen. Bagningen foregik normalt i en stor ovn, der blev fyret op med lyng.

Kartoffelmel og sagogryn blev også fremstillet i store mængder af vores egen avl. Rug, byg og ærter blev ristede på panden, derefter malet, og så brugt som kaffe, der jo slet ikke kunne fåes. Døde der et svin blev der fremstillet sæbe deraf, intet gik til spilde.

1921 var et ualmindeligt tørt år. Det var næsten umuligt at skaffe føden til kreaturerne. Dengang havde vi ingen kunstig vanding, ingen siloer med ensilage, så det var godt, at vi havde nogle store lyngarealer. Der blev bjerget meget lyng dette år og kreaturerne åd det gerne. Kornet blev ikke engang så langt, at man kunne lave neg deraf og der var jo heller ikke noget der hed mejetærsker på det tidspunkt.

1923 blev modsat meget våd. Kornet kunne ikke høstes og blive tørt til indkøring. Roer og kartofler sejlede i vand, så det kneb også med at få bjerget disse afgrøder.

1925-26 hærgede den frygtelige kvægsygdom, mund- og klovsyge landet.

1926, om vinteren, faldt der ualmindelig megen sne, Aftentoget fra Varde mod Nr. Nebel kørte fast i sneen mellem Billum og Oksbøl og stod der natten over.

1931 skulle jeg ind som soldat. Da var der ingen Lillebæltsbro. Det tog 11 timer at rejse fra Vrøgum til København. Turen var jo gratis for mig, der skulle ind som soldat, men ellers kostede en returbillet dengang til København 26 kroner.

I trediverne havde vi her i landet en stor økonomisk krise, vel nok med rette kaldet landbrugskrise, for på det tidspunkt var Danmark virkelig et landbrugsland. Torvegrise, der blev købt for 32 kr. pr. stk. leveredes som slagterisvin for 34 kr. pr. stk. 1 td. korn kostede bl. a. kun 7 kr.

1932 havde vi tidlig vinter. Jeg var det år færgemand ved Tarphage færgeri og gik over isen på Varde å den 7. november, men allerede den 9. november var isen væk, tidevandet havde taget det og ført det ud i havet.

I 1933 var en dagløn til en arbejdsmand på 3 kr., 1 liter sødmælk kostede 14 øre, 1 liter kærnemælk 9 øre, 1 franskbrød 25 øre, et rundstykke 4 øre, 1 pund fars 35 øre, 1 td. kartofler 3,50 kr., 1 rummeter brænde 4 kr. 10 cigaretter 35 øre, 10 cerutter 1 kr. og en øl 27 øre.

I 1934 gav jeg 20 kr. om måneden for en lejlighed. Understøttelse fra en fagforening var dette år på 12 kr. om ugen. Da skulle der spares og da kunne det nytte at spare. Den faste gæld var ikke så stor og afbetalingssystemet ikke så udbredt. Det var sådan, som lærer Kolding sagde i et foredrag, at man ikke tog et nyt søm af kassen sålænge der var et bøjet, der kunne liges.

1936 begyndte det hele ligesom at blive bedre, men det varede kun kort for i 1939 startede jo anden verdenskrig. 1940 blev Danmark jo besat af tyskerne. Det blev en bevæget tid, der kunne skrives meget om. Næsten alt blev rationeret og det var ligesom om befolkningen ikke rigtig var indstillet på, som under første verdenskrig, at forsøge at fremstille alting selv.

Efterhånden som lagrene svandt blev næsten alt erstatningsvarer. Alt tøj blev efterhånden fremstillet af celleuld, som når det blev vasket krøb ind til ingenting eller blev så langt, at det ikke kunne bruges. Privat bilkørsel blev forbudt og de der fik lov at køre, f. eks. læger og dyrlæger, fik bilen lavet om til at køre med generator, hvori der fyredes med brænde. Til cyklerne, som rigtig blev taget i brug, manglede vi reservedele og dæk og benyttede derfor ofte opskårne bildæk, som godt kunne sættes på cykelfælgene og fungere som dæk.

Det var ikke ualmindeligt at være medlem af mindst to brugsforeninger, for der var visse ting, der ikke var på rationeringsmærker og de blev så godt det kunne lade sig gøre fordelt mellem medlemmerne. Det gjaldt f. eks. sirup, der kunne bruges til at søde med og endelig rismel blev der også altid spurgt efter. Endelig var der akvavit, men det kunne ikke fås uden at man havde en tom flaske at bytte med. Dette resulterede i, at en tom flaske ofte blev betalt med op til 50 kr. Tobak avlede vi selv i haven. Vi tog bladene af tobaksplanterne ind og tørrede dem i komfurovnen og så i piben. Hvad det smagte af er svært at svare på. Lignende forhold kunne der skrives meget om, men tiden i disse krigsår gik dog, omend langsomt samtidig med at vi måtte være vidne til at værnemagten greb mere og mere om sig.

Jeg var blevet opsynsmand i Aal Klitplantage og boede i Oksbøl by. Den 7. januar 1944 kom tyskerne og beslaglagde vores hus, samt mange andre huse. Vi skulle være ude den 17. Januar, og hvor vi skulle flytte hen, måtte vi selv finde ud af. Det var en vanskelig sag for det var en tid, hvor private forhold blev grundigt undersøgt førend man ville have noget med dem at gøre.

Jeg fandt dog en lille lejlighed i Oved ved Nordenskov og fik her arbejde i Solbakke Plantage. En morgen, da jeg cyklede på arbejde, havde jeg en mærkelig oplevelse. Da jeg kom til Hånklingbakke, der var temmelig stejl, stod jeg af cyklen og da ser jeg, at der var malet med mægtige bogstaver over vejen:

kæmp for alt hvad du har kært
dø om så det gælder

og idet jeg stod stille for at se på det, opdager jeg noget blankskinnende, der lå på vejen. Det var en lille guldplade, hvorpå Fadervor var indgraveret. Det føltes som om, at det jeg her oplevede var noget, der styrkede ens mod, netop da det var tiltrængt.

Da foråret kom fik vi en stilling på Guldager Skovridergård, hvor

der var fribolig til. Det var en urolig tid så nær ved Esbjerg. Når der var sabotage på jernbanen, som vi boede lige opad, skete det, at sporskiftene landede i vores have. Heldigvis kom kapitulationen den 4. maj 1945, og vi kunne begynde at glæde os til normale tilstande. Vi skulle blot igennem en pengeombytning, som kom i juli 1945. Man fik et bevis på, at man havde ret til at ombytte 500 kr. Hvis man havde flere, blev de spærret, så det kunne blive kontrolleret, hvor man havde dem fra. Det var vist ikke lige behagelig for alle, men også det kom vi over. I august 1945 vendte vi tilbage til Oksbøl, hvor jeg overtog stillingen som kirkebetjent ved Aal Kirke. Men det er et kapitel for sig, der må vente.

TRE VESTJYSKE VIGNETTER

AF FORFATTEREN ULF GUDMUNDSEN, FANØ.

LANDSKAB

Vinterens hvide flader.
Vejenes smattede spor.
Sollyset køligt-arktisk
over den vestjyske jord.

Granernes mørke skærme.
Himlens truende gråt.
Her er forunderligt stille
og frosten bider så råt.

SKUMRINGSUGLER

To ugler
Slørugler var det
Højt til vejrs
på en bjælke
i laden
sad de som
mediterende
før den lydløse
skumringsflugt

TIL HAVs

Kuttere med rustsejl
i flængen i isen
Som på snor
mellem snehvidt
og frostgråt
står de til havs
og forsvinder
bag mågeskyen

HALVØEN SKALLINGEN, MATR. NR. 71 AF HO BY OG SOGN

AF KRISTIAN M. SØRENSEN, VARDE, født på Langli og tidligere gårdejer i Ho.

SKALLINGEN hedder den store halvø, der strækker sig fra klitområderne ved Oksby og Ho ned mod Graadyb. Mod vest begrænses den af Vesterhavet, mod øst Ho Bugt (Hobodyb). Dens nordgrænse sættes i reglen ved det gamle sogneskel mellem Ho og Oksby og derfra videre øst på langs den bæk, Havnegrøften, der afvander sumpområdet Vestgrønningen. Med denne afgrænsning får halvøen en længde på ca. 13 km i retning nordvest-sydøst. Bredest er Skallingen i sin midterste del ved klitområdet Svenske Knolde, hvor der er en afstand af ca. 2,5 km fra Vesterhavet til Ho Bugt.

Stednavnene på Skallingen er mange og nogle er af ret stor ælde. Længst mod nordvest ligger Benknolde, dernæst følger hinsides den store sandslette (Havbanken eller Skomagersletten) fra NV mod SØ, Høje Knolde, Svenske Knolde, Sibirien, Nyland og Sørens Knold, der har fået navnet efter en dreng, som hed Søren. Omkring århundredskiftet var drengen faret vild i en snestorm og var endt helt derude. Han havde på grund af udmattelse sat sig ved denne klit og var her frosset ihjel.

Ved Skallingende, hvor ud for (100-200 m) Graadyb ligger, er der en livlig skibstrafik fra Esbjerg og ud til Nordsøen og iøvrigt hele verden. I 1901 blev der opført et muret Fyr på Skallingende, men allerede i 1909 gik Fyret i havet, og på dette sted er der nu så dybt vand, at lodskutteren fra Esbjerg kan finde ankerplads.

Fyret af 1901-1909 blev erstattet af et automatisk fyr, som efter nogle års forløb måtte flyttes endnu længere ind på land. Det blev også en begrænset tid det fik lov at stå her, idet vi den 15. feb. 1966 så

et sidste billede af det i dagbladet Vestkysten. Det stod da meget skævt og forsvandt i havet kort tid efter. Vesterhavet var kun delvis skyld i dette. Det var særlig den hårde strøm med ebbe og flod, som skar Skallingende væk, især udstrømmen. Sandet som skæres væk, hober sig op længere ude. Særlig Søren Jessens Sand, der ligger på sydsiden af Graadyb og ud i vest for Fanø Bad, er vokset betydeligt gennem årene.

Det hedder sig, at Skallingen ikke har været beboet, men der boede dog mennesker derovre i tilknytning til det murede fyr (1901-1909). Samtidig boede kunstmaleren Chr. Lyngbo nede på Skallingende i et lille hus. Han var en dygtig maler, det ser vi i mange hjem og også på Varde Museum. Klitpartier og får var hans speciale, hvorfor Skallingen lige netop var stedet for ham. Dengang var der hver sommer ca. 1200-1400 stk. får og lam derovre, foruden en del kreaturer.

I 1905 blev der sat et stort arbejde igang i forbindelse med Skallingen. Det var blevet besluttet, at nu skulle den hårde flod og ebbestrøm flyttes fra Skallingende og ca. 300-400 meter mod øst. En sandsuger blev sat i gang med at lave en rende, som Hobodyb så skulle ledes igennem og ud i Graadyb. Samtidig var en arbejdsstyrke i gang med at ramme en spunsvæg ned som så skulle stoppe strømmen. Det hele mislykkedes. Hobodyb går stadigvæk og æder af Skallingende. Der er også forsøgt at slå pælehøfder ned rundt om Skallingende, men de kunne heller ikke modstå naturkræfterne.

I tidens løb er der sket en del strandinger på Skallingen. Jeg vil blot her nævne een, som fandt sted i 1874. Skibet var en skonnert ved navn Esperance, som havde en 9-mands besætning, var hjemmehørende i Hamborg og var på rejse til Brasilien med en ladning stykgods, der bestod af ure, harmonikaer, væve, stentøj og mange forskellige nipsgenstande m.m.

Ladningen har muligvis været for let, således at skibet, under stærk storm og i nærheden af Horns Rev, kæntrede. Her fandt fiskerne fra Blankenese det med bunden i vejret. Blankeneserne huggede hul i bunden og tog ud, hvad de kunne få fat på. Senere kom der en anden storm, som satte skibet på ret køl, så den kom i drift og strandede ved Svenske Knolde. Man kan stadig se vraget af skibet på havsiden, til tider hele omridset af den. Når man står oppe ved Blaavandshuk Fyr og ser mod Skallingende, så danner kystlinen en bugt, der har fået navnet Esperancebugten.

Der er også født mennesker ude på Skallingen. D. 11. aug. 1926 blev der født en lille pige i det vestre hyrdehus. Hendes forældre, Magda og Thorvald Pedersen havde hvervet som hyrdepar på Skallingen i 5 år, og da den lille pige nu var den første nogensinde, der var født på halvøen, så syntes vi, at hun skulle have titlen »Skallingprinsessen«. Det må hun stadig finde sig i at blive kaldt, idet både hun og hendes mor lever og iøvrigt bor i Varde. En del år senere var der et andet ægtepar, som også fik et barn derovre.

Går vi en del år tilbage, da havde vi ikke sådanne faste hyrder, da gik det på omskift mellem lodsejerne efter hvor mange anparter de forskellige lodsejere havde. Der skulle altid være to derude, en voksen og en dreng, og de skulle så sørge for at holde alle får og lam samlede nede sydøst for kreaturfennen ved redningsstationen, medens kreaturerne skulle holdes i deres fenne. Der måtte nemlig aldrig komme dyr i slåengen, som strakte sig fra kreaturfennen og til Høje Knolde. Man skulle altid være meget på vagt, hvis vinden gik om i sydvest og blæste op, for så var der stor fare for oversvømmelser. Af den grund skulle dyrene, især fårene og lammene, drives op på de højereliggende arealer, for at undgå, at de skulle drukne, hvilket alligevel skete med mellemrum.

I slåengen blev der bjærget ca. 200-300 læs hø hvert år. Slåengen var inddelt i 9 roder, der ikke var lige store i areal, men inddelt således, at hver rode gav nogenlunde lige store mængder hø.

Hele Skallingens hartkorn er 6602 Album. Når der er 9 roder at fordele dette tal på, ja så skal der ca. blive 733 Album til hver rode. Da de forskellige lodsejere ikke havde nær lige mange Album, så måtte de jo leje af hinanden for at få det til at gå op med de ovennævnte 733 Album.

Slåningen af græsset begyndte i sidste halvdel af Juli og høet skulle være hjemkørt inden 24. august. Dagen efter denne dato blev alle får og kreaturer nemlig sluppet ud over hele Skallingen. Høbjergningen var hårdt slid, men det var også en fest. Slåkarlene stod op kl. to-tre om natten for duggen skulle jo udnyttes. Leen skar jo bedst så længe græsset var vådt. Børnene, som var under 14 år, fik lov til at sove lidt længere, men ved fire-fem-tiden var det med, for disse, at komme ud af køjen.

Køjen var måske en høstak, eller et selvlavet telt, eller man sov i det gamle vestre hyrdehus. Børnene skulle rive i plet. Det vil sige, at

det græs som Slåkarlene slog, skulle rives og skubbes sammen og pænt jævnes ud i pletter. Det var en stor fordel, når dagen kom, og det skulle stakkes.

Op ad formiddagen når græsset begyndte at blive tørt blev leen sløv, leen blev ikke slebet på slibesten, nej, den blev »haaret«, som vi kaldte det. Det gik til på den måde, at leen blev lagt på en lille ambolt, som blev sat fast i jorden. Herpå blev leen lagt med ægget og så lå sletteren ned på maven med en passende pude under brystet, og der blev hammerskaftet sat imod, så der blev passende afstand så hammerens pen nøjagtigt ramte leens æg. Det tog ca. en halv time at gøre leen klar igen på denne måde.

Ved spisetid blev en trefod stillet op og en kedel vand sat på over en livlig ild. Der blev så lavet kaffe og madkassen (Tejnen) kom frem, hvori der var mange gode ting. Vi levede dengang meget af egne produkter, såsom hjemmelavet ost, rullepølse, speget fårekød, røget skinke og saltede, tørrede Bakskuld, som vi ristede over ilden. Rugbrød og sigtebrød var jo bagt hjemme i den store murede ovn. Appetitten var altid god når vi opholdt os på Skallingen. Vi var til tider derovre i 2-3 dage ad gangen. Ind imellem blev det til en slags fællesspisning, og der blev vel også af og til drukket et par kaffepunche til maden. Det hørte sig til dengang. Der blev også fortalt oplevelser når vi sad sammen af flere fiskere og søfolk, der havde set og oplevet meget ude i den store verden.

BREJNINGGAARD

AF VIGGO HEDEGAARD THOMSEN, RISSKOV.

MAN ER altid tilbøjelig til at placere landets store herregårde som liggende i Midt- og Østjylland, men der findes også betydelige herregårde i det vestlige Jylland; een af disse storgårde er »Brejninggaard«, beliggende 20 km øst for Ringkøbing, som en oase i ørkenen; efter at have vandret mile gennem en flad hede, kommer man til dette sted, hvor rigeligt vand betingede en yppig vegetation af træer; det store egekrat, som endnu findes 3 km øst for gården, vidner om Jyllands ældste skovbevoksning; således står der i »Danske slotte og herregårde« ved Aage Roussell, om »Brejninggaard«.

I middelalderen var »Brejninggaard« et betydeligt gods, som hørte under Ribe bispestol. 1457 var det forlenet til væbneren Lars Rød, men biskoppen opholdt sig til tider på sin gård, i lighed med biskoppen over Viborg stift, der opholdt sig på »Lynderupgaard« i sit stift.

I 1536 angaves visse renter og indkomst af godsets drift til 364 mark, samme år blev »Brejninggaard«, som alt andet bispegods, indraget under kronen, og året efter pantsattes gården for 1400 lübske mark til Johan Stage, som stammede fra Heils sogn. Stage, som havde været i Frederik d. I.'s hoftjeneste og under grevefejden støttet Hertug Christian, havde dog ikke gården i pant i mange år, allerede 1544 solgte kongen »Brejninggaard« for 9106 mark til Gunde Lange, en søn af Hans Nielsen Lange og fru Maren Spend til »Kærgaard« i Hunderup sogn; deres søn hørte til de ikke ganske få højt dannede adelsmænd på Fr. II.'s tid, han fødtes i 1542 på »Svendstrup«, som faderen havde i forlening, og som barn opdroges han hos Dronning Dorothea sammen med hendes egne børn, i sin ungdom fortsatte han sine studier i København, Wittenberg, Strasburg og Paris. 1575 blev

han gift med Johanne Skram, 1585-99 var Hans Lange lensmand på »Lundenæs«, han opførte de endnu eksisterende bygninger og ordnede gårdens omgivelser. Gennem den indberetning, som sognepræsten i Handbjerg, der i 1638 sendte den lærde Ole Worm, får vi et klart indtryk af Hans Langes storværk. Præsten skriver: »salig Hans Lange, der følte sig fængslet af stedets natur, byggede her en gård kaldet »Brejninggaard«, der blev så prægtig, at arkitekternes tegninger og håndværkernes hænder synes at havde kappedes med hinandens hænder«. Hovedbygningen, som bestod af tre eller fire fløje, af hvilken østfløjen var den fornemste, og den alene synes at have modtaget en for Danmark enestående dekoration af terrakottaplader; man fandt ganske lignende plader på »Kærgaaard« som Hans Lange arvede 1565 efter sin farbror. Den port, der findes midt i østfløjen, er tydeligvis en senere gennembrydning, og griber ret forstyrrende ind i den fine facadedekoration, i felter under vinduerne sidder terrakottaplader skiftevis med Skram og Lange våbnene; den klassiske facadedekoration fortsætter på gavlen, og gavltrekanterne har en pilastring i to stokværk udført i mursten, som viser at huset har været prydet med svungne konture. Arkitekturen i den bevarede sidefløj er mere enkel, den mangler helt terrakottadekoration, men til gengæld fandtes i underste etage nogle smukt hvælvede rum bl. a. køkken, hvor hvælvingen var båret af en søjle og hvor en kamin optog det meste af vestvæggen; man ville gerne have kendt arkitekten for dette fine renæssanceanlæg, men selv om hans navn er glemt, fortæller »Brejninggaard« dog selv en del om til hvilken kreds af monumenter bygningerne hørte. At bygherren kunne engagere de bedste blandt datidens arkitekter, skyldes hans nære tilknytning til hoffet; angående tiden for gårdens opførelse viser de heraldiske terrakottaer, at den må falde efter 1575, hvorlænge kan ikke afgøres med bestemthed, men da årstallet 1584 fandtes på den nu nedrevne lade, som omgives af kanaler, der lå øst for hovedbygningen, er det rimeligt at antage, at hovedhuset da har stået færdig.

For terrakottapladernes vedkommende har Bechettet og Lorentzen henvist, med rette, til Nordtyskland og særligt til Mecklenburg, og det er sikkert der man skal finde forudsætningen, ikke alene for dekorationen, men for gårdens arkitektur i det hele taget.

I perioden fra 1550-1570 udgik fra mesteren Statius von Dürens værksted i Lübæk en række terrakottaarbejder som navnlig vandt

udbredelse på de hertugelige slotte i Meklenburg, men også til Holsten og Danmark nåede disse plader; Johan Rantzaus »Bothkansp« (før 1565), et hovedmonument i norden, viser med hele sin opbygning og ved anvendelse af sådanne terrakottaplader mange lighedspunkter med »Brejninggaard«, imidlertid findes de senest påviselige arbejder fra Statius von Düren's værksted på slottet »Gadebusch« i 1570-71, enkeltformerne i »Brejninggaard«s terrakottaer har ingen slående lighedspunkter, hverken med disse eller lignende arbejder af den lübske mester, det er derfor sandsynligt at en af von Dürens efterfølgere har leveret Hans Lange terrakottaudsmykningen til »Brejninggaard«.

Hans Lange døde i 1609, og som så mange andre herremænd fik han ikke noget godt eftermæle i folkemindet; der fortæller, at godsets bønder havde måttet slide og slæbe for at bidrage til »Brejninggaards« herligheder.

Hans sønner Tyge og Gunde arvede gården, som de i fællesskab ejede, Gunde sad derefter som eneejer efter broderens død 1614; Gunde var en dygtig mand, men på grund af sine mange embedsforretninger i rigets tjeneste forsømte han sit eget gods, og måtte i 1646 sælge til broderen Peder, hvorved »Kærgaard« og »Brejninggard« atter forenedes.

I Peder Langes tid forringedes gården stærkt på grund af krigen. Sønnen Jørgen, som overtog godset efter faderens død, måtte, for at undgå kreditorernes indlæg, pro forma, skøde det til sin fæstemø, Dorthe Galde, hun skødede godset til sin svoger, generalkrigskommissær Knud Skenkel.

Den gamle gård var således i hænde på skiftende ejere indtil det i 1926, da J. J. Gammelgaard solgte gården med ca. 460 td. land til statens jordlovsudvalg, som lod gården udstykke i husmandsbrug. Hans Langes lade blev nedrevet, og den smukke gamle hovedbygning blev afholdsrestauration; den blev i 1942 overtaget af et interessentskab og indrettet til efterskole, der 1957 overgik til en selvejende institution »Brejninggaard efterskole«, samme år tilbagekøbtes det nærmestliggende husmandsbrug således at tilliggendet nu udgør ialt 49 td. land, som delvis er udlagt som park.

KAREN MARIE ANDERSEN

AF GUSTAV JENSEN, NR. NEBEL.

JEG ER født i Bækhuse den 15. februar 1893 som datter af gårdejer Niels Henriksen Jessen og hustru Kirstine Madsen.

Jeg fik min skolegang i Vittarp. Vi skiftede tit lærer i min skoletid. Der var kun to klasser, men om vinteren var der en lærerinde til de små. Hovedfagene dansk, regning og historie lærte vi godt, og vi lærte Luthers lille katekismus og mange salmevers udenad. Min konfirmationsforberedelse fik jeg i Lunde gamle præstegård hos pastor Olesen. Jeg blev konfirmeret i Outrup kirke i foråret 1907. Pastor Olesen var en afholdt præst, han havde god kontakt med både unge og ældre i sognet. Han døde ung. Jeg havde to ældre brødre, Mads og Jes Jessen. I vinteren 1905 var min bror Mads elev på Ryslinge højskole, han fik delingsføreruddannelse der, og i flere vintre ledede han gymnastikken i Outrup. Fra mit trettende år var jeg med til gymnastikken i Outrup. Som eneste datter var jeg hjemme de fleste af mine unge år. Mine brødre skiftedes til at være hjemme. Vi havde selv en halv snes køer, som min mor skulle malke, malkningen var kvindearbejde dengang, et sådant arbejde lå under mandens værdighed. Da jeg voksede op, tog jeg naturligvis del i malkearbejdet. Det var før maskinernes tid, kornet blev høstet med le og tærsket med plejl. I 1879 købte min far gården. Den var bygget i 1870 af købmand Kristen Termansen, Outrup. Håndværkerens navn var Kristen Krukow Kristensen, kaldet Kristen Kruk. Han lavede al håndværksarbejdet ved gårdens opførelse for 600 kr. I vores dagligstue havde mine forældre deres dobbeltseng, der var en fast bænk om spisebordet, og der var en bilæggerovn, hvori der blev fyret ude fra køkkenet. Den blev dog senere skiftet ud med en kakkelovn. Såvel dagligstuen som vor

storstue var trefagsstuer. Storstuen blev kun brugt ved festlige lejligheder, i den kunne der danses, og den blev mange steder kaldt »æ dånsk«. Endvidere var der et gæstekammer. I bryggerset var der en stor ovn, hvori vi bagte vort brød. Foran ovnen var der et ildsted med åben skorsten, ved ildstedet kunne der hænges gryder op til brug ved kogning. Min mor brugte kun ildstedet når hun farvede garn og tøj. Vi havde en mælkestue på gården, men efter at Outrup mejeri i 1883 var kommet i drift, blev den brugt til afkøling af den mælk, der blev brugt i husholdningen. Mælkestuen var en seværdighed. Der var et stenbord med en muret kant omkring. Mælkefadene blev anbragt på bordet, og der kunne pumpes vand ind til afkøling af disse. Kølevandet kunne ledes ud i staldens vandtrug og fornyes efter behov. Det tempererede vand var godt drikkevand for dyrene. Outrup ungdomsforening blev oprettet i 1903. Jeppe Jessen, der senere blev medarbejder ved den radikale avis Sydvestjylland, Varde, var foregangsmand i det forberedende arbejde, og blev foreningens første formand. I vintertiden holdt foreningen to møder om måneden. Der var Askovlærere, der i vinterens løb holdt flere foredrag over det samme emne, f. eks.: Grundtvigs samlede værker.

Pastor Olesen, og siden pastor Berthelsen, gjorde også et stort arbejde for foreningen som talere ved vore sommermøder. En sommer var jeg elev på Høng højskole ved forstander Tormod Jørgensen. Der var også husholdningsskole, vi var 10-12 elever på den afdeling. Vi skulle selv lave vores middagsmad og vaske op, det kostede os vor middagspause og deltagelsen i en håndgerningstime. Jeg synes selv jeg har haft en rig og lykkelig ungdomstid, jeg har vel også haft gode forudsætninger derfor. Jeg havde jo et meget godt hjem, min far havde mange betroede hverv udenfor hjemmet. Han havde ikke lært så meget i skolen, men han trænede sig op til at kunne beherske skriftligt dansk meget godt. Jeg skrev mange breve for ham, og blev på den måde en slags sekretær for ham. I mine unge år var jeg med i gymnastik-og ungdomsforeningens arbejde, der oplevede jeg herlige stunder, ikke mindst til de store forårsopvisninger i 4'de hovedkreds, hvor så mange unge kom sammen. Ungdomsforeningen holdt mange gode møder, hvor vi havde lejlighed til at høre flere af den tids bedste talere. Det var også en stor oplevelse at være med til De danske ungdomsforeningers årsmøder. Jeg mindes især et møde under den første verdenskrig, det var i 1916. Mødet afholdtes i Skibelund krat. Ef-

ter at vi havde hørt et par gode foredrag, tog pastor Berthelsen os med ned til grænseovergangen, hvor de tyske soldater stod vagt. Der sang vi: I Danmark er jeg født ... — Da jeg i 1915 var elev på Høng højskole, fik vi den nye grundlov som gav kvinderne stemmeret. Det blev naturligvis fejret på skolen. I 1916 begyndte fru pastor Berthelsen at holde nogle møder omkring i hjemmene. Både min mor og jeg var deltagere. Tanken var, at hun skulle forklare indholdet af den nye grundlov for os, men efterhånden talte hun også over andre emner. Hun talte om tidens åndelige rørelser, om missionen, især den grundtvigske retning. Hun var også en fortrinlig oplæser, og efterhånden blev møderne holdt på højskolehjemmet i Outrup, der var sognets samlingssted. I fru Berthelsens tid var det Porto Novo missionen vi var samlet om. Det var de grundtvigske kredse, der stod bag denne bevægelse, men De danske ungdomsforeninger kom også med i arbejdet. I 1907 holdt Porto Novo missionen et møde i Ryslinge valgmenighed, hvor missionær Anne Marie Pedersen, der var friskolelærerinde, blev grebet af missionær Edw. Løwenthals udtalelse om, hvor hårdt der trængtes til kvindelige missionærer i Indien. Hun tog en videre uddannelse, bl. a. ved et sprogkursus i England, og i 1909 rejste hun derud. De første år arbejdede hun i »Dansk missions-selskab«, og i Løwenthals mission. Hun fik rige arbejdsår derude, men ikke lette. Løwenthals store personlighed skylder hun meget, især den grundtanke der bar hendes liv, at en indisk kristen kirke og skole skal præges af inderne selv, at kristendommen og Indiens kultur og folketraditioner skulle danne en ubrydelig enhed. Først når dette skete, havde kristendommen de rette muligheder for udbredelse i det dybt religiøse indiske folk. Grebet af dette grundsyn blev Anne Marie Pedersen en inder blandt indere, og Indien blev hendes andet fædreland. Hun svigtede det aldrig, skønt der kom tider, hvor hun følte sig bittert alene. Gennem sit arbejde knyttede hun varmt venskab med Indiens store strålende skikkelser: Gandhi, Tagore, Sadhu Sing og mange andre af dem, der nu efter Indiens frigørelse sidder for styret i Indien. Da hun i 1924 begyndte at opføre sin skole i Sydindien, var det Gandhi selv, der nedlagde grundstenen til den smukke kristen-nationale skole, der fik navnet »Seva Mandir«: Tjenestens tempel. Mange små indiske piger har haft en lys og lykkelig barndom i dette tempel. En broget skare har det været, lige fra rige små hindupiger, der af fremskridtsvenlige forældre blev sendt til denne skole,

præget af Gandhis tanker — til små kasteløse og forældreløse pus, der var gået til grunde i elendighed, hvis de ikke var faldet i Anne Marie Pedersens kærlige hænder. Hun tog imod dem alle, gav dem en god og fornuftig opdragelse, og lærte dem at arbejde. Hun sørgede også for, at alle der havde særlige evner fik disse udviklet. Under krigen havde vi ingen forbindelse med Anne Marie Pedersen, men straks efter krigens afslutning sendte vi brev til hende. Kort tid efter modtog vi et brev fra hende, dette brev blev optaget i Ugebladet for Nr. Nebel og omegn den 9. maj 1946. I dette brev skrev hun bl. a.:

»Kære venner i Outrup kvindekreds og alle andre Porto Novo kredse. Det er det første kredsbrev jeg har fået siden Danmark blev frit, og det blev jeg rørt og taknemlig for. For det er nu slet ikke så let at holde en kreds gående gennem de mange år, og især i disse sidste hvor I jo næsten intet har hørt herfra om arbejdet, det som dog hjælper til at holde kærligheden og interessen vedlige. Det bliver jo nok ikke muligt for mig at komme rundt og tale mange steder denne gang under mit hjemmeophold, dertil forslår mine kræfter ikke, og jeg skulle jo gerne vinde nye kræfter. Men jeg skal love, at hvor der er kredse, der vil jeg komme og samles med dem i et hyggeligt samvær. Det tror jeg kan blive en oplivelse og styrkelse for mig. Al min bøn for tiden drejer sig om dette ene: Vor missions fortsættelse og fremgang. Dette at Gud vil give mig kræfter til at komme herud igen sammen med en ung dansk kvinde, som kan blive min arvtager, og sammen med de rette indiske kvinder kan føre vor skole og mission videre. Porto Novo missionen skulle gerne være en virkelig indo-dansk mission.«

I 1947 fik hun endelig en kvalificeret indisk kvinde til at overtage skolens ledelse. Anne Marie Pedersen kunne så tage på ferie i Danmark. Skønt hun var svag og træt rejste hun ud til møder. Hun talte også ved et møde i Outrup kvindekreds, og hun fik gaver med fra mødet. Dagen efter besøgte hun pastor Bennike og H. K. Kristensen i Lunde. Da Anne Marie Pedersen skulle rejse tilbage til Indien, var der en udsendelsesfest for hende i Esbjerg, hvortil vi var mange deltagere fra Outrup.

Pastor Berthelsen rejste i 1921, men fru pastor Andersen overtog snart fru Berthelsens arbejde i kvindekredsen. Efterhånden blev der flere missionærer. Fru Andersen havde en bror, der var blevet medarbejder ved »Santal missionen«. Det var små beløb, der dengang

faldt i vor pengekasse, men vi holdt jævnligt basarer, hvor hele sognet var med, så vi fik penge ind på forskellig vis. Pastor Andersen var meget musikalsk, og han fik hr. og fru Krebs fra Esbjerg til Outrup for at synge og spille. De underholdt os mange gange, og kom til at spille en stor rolle for missionen. Fru Krebs holdt nogle gode kristelige foredrag for os. Som 80-årig rejste hun selv til Porto Novo, og siden fortalte hun interessant om sin rejse derud i Outrup Kvindekreds.

I 1931 rejste pastor Andersens, men vi fortsatte så godt vi kunne. Da vi så fik pastor Noe-Nygård, tog hans frue fat, hvor de andre sluttede. Fru Noe-Nygård var en meget intelligent dame, og hendes mand kom også selv til vore møder engang imellem. Det var en oplevelse at høre ham forklare en salmes indhold. Engang i påsketiden talte han for os om kvinderne ved den tomme grav påskemorgen. Det var så kort tid vi havde dem, han døde pludselig, og fruen rejste til København. Hun glemte ikke kvindekredsen, hun havde et sommerhus ved Gammelgab, og hvert år inviterede hun os derud sammen med vore mænd. Pastor Bennike og frue tog sig også af kvindekredsen, og sammen med Lunde kvindekreds, som fru Berthelsen oprettede, havde vi mange gode møder. Vi har også, under de forskellige præster, gennem årene holdt mange møder i den gamle præstegårdshave i Lunde. Der holdtes årsmøder hvert år, og Outrup kvindekreds var næsten altid repræsenteret. Senere, da vi fik bil, var vi altid med. I 1918 var Anne Marie Pedersen hjemme på orlov, hun rejste da rundt i ungdomsforeningerne og samlede penge ind til den skole, som hun siden blev leder af. Da hun i 1947 igen var hjemme på orlov, holdtes årsmødet i Sdr. Nærå på Fyn. Det var valgmenigheden og friskolen der arrangerede dette møde. Siden har vi deltaget i møder på Snoghøj, Liselund og flere andre steder. Jeg blev formand i 1942 og Mette Hansen kasserer. I 1952 havde vi den glæde, at vi fik årsmødet her til Outrup. Det var et stort arbejde at få dette årsmøde arrangeret, der var 70 liggende gæster, så vi måtte have mændene til hjælp. Mødet afholdtes på højskolehjemmet hvor man spiste, undtagen morgenmaden. Hovedbestyrelsen sørgede for talerne. De fleste deltagere kom fredag aften, og blev afhentet af deres værtsfolk. Lørdag formiddag er altid forbeholdt generalforsamlingen, og Porto Novo missionens arbejde. Om eftermiddagen kørte vi en tur til Blåbjerg og Fiilsø. Søndag formiddag var der gudstjeneste, og om efter-

middagen var der et offentligt møde. Outrup kvindekreds har gennem de mange år evnet at holdé arbejdet igang, og derved støttet Porto Novo missionen. Kredsens første leder var Birthe Clausen, Outrup brugs, men fra 1942 til 1978 har Karen Andersen været leder. For tiden er det Birthe Jepsen og Klara Jensen der arrangerer.

Anne Marie Pedersen døde i 1951. Hun er bisat i »Seva Mandirs« have. Hvert år på hendes fødselsdag bliver hendes minde æret ved en festlighed.

Som det fremgår af Karen og Marius Andersens skildringer af deres livsforløb, så har de haft et meget virksomt, rigt og harmonisk liv. Ved deres bryllup den 19. oktober 1916 overtog de Karens hjem i Bækhuse. Med dygtighed og flid skabte de stor fremgang i deres bedrift, og et godt hjem, hvor to sønner voksede op. Derudover har de i høj grad været med til at præge sognets liv. Begge var de ledere i ungdomsarbejdet, og begge var de i mange år medlemmer af sognets menighedsråd. I mange år var Karen leder af den grundtvigsk prægede kvindekreds i Outrup, som støttede Porto Novo missionen i Indien. I 1935 var hun med til at oprette Outrup husholdningsforening, hvis første formand hun var, og som ved sit virke gennem årene, kom til at betyde meget for hjemmenes kultur. Marius Andersen har haft en lang række tillidshverv i sognet. Han er afholdsmand: Jeg er det for princippets skyld, siger han, vi har aldrig haft spiritus i vort hjem. Vi ser jo, at spiritusforbruget helt tager overhånd i vor tid. Ved deres diamantbryllup den 19. oktober 1976, sagde de i et interview. Marius Andersen: Den grundtvigske bevægelse er den livsholdning vi har levet på, den er vort ståsted i tilværelsen. Indre mission har også stået stærkt herude, og de kirkelige spændinger mellem de to retninger har faktisk været et gode. Sammen med sin kone beklagede han, at den kultur, der fra højskolerne i gamle dage kom til orde i forsamlingshusene, tilsyneladende har ringe kår i dag. Karen Andersen: I vore unge år gik vi til foredrag i ungdomsforeningen hver 14. dag, og der var fuldt hus hver gang. Nu om stunder skal der noget helt særligt til før folk møder frem. Jeg forstår ikke, hvad folk har så travlt med, de lever livet på en anden måde, men de går glip af noget. Jeg er glad for, at jeg tilhører en anden tid, og har levet livet på en anden måde. Ud fra den grundholdning, at man aldrig bliver for gammel til at lære, har de været på højskole i deres gamle dage. — Vi lever i en meget materialistisk præget tid. Det koster meget, måske for meget, at op-

retholde vor høje levefod. Åndslivet har trange kår. »For megen materiel fremgang forurener sindet.« Karen og Marius Andersens tankeliv har været præget af sundhed. Lad mig citere hvad en mig ukendt forfatter skriver om — Tankernes betydning:

»Det menneske, der søger fysisk og psykisk sundhed, og som ønsker at gøre noget ud af sit liv, opdager snart tankernes betydning. Alt afhænger af tanken, tanken er altings begyndelse. Med tanken kan man styre. Vore tanker former vort legeme og vor sjæl, og har en afgørende indvirkning på vort velbefindende og vor måde at være på. Tankerne er det samme som fine elektriske bølger der gennemstrømmer organismen. Det et væsen tænker, det bliver det! Et tankeliv uden frygt og uro, bitterhed og had, er en forudsætning for fysisk og psykisk sundhed. Et tankeliv domineret af overbærenhed og tilgivelse, logiske og kærlige tanker, giver mulighed for et rigere liv. Bøn og meditation er midler, ved hvis hjælp man kan opnå et afspændt, harmonisk og stærkt tankeliv.

TROMMEMÆND I VARDE

AF FHV. OVERLÆRER EVALD LARSEN.

I OKTOBER 1967 var der på Varde museum en udstilling af træskærerarbejder udført af kunstmaler Peder Steens.

Blandt disse var 5 figurer, — forestillende trommemænd i Varde. De blev købt af museet, men grundet manglende udstillingsplads har de gennem årene måttet henligge i en kasse i museets kælder.

På 5 navnesedler er anført årstal for de respektive trommemænds virke, men det kniber noget med nøjagtigheden, som i det hele med den kronologiske rækkefølge. Her vil vi nøjere efterforske denne.

Det drejer sig om tidsrummet 1860-1948.

De 2 første af de 5 kommunalt ansatte arrestforvarere i Varde, som ved siden af deres egentlige gerning havde pligt til at røre trommen i byens gader for derefter at udråbe øvrighedens kundgørelser. Det var Peter Knudsen, født i Viborg 1827, som var arrestforvarer fra 1860 til 1892, og siden Valdemar Grønholm, som ansattes i 1896.

Peter Knudsen overtog arrestforvarerstillingen og dermed trommevirksomheden efter Nicolai Clausen, som døde 2. februar 1860, 58 år gammel.

Arrestanterne forvaredes i Clausens tid i det gamle rådhus, opført o. 1785, som lå på nordsiden af Varde Torv, lidt længere fremme end Handelsbankens bygning i dag. — Se modellen i Minibyen! —

Da et nyt rådhus, syd for Sct. Jacobi kirke, toges i brug 1872, flyttede Peter knudsen med derover, og han fik 20 års virke på dette sted. At Peter Steens ikke har turdet binde an med en figurlig fremstilling af Nicolai Clausen, er forståeligt. Peter Knudsen kan Steens, som er født 1895, heller ikke have kendt, så træfiguren her er nok gjort efter et fotografi.

Som ovenfor nævnt blev arrestforvarer Grønholm ansat i 1896. Efter Knudsens afgang 1892 har der efter skattelister i aviserne at dømme været en arrestforvarer Hansen, men der er tale om et ret kort åremål, så han er knap nok gået ind i folks bevidsthed.

Ifølge skattelisten i en avis skulle arrestforvarer Hansen i året 1893 betale 11,20 kr. i skat, i året efter blev det 12,00 kr.

For den senere arrestforvarer Grønholms vedkommende kan det nævnes, at hans samlede indkomst i 1897 blev anslået til 600 kr., og efter et nedslag på 400 kr. skulle han altså svare skat af 200 kr. Med en skatteprocent på knap 6 blev det 11,80 kr.

I året 1896 finder man ikke så få notitser i Varde-aviserne angående arrestforvarervirksomheden. Bl. a. 28. april: Arrestforvareren (intet navn), der tiltrådte 1. januar i år, har ligget syg næsten uafbrudt siden, og han er i morges afgået ved døden.

15. januar og 26. oktober er der skrivelser fra Ribe amtsråd om arrestforvarerpladsen, som tages til efterretning i byrådsmøder.

29. september. Ribe amtsråd tiltrådte i Går Varde byråds valg af politibetjent Grønholm som arrestforvarer i Varde.

Valdemar Theodor Grønholm, født i København, var i 1883 underofficer ved 1. bataillon og overgik som sådan i det i 1885 oprettede gendarmerikorps. Efter dettes ophævelse i 1894 var han politibetjent i Hørsholm, indtil han 1. november 1896 tiltrådte stillingen i Varde. Også Grønholm gik i nogle år med trommen, men arbejdet som arrestforvarer voksede stærkt, og o. 1908 adskiltes tromme- og arrestforvarervirksomheden.

Ny trommemand blev Søren Chr. Sørensen, Vesterport, almindelig kaldt Gendarm-Sørensen, idet også han havde været medlem af provisorietidens gendarmerikorps. I almindelighed flyttedes gendarmerne med ikke for store mellemrum til andre stationer, men det ser ud til, at Sørensen har været i Varde i en lang periode. Ved folketælling 1890 var han mellem 3 gendarmer, der var indkvarteret i Frimurergården (Grydergade 1).

Efter gendarmerikorpsets ophævelse blev han altså i Varde. I skattebøgerne for 1908 og 1909 er stillingsbetegnelsen trommemand eller trommeslager, men iøvrigt tillægges ham gennem årene meget afvekslende titler: høker, bybud, husejer, lygtetænder, trommemand.

Gendarm-Sørensen døde den 8. januar 1931, og Ribe Amtstidende skrev i en nekrolog: Sørensen havde i et kvart århundrede fungeret

som offentlig udråber i Varde bys gader og var kendt af hvert menneske i byen. Fremmede vendte sig gerne om og så efter Sørensen, når han slog trommen for derefter at bekendtgøre, at den eller den havde noget at sælge, eller at vandværket foretog udskylning af rørene. I dødsannoncen stod der: Min kære mand, trommeslager Chr. Sørensen, er i morges afgået ved døden, 71 år gammel. Varde, den 8. januar 1931. Cecilie Sørensen og børnene.

Under sygdom, vistnok gennem et par år, vikarierede som trommeslager Sørensens svigersøn, fiskehandler og danselærer Peter Bromerholm, men hans virke som trommemand blev af meget kort varighed, idet han døde få måneder efter svigerfaderens død, 13. marts 1931.

I »Sydvestjylland« læstes 14. marts 1931: Dødsfald. Fiskehandler Bromerholm, Varde, er i går afgået ved døden. Han var i sin tid en ret kendt danselærer, der bl.a. i Esbjerg havde mange elever til sin danseundervisning.

Varde bys sidste autoriserede trommeslager var Georg E. Petersen, som i en årrække havde glarmesterforretning i Brogade. Han var kommet til Varde i 1899, og han fulgte interesseret med i byens liv. Det kan nævnes, at han var med til at stifte Varde Sangforening i 1906. Et konsortium fik o. 1910 af kommunen tilladelse til om vinteren at anlægge en isbane i Frimurerhaven, som da var ved at blive Sct. Jacobi skoles idrætsplads. Petersen blev antaget som leder og sprøjtemester ved isbanen, hverv, som han var godt egnet til at bestride. Mange ældre vardensere mindes stadig nogle højdepunkter i Varde isbanes historie i vintrene 1917 og 18.

Georg Petersen var uddannet som trommeslager ved militæret, og han kasserede efter overtagelsen af trommeembedet i 1931 omgående den kommunale tromme og anskaffede sin egen.

De tidligere trommemænd havde gået med trommen på maven, men Petersen konstruerede en trommecykel med trommen på styret. Han cyklede fra gadehjørne til gadehjørne, og efter at cyklen var klodset op, påkaldte han sig ved trommehvirvler folkets opmærksomhed, hvorefter han med sin kraftige røst fremsatte bekendtgørelserne.

Den joviale og rapmundede Georg Petersen havde, når han var ude med trommen, let ved at give svar på tiltale fra tilhøreres eller tilskueres side.

I besættelsestiden måtte Petersen særdeles ofte ud med trommen. Ved byjubilæet i 1942 gjorde man ham nærmest til en turistattraktion, og han sang om aftenen vægtersange i gaderne i Varde. — Byen voksede stadig i omfang, og Petersen havde til sidst henved 60 gadehjørner at tromme og udråbe på.

På grund af svigtende helbred opsagde han i januar 1948 sin stilling som herold. Byrådet opslog embedet ledigt fra 15. februar, men der meldte sig ingen ansøgere.

Georg E. Petersen døde den 24. april 1949, knap 74 år gammel.

Byens tromme, som i 17 år var ladet urørt, leveredes tilbage på rette sted. Senere — vistnok i maj 1954 — blev den overgivet til Varde museum, hvor den i kommende tider skal minde om det gamle Varde.

Glarmester Petersens egen tromme kom også på museum. Et dansk pressemuseum var i 1954 under etablering med redaktør Anker Kirkeby som formand for museets bestyrelse, og blandt de ting, der først sikredes museet, var den sidst benyttede bytromme i Varde, som glarmester G. E. Petersen selv anskaffede til brug i stedet for kommunens tromme, som han fandt for ringe.

Sammen med billeder af den sidste trommeslager i Varde blev trommen oversendt til pressemuseet, der foreløbig fik til huse på Det kgl. Bibliotek, for at være med til at skildre den del af dansk pressehistorie, som trommeslagerne repræsenterede.

REGISTER TIL »VESTJYDER FORTÆLLER« 1965-1980

Dækkende forfatternavne, emner og udgivelsesår udsendes hermed for første gang i bogens historie en indholdsfortegnelse over det, der har været optaget i »Vestjyder fortæller« siden første bog blev udgivet i 1965.

Bogudvalget, Lions Club, Varde, håber, at det vil glæde vore læsere og gør samtidig opmærksom på, at bøger fra årgangene: 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1978 og 1979 endnu findes på lager og stadig sælges, som hidtil, gennem Deres boghandler.

Agerschou, V.:	Drengeliv i årene omkring 1920-25 i Varde	(1971)
Agerschou, V.:	Skoleledere ved Varde Skole	(1972)
Agerschou, V.:	Rudolf Bruhn	(1973)
Alkjærsig, A.:	Jernbanens ankomst til det danske bondeland	(1967)
Alkjærsig, A.:	Gammeldags jul	(1970)
Andersen, A.:	Vestgården i Blåvand	(1977)
Andersen, E.V.:	Et favoriseret menneske	(1978)
Andersen, K.:	Spredte erindringer fra retslivet i Varde	(1969)
Andersen, A. C.:	En Fanø-dreng stikker til søs	(1970)
Arnfred, J.T. H.:	Højskolen og Vestjylland	(1969)
Astrup, J.:	Ud og op — en oplevelse a aldrig glemmer	(1970)
Balslev, H.:	Dyrlæge i Eventyrets land	(1978)
Bastholm J.:	Overtro, sagn og kronikker	(1974)
Bastholm, J.:	Om vinterlærere og vinterskoler i Grimstrup	(1980)
Beck, W.:	Min vestjyske barndom	(1974)
Becker, T. A.:	Bondekrigen i Vestjylland, oprøret	(1976)
Berthelsen, S.:	Varde toldsted	(1971)
Bisgaard, O.:	Ungdomsminder fra feriebyen	(1966)
Bomholt, J.:	Pinse i Sønderho	(1966)

Bruun, C.:	Fra ploven til katedret ..... (1967)
Bruun, J.:	En plantagehistorie ..... (1978)
Byh. arkiv, Varde:	Klip fra en gammel scrapbog ..... (1971)
Christensen, B.:	Vestjysk snak ..... (1967)
Christensen, J.:	I skolens tjeneste ..... (1972)
Christensen, J. C.:	Folkesind og folkeskik i Vestjylland (1969)
Christensen, J. C.:	Æ slaver ..... (1972)
Christensen, J. H.:	Vestjyderne og naturen ..... (1971)
Christensen, K. J.:	Æ Hjulnaw ..... (1979)
Christensen, W.:	Tiderne skifter ..... (1980)
Christiansen, L. U.:	Jyske digte ..... (1970)
Christiansen, L. U.:	Tækkemænd ..... (19710
Christiansen, L. U.:	To dialektdigte ..... (1978)
Christiansen, L. U.:	Thomas ..... (1980)
Clausen, T.:	Nabo til hede og hav ..... (1968)
Clausen, T.:	Vagtværnet og de kolde jomfruer ... (1977)
Clausen, T.:	Gensynet med Adamas ..... (1980)
Eller, P.:	I min barndom, da solen altid skinnede ..... (1978)
En esbjergenser:	En konfirmationssang ..... (1973)
Eriksen, E.:	Omkring torvet i Varde ..... (1971)
Feilberg, H. F.:	Et bondehjem i midten af forrige århundrede ..... (1970)
Fenger, N.:	Ikke noget særligt ..... (1968)
Frifeldt, S. J.:	Små mindeglimt fra 1890'ernes Varde ..... (1965)
Friis, E.:	Vestergadehjørnet ..... (1965)
Friis, P.:	Da Varde var besat i 1864 ..... (1969)
Gregersen, T.:	De gamle fortæller ..... (1967)
Gudmundsen, U.:	I vestjysk natur ..... (1969)
Gudmundsen, U.:	Møde med Jørgen Bukdahl ..... (1971)
Gudmundsen, U.:	Erik Hansen — en vestjysk maler ... (1972)
Gudmundsen, U.:	To digte fra Fanø ..... (1973)
Gudmundsen, U.:	To Esbjerg Digte ..... (1974)
Gudmundsen, U.:	To malere ..... (1980)
Hansen, A.:	Drømmen om Guds Rige ..... (1973)
Hansen, A.:	En levnedsskildring ..... (1980)

Hansen, H. P.:	Vestjyder i fest og sorg	(1971)
Hansen, H. P. S.;	Et drengebarn	(1980)
Hansen Myrthue, O.:	Vestjysk skolemøde	(1965)
Hansen Myrthue, O.:	En oplevelse i ungdommen	(1971)
Herold, A. C.:	Vor barndomsby	(1973)
Hoffmann, L.:	Fra den gamle lærers skrivebords-skuffe	(1965)
Ibsen, N.:	Fra forsamlingshus til fritidscenter	(1973)
Ipsen, L. G.:	Oksbøllejren 1929-1979	(1979)
Iversen, H.:	Drømmen om det store hav	(1979)
Jacobsen, H. M.:	Bondesind og bondekirke i Vest-jylland	(1965)
Jacobsen, J.:	Købmandsminder	(1966)
Jensen, C.:	Et tidsbillede fra forrige århundrede	(1970)
Jensen, F.:	Kusk på Nørholm i årene 1911-18	(1977)
Jensen, G.:	Farmer i Amerika	(1979)
Jensen, G.:	En gymnast, der nåede store resultater	(1980)
Jensen, H. C.:	Skibsvrag ved Skallingen og Blåvand	(1971)
Jensen, H. C.:	Oksby og Blåvand fra ældre tid op til vore dage	(1972)
Jensen, H. C.:	Hvordan folk levede før og omkring år 1900	(1973)
Jensen, M. F.:	Vestjysk skoleordning omkring 1900	(1969)
Jensen, M. W.:	Vestgården i Blåvand	(1977)
Jensen-Finn, J.:	En tilflytter	(1972)
Jepsen Uhd, S.:	Blåvand Radio	(1974)
Jepsen Uhd, P.:	Ved Havet	(1979)
Jessen, J.:	Til grundlovsfest på Blaabjerg i 1908	(1967)
Jessen, K.:	Glimt fra Varde Marked	(1967)
Juulsen, C. S.:	Min drengetid i Oksby	(1974)
Jørgensen, E.:	Beretningen om fars og mors bryllup	(1979)
Kietz, E. N.:	Om min ankomst til Varde	(1980)
Klinting,T.:	Nymindegab fiskere	(1970)
Knudsen, H. S.:	Sognet	(1975)
Koch, B. A.:	Min gamle lærerinde	(1969)
Kock, C. W.:	Barndomsbyen	(1965)
Koch, C. W.:	Vestjysk lune	(1968)

Koch, C.W.:	Før og nu — mest før	(1973)
Koch, C.W.:	Gemt og glemt i alvor og skæmt	(1974)
Kofoed, J. C. S.:	Militær i Varde	(1978)
Koldborg, B.:	Vestgaarden i Blåvand	(1977)
Kreilgaard, B.:	Varde på Vrangen	(1965)
Kreilgaard, B.:	Gaden	(1969)
Kristiansen, J.:	Spredte træk fra min barndom	(1965)
Kristiansen, J.:	Min lykkelige dag og høstminde	(1977)
Kristiansen, J.:	Situation	(1978)
Kristiansen, K.:	Mi nabo, pe sme	(1980)
Krogh, T.:	Fra Danmark til Canada	(1978)
Kusk-Rieger, J.:	Aal Kirke	(1970)
Kusk-Rieger, J.:	Et Kirkejubilæum	(1979)
Kvist, V.:	Fra Vestkyst til Vestkyst	(1967)
Lahn, N.:	Rejsegildet	(1969)
Lange, T.:	Eventyrets Land	(1972)
Langgård, L.:	Vagtværnet og de kolde jomfruer	(1977)
Larsen, C. E.:	Det gamle forsamlingshus	(1967)
Larsen, E.:	Omkring Nørregade 4 i Varde	(1975)
Larsen, E.:	Organister gennem 200 år i Varde	(1977)
Larsen, E.:	Frøkenen på Nørholmshus i Skovbogade — og nu i minibyen	(1978)
Larsen, E.:	Provisorietidens Gendarmerikorps	(1980)
Larsen, P.:	Barndomsliv på en bondegård i Vestjylland	(1977)
Lauridsen, S. K.:	Mine skoleveje	(1974)
Lau, A. C.:	Jægere i Vestjylland	(1968)
Lauth, O.:	Mogens Friis: Digte	(1978)
Lave, C. C.:	Et vestjysk sogn gennem de sidste 50 år	(1966)
Lind, N.:	Vestjyde i 10 år	(1977)
Lundby, A.:	Blomsterbørn, anno 1939 og 1948	(1979)
Madsen, F.:	Hvad er meningen	(1974)
Madsen, H. J.:	Lidt om orgler og organister i Nordby	(1970)
Madsen, V.:	En dramatisk jordemoderhentning i Ribe	(1971)
Malling, H.:	Ti år ved Tarm Kostskole	(1970)

Meesenburg, H.:	Brushøns ..... (1976)
Meyer, A.:	Minder fra Sneum Aa (dialektdigt) .. (1974)
Meyer, A.:	Et skolebarn på landet under første verdenskrig ..... (1976)
Meyer, A.:	Et stort to-dages bryllup i 1912 ..... (1979)
Murtfeldt, L.:	Et kulturbillede ..... (1966)
Murtfeldt, L.:	Under kyrasserne ..... (1967)
Murtfeldt, L.:	Rovmord ved Ribe Skel ..... (1968)
Murtfeldt, L.:	Det Varde som forsvinder ..... (1969)
Murtfeldt, L.:	Ambe 19-239 ..... (1971)
Møller, A. S.:	Pluk fra 5 år ..... (1977)
Møller, G.:	Min spændende kamp for at nå målet (1978)
Nielsen, C. L.:	Byen over alle byer — Varde ..... (1966)
Nielsen, C.:	Lære og lærerår i den gamle vestjydske skole ..... (1966)
Nielsen, Fr.:	Vestjyder og politik ..... (1966)
Nielsen, H.:	En vinterlærers erindringer ..... (1974)
Nielsen, N. J.:	Ho sogn — Eventyrets land omkring år 1900 ..... (1977)
Nielsen, N. C.:	Rejse i min hjernekiste ..... (1973)
Nielsen, S. A. M.:	»Thorlundgård«, Ølgod ..... (1979)
Nielsen, V.:	Lidt af Nørre Nebels Historie ..... (1976)
Nielsen, V.:	Nebo's stranding på Kjærgård strand (1977)
Novrup, H. P. H.:	Præsteembedet i ældre tid i Alslev og Hostrup sogne ..... (1977)
Nygaard, S. N.:	Asmus fra Krathuset ..... (1966)
Nørholm, P. H. H.:	Et sejlskibs forlis ..... (1969)
Ulrik, H. G.:	I provinsen ..... (1978)
Pedersen, F.:	En vågen dansk og kristen ungdom .. (1968)
Pedersen La Cour, Kr.:	Morten Eskesen ..... (1968)
Pedersen Raun, N.:	En vinter på Langli ..... (1975)
Pedersen, L.:	Spredte dagbogsoptegnelser ..... (1975)
Pedersen Anker, R.:	En by bag pigtråd ..... (1965)
Perch, P. H.:	Stormflod over tipperne ..... (1974)
Poulsen, A.:	Hilsen fra Vestjylland ..... (1967)
Poulsen, H.:	Sidste store sejlskib på Varde å ..... (1971)
Poulsen, P.:	Faldende blade ..... (1968)
Puggaard, P. B.:	Fra svundne tider ..... (1967)

Puggaard, P. B.:	Fra svundne tider ..... (1973)
Rasmussen, A. K.:	Lidt om museer og museumsarbejde (1977)
Rasmussen, C. L.:	Portræt af en mand og hans tid ..... (1979)
Raunkiær, N.:	Det døde punkt ..... (1967)
Raunkjær, M.:	Fortæ'l om hjemm ..... (1968)
Raunkjær, M.:	Klapjagt ..... (1969)
Rie, K.:	Født i Holbæk — men alligevel vestjyde ..... (1966)
Ringgaard, P.:	De gode gamle dage — var de nu så gode ..... (1974)
Rosenstand, K. H.:	Da man skød til fugls i Ribe ..... (1966)
Roust, C.:	Skipper og havn ..... (1968)
Ribe Amt:	Billeder af gamle vestjyske skoler ... (1974)
Schack, A.:	Alslev Mølle ..... (1970)
Schantz, V.:	Vagtværnet og de kolde jomfruer ... (1977)
Schmidt, J.:	Vesterstrandgade i Ringkøbing ..... (1973)
Schmidt, P.:	Læreår i Varde ..... (1965)
Schultz, O.:	Af en tjenestedrengs oplevelser ..... (1979)
Steffensen, S.:	Tørvemosen ..... (1968)
Sulkjær, E.:	31 år som politimand i Eventyrets land ..... (1976)
Sørensen, C.:	Spredte minder ..... (1966)
Sørensen, H. H.:	Mindelunden på Kallesmærsk Hede . (1979)
Sørensen, K.:	Minder om kvinder ..... (1965)
Sørensen, Aa.:	Breve fra Thailand ..... (1969)
Termansen, S.:	Man starter som lille ..... (1979)
Thomsen, R.:	Min HGF ..... (1977)
Thomsen, V. H.:	Nørholm i torneroseslummer..... (1972)
Thomsen, V. H.:	En vestjysk herregårdssaga ..... (1974)
Thomsen, V. H.:	Carit Etlar ..... (1974)
Thomsen, V. H.:	Mester, mester, tårnet hælder ..... (1975)
Thomsen, V. H.:	Otto Bache kom også til Ausumgård (1976)
Thomsen, V. H.:	Gyldne altre i vestjyske kirker ..... (1977)
Thomsen, V. H.:	Ad skærvet vej, fra øst til vest ..... (1978)
Thuesen, N.:	Korte træk fra en vestjydes liv ..... (1971)
Thaarup, P.:	I klitvæsenets tjeneste..... (1979)
Uhre, H.:	Dus eller Des ..... (1967)
Valvanne, B.:	Barndoms erindringer fra Vestkysten (1965)

Vejrup, P.:	Spredte minder fra min barndom	(1965)
Vejrup, P.:	Marskens digter	(1970)
Vejrup, P.:	Marsken, dens digtere og digtning	(1972)
Vejrup, P.:	3Digte	(1972)
Voigt, N.:	Minder fra Varde	(1967)
Weis, H. J.:	Erindringer	(1971)
Wulff, H.:	Hvad en Esbjerg postmand oplevede	(1966)
Øllgaard, H.:	Jydepotter og Pottejyder	(1966)
Øllgaard, H.:	Tandværk	(1967)

FORSIDETEGNINGER, alle tegnede

AF REDAKTØR OLAF BAK.

1965: Puggaard
1966: Langli og Esbjerg set fra Nyeng, Ho
1967: Vej mod Blåbjerg
1968: Nymindegab Kro
1969: Den gamle skole i Hodde i oktobersol
1970: Stampemøllen, Oksbøllejren
1971: Toldboden, Varde
1972: Ribe Domkirke
1973: BagVarde Kirke
1974: Den gamle skole i Blåvand, Oksby
1975: Udsigt fra Kjelst over gåsehusets tag mod Ho bugt
1976: Slotsbanken, Varde
1977: Esbjerg Museum, træer ved løvfaldstide
1978: Gårde og huse Sdr. Bork
1979: Børsmose Kirke
1980: Grimstrup Krat set fra syd

INDHOLDSFORTEGNELSE

VI VESTJYDER TRIVES NU BEDST I BLÆST
af A. Otterstrøm 6
ERINDRINGSGLIMT
af højskoleforstander Hans Hårder, Rønshoved 7
EN DOM FRA HO SOGN AF 27. APRIL 1616
af Gert Ravn Nørgaard, Oksbøl 21
EN VESTJYDE BESØGER AMERIKA
af Gerda Scherfig-Jensen, Gentofte 23
EN INDLEDNING TIL BERETNING FOR LION-ÅRET 80/81
af gårdejer Kristen Kristensen, Frisvad Møllegaard 34
VI ER FÆSTERE FOR EN TID
af Bodil Gundersen, Orrehøj Rideskole 37
DESERTØRER
af bibliotekar Lauritz U. Christiansen, Jerne 54
DET GAMLE BRODERI FORTÆLLER SINE ERINDRINGER
af Marie Hatting introduceret ved exam.art. Kristian Kristiansen, Odense 56
LANDBRUGET VED ÅRHUNDREDSKIFTET OG FREMOVER
af Gunnar Knudsen, Agerbæk 67
ET TILBAGEBLIK
af fhv. kirkebetjent William Christensen, Oksbøl 71
TRE VESTJYSKE VIGNETTER
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 77
HALVØEN SKALLINGEN, MATR.NR. 71 AF HO BY OG SOGN
af Kristian Sørensen, Varde, tidligere Ho 78
»BREJNINGGAARD«
af Viggo Hedegaard Thomsen, Riisskov 82
KAREN MARIE ANDERSEN, BÆKHUSE
af Gustav Jensen, Nr. Nebel 85
TROMMEMÆND I VARDE
af fhv. overlærer Evald Larsen, Varde 92
INDHOLDSFORTEGNELSE »VESTJYDER FORTÆLLER« 1965-1980 97

ISBN 87-980498-3-6